

PG
3825
НЧТ?

С. 3

с.3

Frances Prokop
9533 - 110 A Ave.
Edmonton
Alberta

МИКОЛА МАТВІЙЧУК

F G
3825
M 4 T 1
c. 3

ТРЕТЬЯ КНИЖЕЧКА

ДЛЯ ТРЕТЬОЇ КЛЯСИ

З ІЛЮСТРАЦІЯМИ

О. КУРИЛАСА, О. КУЛЬЧИЦЬКОЇ ТА Е. КОЗАКА

Гуртовий склад:

A. HOMIK, 459 Andrews St., Winnipeg, Man., Canada.

Королева Єлизавета II.

РОЗДІЛ І.

1. Бабуся і внучок.

Під вікнóм старá бабуся
Знатъ панчíшку виплítáє
І в кутóк, крізъ окуляри,
Що хвилíни споглядає.

А в кутку малýй хлопчýна
Німо о стінú опéрся,
Пéред ясними очýма
Світ чарівний розпростéрся.

— „Чом сидіш все дόма, хлóпче?
Ти пішо́в би в сáд гуляти,
Або клíкнув би сестрýчку
В кóників у-двох погráти!“

Підійшóв до бáби внúчок —
До старої припадáє,
Та не кáже, чого́ хóче,
Чей бабúся відгадáє.

— „Знать гостýнця захотілось?
Ягíдóк, булóк із міста?“
„Ні! Гостýнця я не хóчу,
Ані пýти, ані їсти!“

— „Вже такý чогось ти хóчеш!..
Або мóже напрокáзив...¹⁾)
Як дрімáла я, в комóру,
Не спитáвшись, сам ти лáзив?“

„Ні бабúсю. Тíльки вчóра
Ти менé поцíлува́ла —
І — як бўду я розýмний,
Щось купýти обíцяла.“

— „Бач, якá-то памя́ть в téбе...
Щож тобі купýти маю?
Мóже вíйсько оловя́не?
Батíжóк? Лицáрську збрóю?“

„Ні, ужé ти накупýла
Забавóк менí довóлі. —
Книжечку купý, бабúсю!
Хóчу вчýтися у шkólі.“

— „Ой, Івáсю! Хóчеш в шkólu?
Вчýтися книжкí читáти?
Ти малáй ще! Ось послúхай:
Стáну кáзочку казáти“...

¹⁾ наброїв.

„Вже мені, бабусю-сéрце,
Кóло тéбе не сидíти!
Не казóк я хóчу — прáвди
Вчýтись так, як дру́гі дíти.

„Раз ішóв я біля шkóли...
Там дíтей, що й не вгадáти!
Слúхав я, як пан-учýтель
Дíтям став оповідáти —

„Про чужí, незнáні зéмлі
За далéкими морáми.
Про степíй, лісíй дрімúчí
З птаством; гáдами, звíрями.

„Він розkáзував, де спéка,
Де ввесь rík сníжнí завíї,
Від чого дощí, тумáни,
Звідки взýлись буревíї.

„Говорíв, як люде жíли
Перед нáми, — чим займáлись;

Як воні не знали Бóга
Та ідólam поклоня́лись.

„Дáлі дíти рисували...
Розгляда́в я тí картинки:
Той квіткý, звірят вивóдить,
Сей хаткý, церквý, будýнки.

„Як скінчилася наўка,
Стáли хóром всí співáти...
І менé візвáв учýтель
Ім у спíві помагáти.

І сказáв: „Просí бабýсю,
В шкóлу ўшоб тебе прислáла.
Шоб колýсь, як вýйдеш в люде,
Дóбрим слóвом нас згадáла.“

„Так пустіж мене, бабусю,
Я за тёс обцілую!
І яких тобі прегарних
Я малюнків нарисую!“

І впилісь в лицé бабусі
Бýстрі оченька хлопчíни, —
Обвилі малéнькі рúчки
Худу шию старовíни.

На очах в бабусі сльози. —
Каже: „Бóжа-то понука!
Будь по твойому, Івасю,
Знаю я, — що то — наука.“

„Йди-же в школу, хлóпче! — тільки
Гóрдости не набирáйся,
А як вýвчишся у школах,
Свóго люду не цурáйся.“

Мáло з крісла бýстрий хлóпчик
Не звалíв її. Пустýвся
Геть із хáти і стрілóю
Вже на двóрі опинýвся.

Вже голóвка русявéнька
Сpоміж квítів виринає,
А бабуся то сміється,
То слъзайнку обтирає.

2. Пéрший день у школі.

Сьогóдня пéрший день у школі. Вráнці відвела мене мáма до школи і записáла до трéтьої клáси. Я ішов нехотя, бо дýмав про вакáцїї. Скрíзь вулицями йшли школярі, а в книгарнях повно булó батьків і матерів, цо купувáли зшítки й книжкý. Пéред школою набráлось тільки нарóду, що стóрож наслíлу вдéржував людéй, щоб не з

пали двереї. Кóло двереї я почúв, що хтось торкнув менé в плéчі. То був мíй торішній учитель з другої кляси. Він сказáв менí:

— Так отсé ми розстáлися з тобóю, Івáсю, навíки?

Се я сам знов, а від його слíв менí стáло ще сумнíйше.

Насíлу ввíйшли ми в школу. Панí, панí, жíнкí робítників, робítники, офіцéри, старí бабýсí, — кóжде одною рукою тримáло за рóку свою дитíну, а в другíй руцí булó

посвідчення про те, що хлóпця, чи дíвчинку перевéдено до вýшої кляси. Людéй пóвно булó і в свítlíci і на схíдцýx. Менí булó гárno стояти знов у тíй великíй свítlíci пérшого повéрху, де я ввесь рíк проходíв ма́ло не щодня. Учителькí ходíли сюдí й тудí сéред на́товпу. Моя вчýтелька з пérшої кляси кивнúла на мéне головóю, стоячí на порóзі своéї кляси і сказáла:

— Івáсю! Сýого рóку ти бúдеш на другому повéрсí... Не побáчу тебе нáвіть як проходýтимеш, — та й подивýлася на мéне сýмно.

Дирéктора обступíли жíнкí, дýже зажúренí, що не

було вже місць для іх дітей. Мені здавалося, що в директора бородя стала сивійшою, як була торік. А хлопці-товариші повиростали.

На п'ершому поверсі вже подійли дітей, кого куди. Там були такі хлопята з п'ершої класи, що не хотіли входити до класи і опирались, як ослята; доводилось тягти їх туди силоміць; алі деякі тікали вже з лавки; інші, бачучи, що їх батько чи мати йдуть до дому, починали плакати; вчителькі аж за голову бралися, не можучи дати собі ради з тими дітьми.

Мене придійли до третіої класи на другому поверсі. О десятій годині ми всі були вже в класі; п'ятьдесят і чотири, а з них тільки шіснадцятеро з торішніх моїх товаришів.

Якобу тісною та сумною відалася мені школа, коли я подумав про розлогі поля та лані дідусевої фарми. Ще згадав я про свого торішнього вчителя з другої класи: він такий добрий був і все сміявся з нами, а такий маленький був, що здавався нашим товарищем. Мені було жаль, що я його вже не бачитиму. Наш новий учитель високий, без бороди, з довгим, сивим волоссям. Голос має низький і на всіх нас дивиться пильно, мов у душу зазиряє. Я подумав:

— Се п'ерший день. А ще тільки днів, тижнів, місяців. Скільки ще трέба вчитися і працювати!

І так мені схотілося, щоб на вийході біля школи зустріла мене мама... Вона там справді була і я кинувся поцілувати її руку. Вона сказала мені:

— Не бійся, Івасю! Будемо вчитися разом.

І я вернув до дому веселий.

3. Співанка.

Ой у лісі на орісі сидить голуб сивий,
А хто вчиться замолоду, той буде щасливий.
Ой учиться, любі діти, читати, писати,
Бо то школа молоденці літа марнувати.
Ой учиться, любі діти, похи молоденці,
Всі що-дня ходить у школу та вчиться пильнено.

Ой лва вóли як сокóли чéшуться рогáми,
Вíк хотíв би я прожýти мéжи школяráми.
Ой два вóли як сокóли, та й обá сивéнькí,
Ой минаþть, не вертáють, лítá молодéнькí.
Стоítъ яvír над водóю, хитáе гилямí,
Ой не одýн, що не вчýвся, плачé за лítámi.
Пíшлý кóзи в густí лóзи та й я за козámi,
Лítá мої молодéнькí, жаль менí за вámi.

4. Про науку.

Люðe склали такú приказку: „Наука в лíс не ведé, а з лíса вивóдить.“ Се знáчить, що вчéна людíна краþше мóже дáти собí ráду, нíж невчéна. Всýкого дíла трéба вчýтися, бо кáжуть, що „не вчýвшися і мотузká не сплétéш.“ Алé вчýтися всýого трéба пíльно, щоб умíти дóладý зробити. Отóж пíльно трéба вчýтися читáти та пíscáti, щоб з тóї науки кóристь булá. З погáного чýтання чи пíсання маþo кóристи, бо погáно читáючи, не розberéш, що прочитáv, а погáно пíшучи і сам ýnodí не розberéш, що написáv; і люðe не розberúty.

Алé не дóсить тóго, щоб навчýтися шvídko та вимóвno читáти; щe трéba dóbre rozumíti, про щo читáeñ. Bo яkáj kóriсть з тógo, щo kníjkku прочitáeñ, a ne эрозумíeñ garazd, щo в níj напísanø? A na svítí e dóžje bogáto gárñix книжók i z nich bogáto dóbrego mójna na-vchýtiся i bogáto déchogo dovídatisya. Tílky tréba, читá-ючи, dóbре uvažáti.

Отóж учíться, díti, в shkóli píльno, щob pótiñ mogli gárñi книжki читáti. Bo в shkóli vi korótkiñ čas uchi-teýsi, to nebo gárñato chogó vznáeñte. A bogáto vznáeñte pótiñ z gárñix книжók, jak navchiteýsi dóbре читáti, ta rozumíti te, щo читáeñte.

5. Knýgi.

Knýgi — mórsyka glibiná,
Xto в них pírné aþ do dna,

Той хоч і труду мав досить,
Дивній перли виносить.

6. Перший лист.

У кімнаті тіплій, любій, на лавочці під вікном
Сидить Гнат, хлопчина жвавий, чепурненько за столом.
Хоч перо скрипіть і скаче, він веселий, наче цвіт.
Перше письмо посылає у чужий, далікий світ.
Всі хатні стоять довкола, повні підиву при нім.
Бо талан великий бачать у хлопяти тім малім.
А він сам, знай, все сміється, бо пустунчик знає вже,
Що сьогодня між своїми він осіда пе́рша є. —

7. Розумна дівчина.

Жила собі стара, зла бáба, а в нéї булá наймичка, невелика дівчина. Розгнівалась одного разу бáба на дівчину і постановила не дати їйувéсь день істи. От вона й кáже дівчині:

— Загадаю я тобі зáгадку, — як відгадаєш, тоді дістáнеш істи.

Дівчина питáється:

— А якáж то зáгадка, бáбо?

Бáба кáже:

— А ось якá: самý менé мало ідáть, а без мéне мало що ідáть. Іді собі, та подúмай трóшки.

Подивíлась дівчина на бáбу та й кáже:

— Се, бáбо, сíль.

Розсéрдилася бáба: вона не думала, щоб дівчина відгадáла зáгадку.

Дrúгоого дня вона вýгадала новý штýку; взяла соли та піску і змішáла їх у макітрі. Тоді кáже дівчині:

— Пóки не вýбереш сíль осібно, а пісок осібно, доти не лавáтиму істи.

А сама собі думає:

— Тут ужé нічого не вихитруєш.

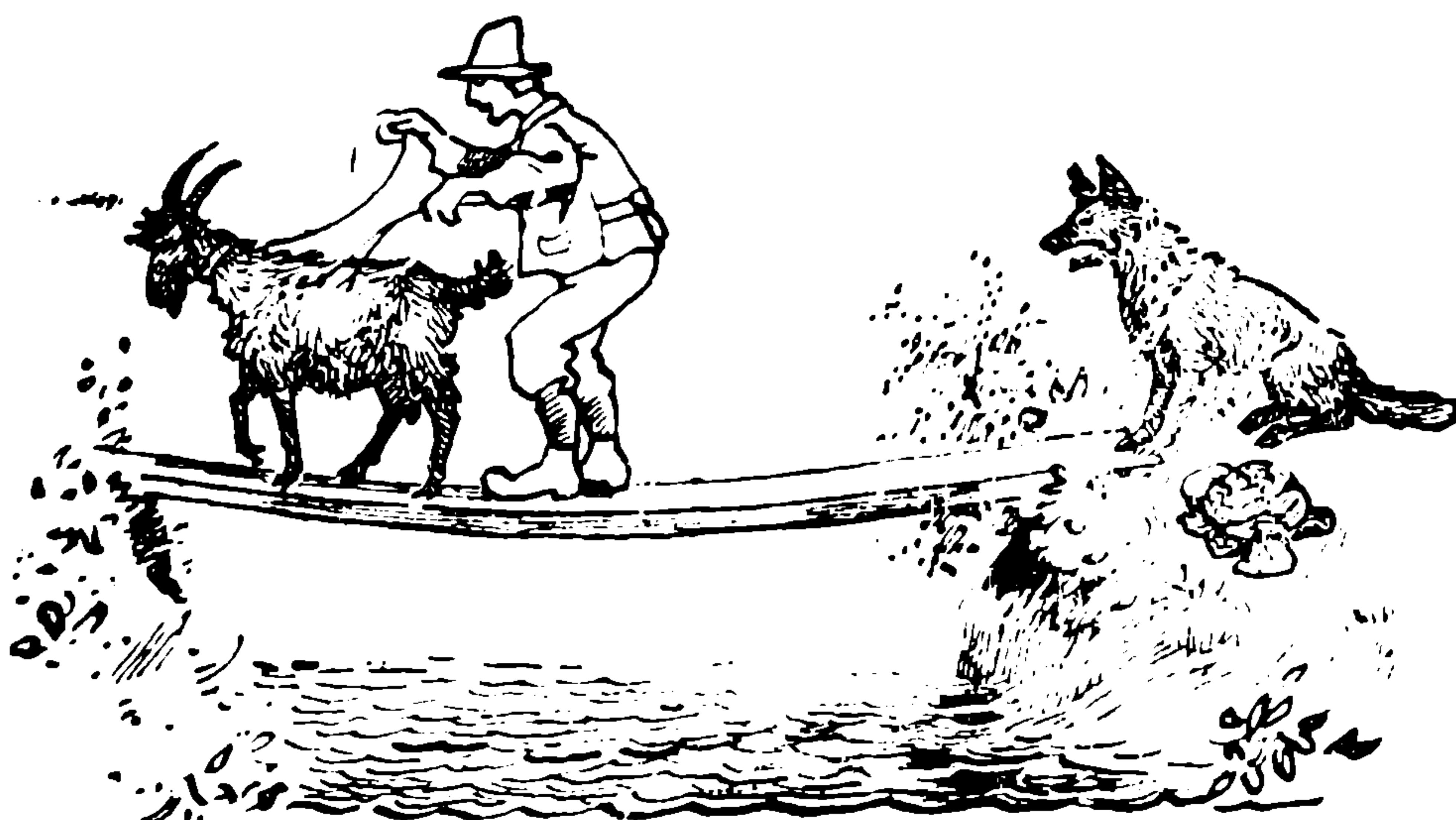
А дівчина взяла горнятко і всипала в нього сіль з піском. Потім вона налила туди воду і помішала. Вся сіль розпустилася в воді, а важкий пісок сів на дно. Дівчина злила воду в мисочку, а пісок висушила. Тоді поставила мисочку з соленою водою в піч. Від тепла вода вся випарувала, а сіль зістала на дні в мисчині.

Так дівчина віддійла пісок від солі і показала бабі. Баба дуже розсірдилася і відіслала дівчину до дому.

8. Загадка.

Ішов чоловік дорогою і вів козу й вівка. На плечах йде капусту.

Іде, іде та й прийшов над річку. На річці не було моста, — тільки кладка.

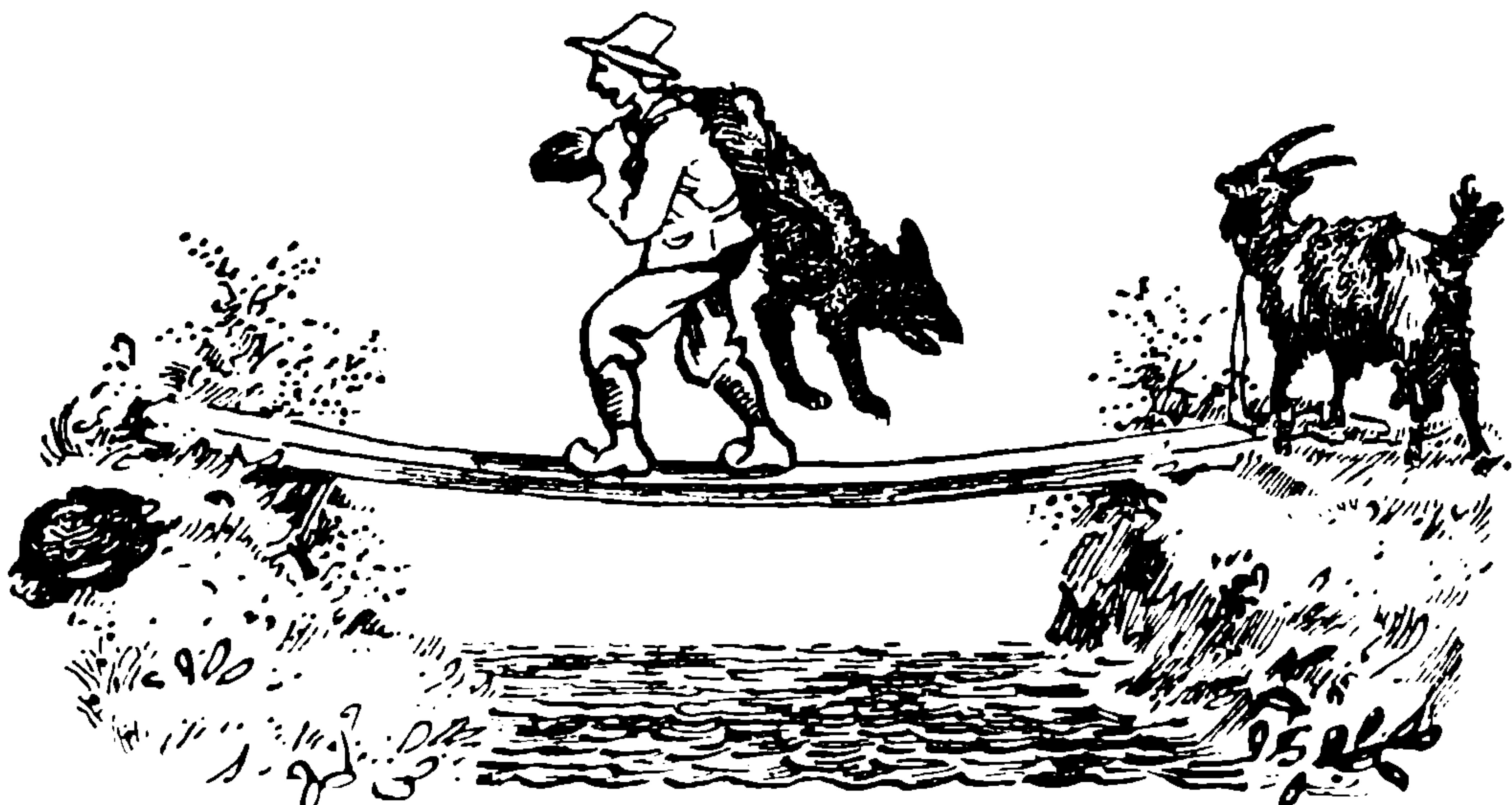
Кладка була така вузка, що через неї не можна було разом перевести козу й вівка, тільки поодинці.

Став він та й думає, яким би то способом перевести козу й вівка на другий бік річки?

— Візьме він капусту, а вóвка лíшить з козою на сім бóці рíчки, то вовк зíсть козú; візьмé він вóвка на

другу сторону, а козú лíшить з капúстою, то козá зíсть капúсту.

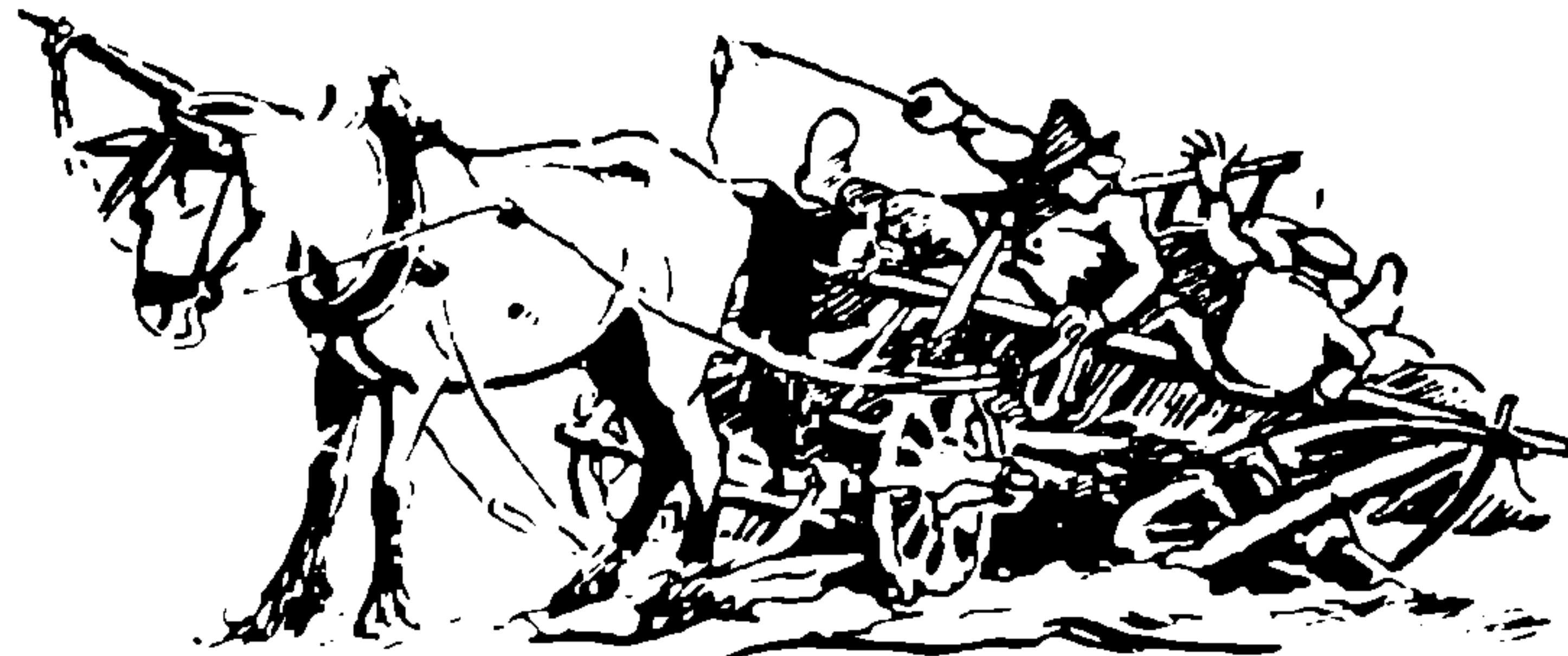

Став він і не знає, як йому з тóї халéпи вýйти.
Пýтання є, як той чоловíк собí порáдив?

9. Дрúгого слúхай, а свíй рóзум май!

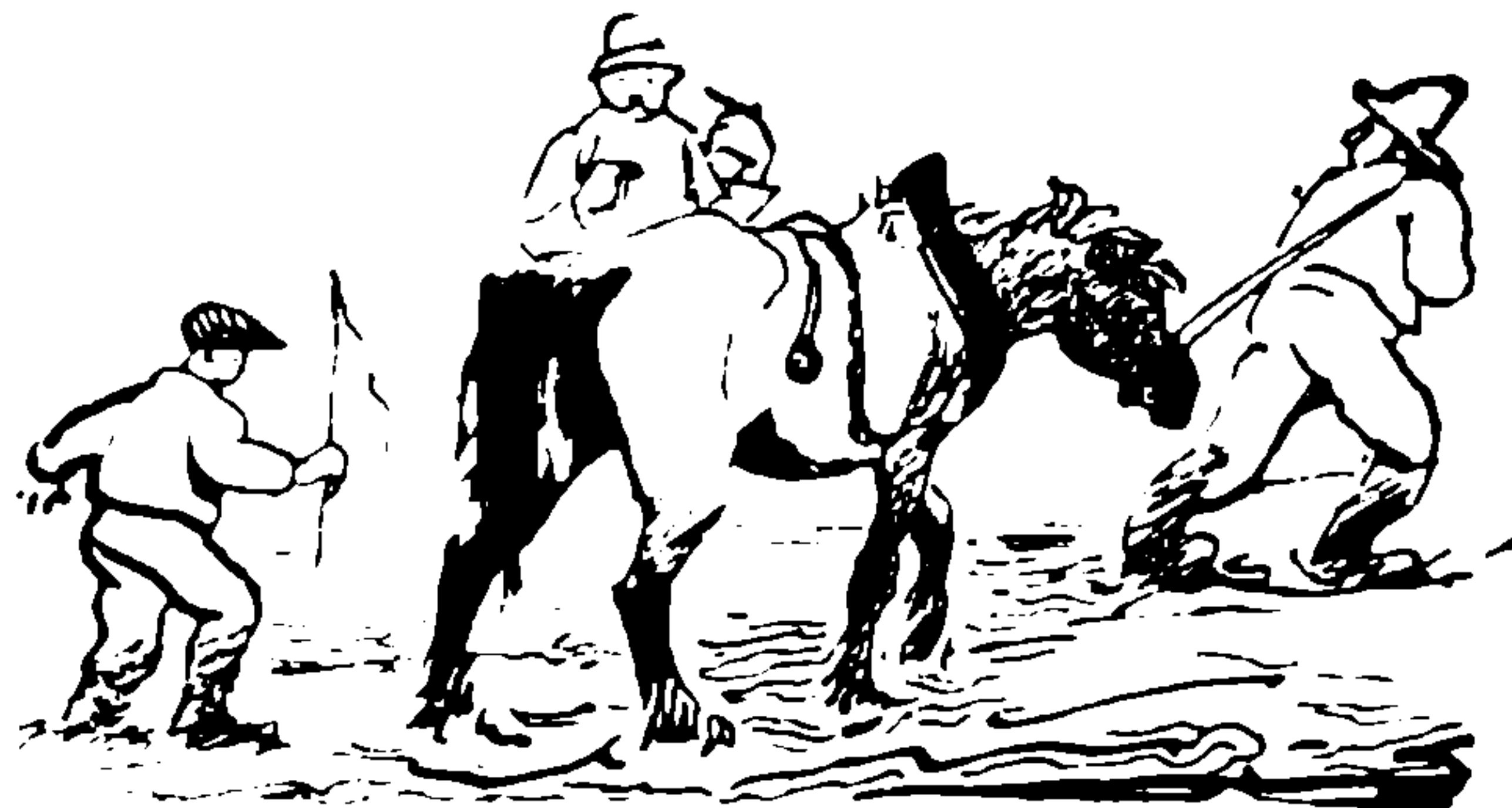
Вертáється з міста чоловíк з сýном. Тудí поїхали вóзом, а в місті віз поломíвся, так вонí юго́ лишили у знайóмого чоловíка, а самí пíшки йдутъ; ба́тько ведé

коня за пόводи. Шкáпа в них поганéнька. Ітý булó дúже зле, бо був дощ і болóто.

Зустрічáє їх якийсь чоловíк і кáже:

„Отó, розумний! Коня ведé, а сам пíшки по болóті йде!“
Бáтько й дúмає: „Аджé прáвду чоловíк кáже, — анú лиш я сáду“.

Узя́в, сів на ту шкáпу, а син позáду йде, — хлóпець пятнáдцяти рóків. Колý се йде дрúгий подорóжнíй:

„От, — кáже, — старýй, а нерозумний: сам здорóвий

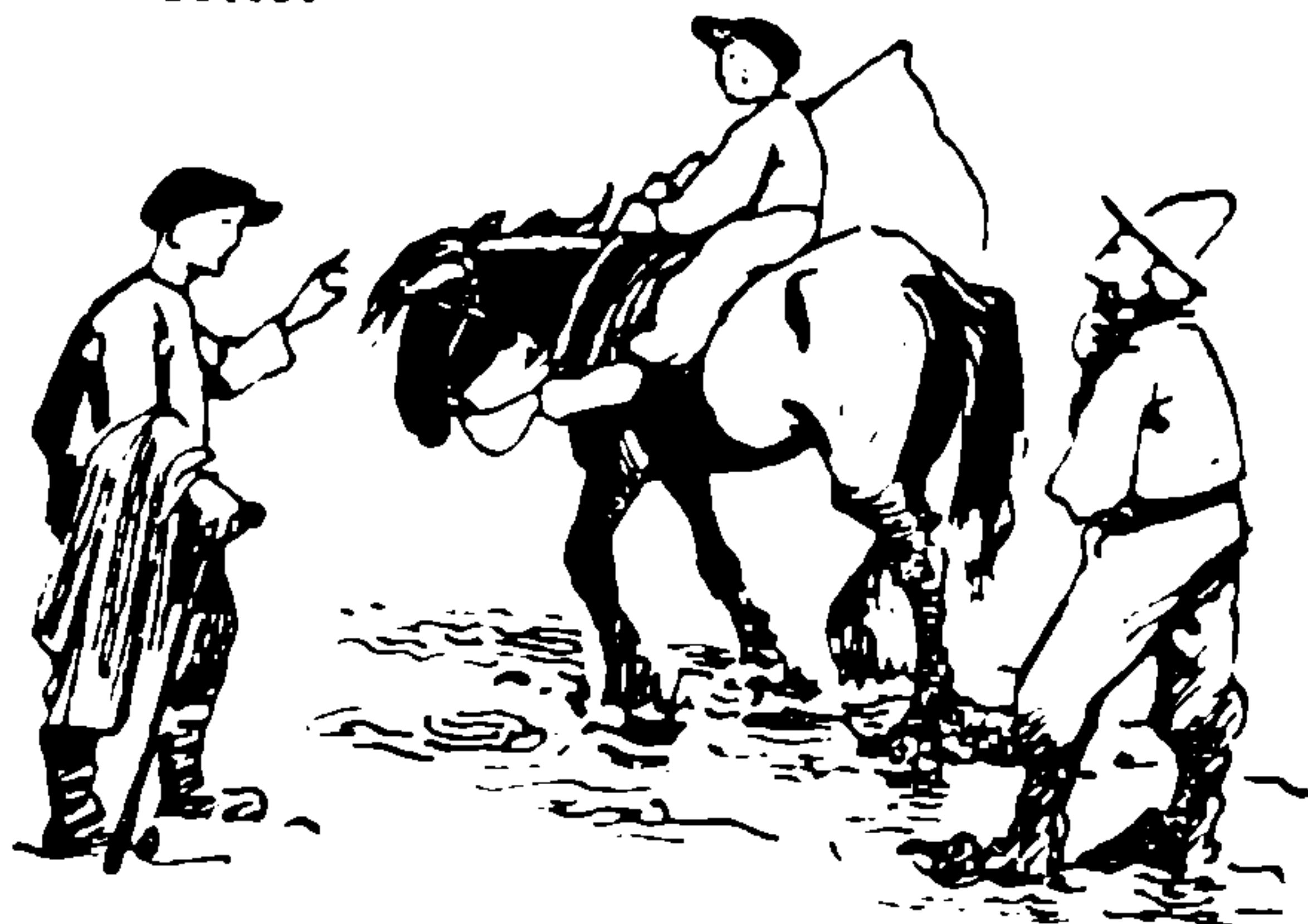

їде, а хлóпець по грязюці лéдве нóги волóчить.“

Тодí бáтько подумав:

„Вонó такý прáвда, що хлóпець втомíвся!“ Та й кáже

сінови: „Сідай, сину, ти!“ Зліз з коня; син сів, поїхав, а батько йде пішки.

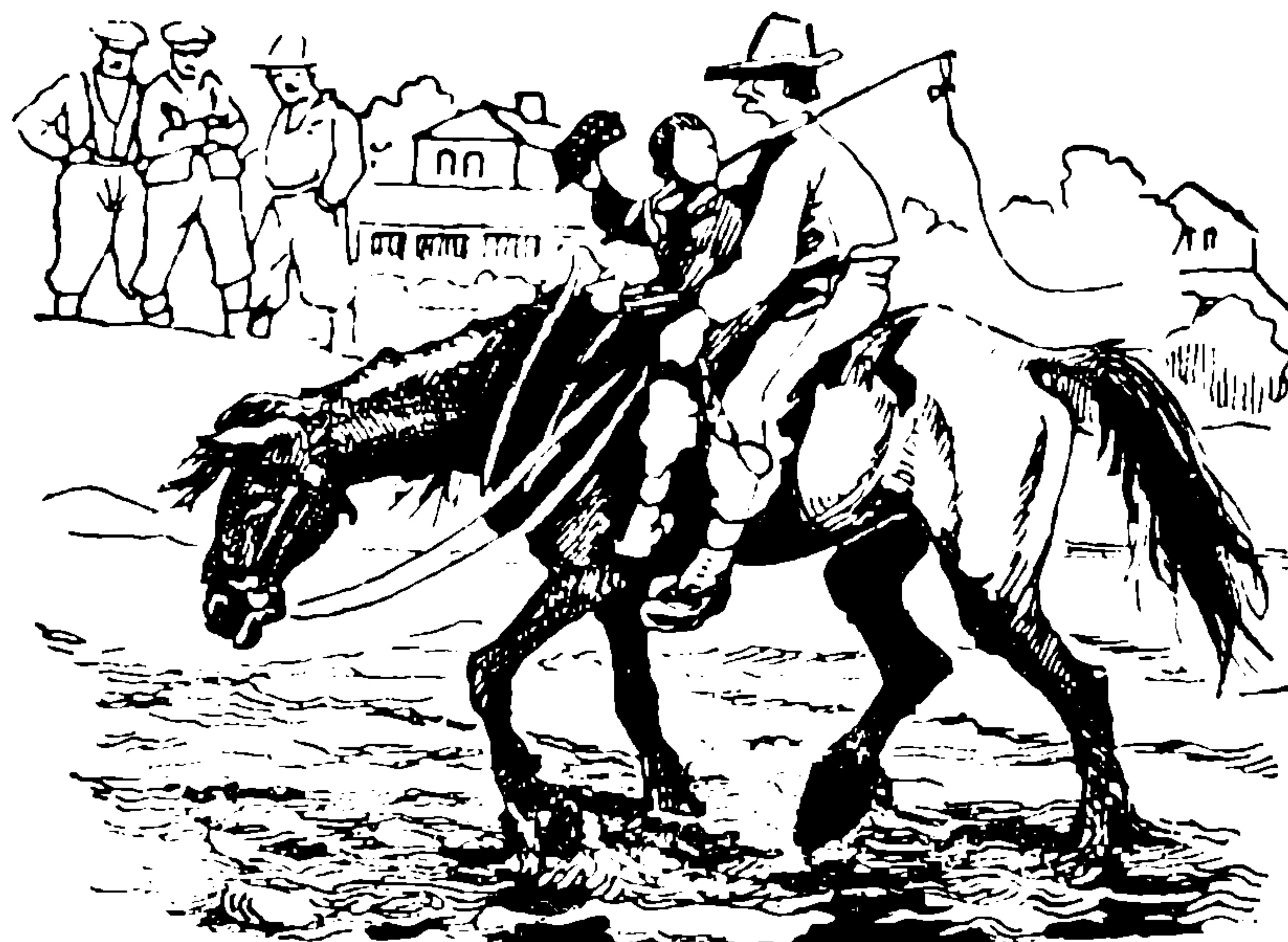
Не проїхали й кількóхсот сажнів, аж знов ідé якийсь чоловíк назúстріч. Поглянув на них та й кáже.

„Отó! Такий старíй та мúчиться, плéнтаючись по грязюці. Сів би вдвíйку з хлóпцем на коня!“

Бáтько й кáже:

„А вонó такí й прáвда: на те й коняка, щоб нéю їздити.“

Сів разом з сýном на коня.

Їдутъ. Шкапíна погáна, а болóто такé, що кíнь лéдвé ногáми сúне. От ужé доїздяť до дóму. Люде їх зустрічáють та й сміються:

„От, якí! І жалю в них немá: обýдва на коняку сíли, — мало не задávлять.“

Зліз тоді бáтько з коня та вже не знає, що й робити.
„Нічим не догóдиш, — кáже: — хибá прийдéться са-
мому нéсти коняку.“

А син кáже:

„То й несíм, тáту, може ще люде посмíються.“

Тоді бáтько засмíявся та й кáже:

„Правду, сýнку, кáжеш: людського гóвору не пере-
слúхаєш. Тréба нам булó робити так, як самí знали, а не
так, як люде казáли!“

Чужóї порáди слúхай, алé свíй рóзум май!

РОЗДІЛ II.

10. За що я люблю свою матíр.

Як був я малéнький — мати менé годувáла. Як я
нездúжав, то кричáв у ночí і матерí спáти не давáв. Мати
менé няньчила й бáвила. Часом бráла менé з собóю, як
ішлá на робóту, хоч і вáжко їй булó. Бувáло, як менé
дíти побóуть, або я такý сам зашпóтаюсь і впаду, то
бíжú до матерí та й пláчу. Мати менé пожáлує. Як менí
присníться в ночі щонебúдь страшнé, я прокýнусь і пláчу.
Мати збúдиться, перехрестýть менé, поглáдить по голóвцí
і скáже: — „Бог з тобóю, дитýно! Спи, я óсьде!“ — то
я стýшуся і зáраз заснý.

Мати менé мíє, чéше, убиraе, вчить молýтви. Мати
варýть нáм юсти, перé сорочкý і шýe. Мати від усíх най-
рáнше встаé, і найпíзнíйше лягáе спáти. За всé те я лю-
блю свою матíр і прошú Бога за її здорóвля.

11. Бáжання матерí.

Спи, моý люба дитýно,
В тéплíй колýсочцí спи;

Хай тобі доля навіс
Сон тихий, сон золотий!
Прокінешся, ручки простягнеш до мене,
Лепечучи „мамо“ прокажеш мені.
І слово те „мамо“, найпершеє слово
За всі мені стане пісні....
Ще похи в колисці,
Мій синку, дрімаш,
В життю таку долю
Для тебе бажаю:
— „Хай правда, як неніка,
Тебе допильнуйє,
А розум, як батько,
Тобою керує.
Хай люде про тебе
Розумного знають,
А неніку за сина
Добром споминають.

12. Люлю, люлю.

Люлю, люлю, мій синочку,
Справлю тобі колисочку,
Та й повішу на дубочку.
Сонце зійде, обігріє,
Роса впаде, та й скупає,
Листок впаде, та й накріє.
Будуть пташкі прилітати,
Та будуть співати,
Дитиночку маленечку

Будуть присипляти.
Колишіся, колисонько,
Із дуба, із дуба,
Колишіся в колисонці,
Дитинонько люба.
Колишіся, колисонько,
З орішка, з орішка,
Колишіся в колисонці
Мамина потішка.

13. Мамин синок.

В суботу рано виїгла Михайліха за поріг хати і заговорила до себе дзвінким голосом:

— Ба, не знаю, де хлопець подівся! Десь воно ландає¹), десь воно нішпорить по дворі, як курка. А ну, чи ти його вдіржала би в хаті? Зчесалаб дитину, та її нема.

За хвілю пішла до стодоли подивитися, чи кόло Михайла нема хлопця. Андрійко справді був кόло тата. Мама заговорила до нього:

— Ходи, Андрійку, до хати, то дам тебе яблуко таке червоне, що аж!

— Коли ви не дастé!

— Дам, дам яблуко і булку.

Мама взяла хлопчика за руку та її повела до хати.

— Я тебе гарно вимию, вичешу, а завтра підеш зо мною до церкви. Мама таку гарну сорочечку і поясок дасть. Всі будуть дивитися, та її казатимуть:

— А дивись, який Андрійко красний!

— А яблуко дастé, мамо?

¹) ландає — лазить,ходить, еолочиться.

- Дам, дам, яблуко!
- А булку?
- Та й булку!
- А до церкви візьмете?
- Візьмі!
- То чешіть!

І мама стала Андрійкови мити голову. Цяткі водій спалали поза ковнір і Андрійко ледве витримував, аби не плакати.

— Тихо, тихо, Андрійку, мама так гарно вімис, вімис. Личко буде як папірчик, а волосся таке, як лен. Надусі хлопці будеш найкрасший.

— Коли ж бо кусає...

— Мама гет вічеше, нічого не буде кусати. Так ленінько буде, що аж гей!

— А як вічешете, то дасті булку та й яблуко, та іустите на двір?

— А щож, уберу тебе та й підеш гет далеко, гет, гет!..

— Добре, я піду до вуйниного Івана.

Мама вімила Андрійка, взяла на коліна, та й чесала.

— Мамо, а коло тата є кіт, та й таких мишій лозить, та душить.

— Бо міші зерно трублять та шкоду роблять.

— Нашо шкоду?

— Абі не було що молотити та молоти.

— А щож воні йдять?

— Таже зерно...

— Як?

— Е, з тобою не договорився би... Треба, щоб тебе тато у вечір підстриг, бо дивіться, яке патлате волосся.

— По парубоцьки, мамо?

— А-якже, таже ти у мене парубок. А ну-но подивіся з дзеркало, як хороше!

Андрійко виглядав як скупаний. Волосся спадало маєнськими, білими нивками на голову і шию. Очі були сині, а губи червоні. Мама дала йому яблуко й булку, і він склав усе до кишени.

— Я хочу до вуйни!

— Вперέд зідж яблуко, а потім підеш, бо хлопці відоймуть.

— Я не покажу. Хочу до вуйни!

— То іді про мене.

Вбрала його мама в черевички і плащик, а на голову наділа шапочку, та й пустыла на двір.

— А дивіся, щобісь не впав!

Сіла в хаті шити.

Вечером сидів Михайло на стільчику та й держав на колінах Андрійка. Вогонь палахкотів у печі і освітлював

хату червоним світлом. Михайліха сиділа пірел пічю та й варіла вечерю, а Михайло розмовляв з Андрійком:

— А ну покажи, Андрійку, як ти іхатимеш у війську на конєви?

Хлопець сів на мітлу і брикав по хаті. Мама налила в горнятко молоки і заклійкала на сіна:

— Досить, досить, Андрійку, на тобі горнятко молоки, візьми та й пий!

Андрійко опинився кілько пів молоки.

— Андрійку, а ти що купиш мамі?

— Черевіки!

— А тáтови?

— Тáтови куплю годýнник.

— Гárний синóк!

Михáйло взяв Андрíйка на колíна і питáв:

— А як ти називаєшся?

— Андрíй Космýнка.

— А хто ти є?

— Українець.

— Добре. А кудí ти поїдеш?

— На Україну.

— На чíм поїдеш?

— На такíм кораблі, як хáта велиkím, такýм мóрем ширókim-шиrókim, гет, гет.

— А тáта візьмéш з собóю?

— Візьмú тáта й мáму та й Івáна вýйниого та й гет поїдемо.

Мáма усмíхнúлася з радости, обняла Андрíйка і по-цíлувáла.

14. Телéсик.

(Казочка.)

I.

Був собí дíд та бáба. І був у них хлóпчик, Івáсик-Телéсик. Ужé так вонý його любíли, так кохáли! Отó пíдрíс вíн, та й кáже:

— Зробíть менí, тáту, золотý чóвник і срíбне ве-сéлечко. Бýду я рýбку ловýти та вас годувáти.

Зробíв дíд золотý чóвник і срíбне весéлечко; опу-стíли його на рíчку, Телéсик на нýого сíв і поїхав. Іздítъ вíн по рíці, лóвить рýбку та годýе бáтька й матíр. Налóвить рýби, віddáсть і знов іде ловýти. А мáти йомý їсти нóсить, та й накáзує:

— Глядýж, сýну, як я кlíкатиму, то пливí до бéрегa, а як хто чужýй, то пливí дáлі!

II.

Ото мами зготовила йому снідання, принесла до бे-
рега та й кліче:

— Івасику-Телесику! Приплинь, приплинь до бережка!
Дам я тобі істи й пити!

Телесик це вчув та й кáже:

— Бліжче, бліжче, чóвнику, до бережка — цеж моя
мáтінка снідати принесла!

Пливé. Пристáв до бережка, наївся, напíвся, відіпхнúв
золотий чóвник срібним весельцем і поплів далі рýбку
ловити.

III.

А змія підслухала, як мáти клýкала Телесика, прий-
шлá до бéрега та й давáй клýкати товстýм гóлосом:

— Івасику-Телесику! Приплинь, приплинь до бережка!
Дам я тобі істи й пити!

А він чýє та й дýмає:

— То не моéї мáтінки гóлос! Пливý, пливý, чóв-
нику далі!

Махнúв весельцем, та й поплів. Змія бáчить, що ні-
чого не вдіє, і пішлá до коваля:

— 'Ковáлю, ковáлю! скýй мені такий тонéнький голо-
сóчок, як у Телесикової мáтерi!

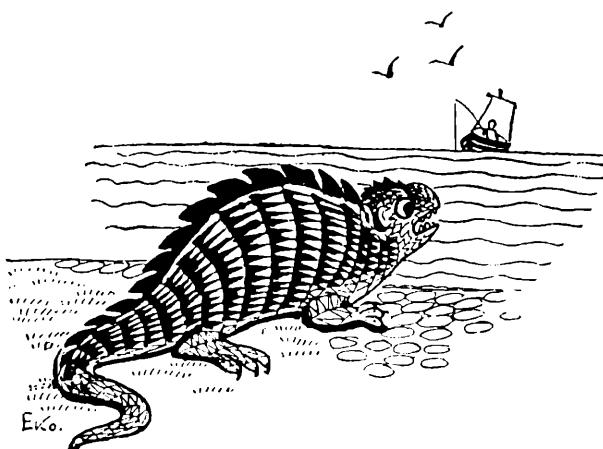
Ковáль скuváv Вонá пíшлá до бережká i стála klykati:

— Iвáсику-Телéсiku! Приплýнь, приплýнь до бережká!

Дам я тобí юсти й пýти!

А він дýмав, що то мати, та й говорить:

— Блýжче, блýжче, чóвнику, до бережká, тож менí моjá матінка юсти принеслá! Та й приплýв до бéрегa.
А змія його хап! з човná та й понéсла до своéї хáти.

IV.

Приносить до хáти та й кáже:

— Змíйочко, Олéночко, натопý пíч та спечí менí Телéсiku, а я гóстей покlýчу та бúдемо забавлятися. Та й полетíла klykati гóстей.

Алé тíльки Олéнка почáла топýти в пéчи, а Телéсик вýbíг на двíр, замкнýв хáту, а сам вýlіз на превисочénного явора та й сидítъ. Колý летýть табúн гусéй. Телéсик їх прósить:

— Гýси, гýси, гусенýта!

Вíзьмíте менé на крилята,

Та понесítъ до бáтенька;

В бáтька с юто юсти й пýти,

Ще й хорошé походйтi!

— Сідай! — кáже однó гуся́тко, та й ухопйло його на крýла, принéсло та й посадйло на прýчíлку хáти з надвóру, а самó хóдить по дворí, пасéться.

V.

Сидítъ собí Телéсик на прýчíлку та й слúхає, що в хáті рóбиться.

А бáба напеклá пирíжкíв, виймáє з пéчí та й кáже:

— Це тобí, дíду, пирíжóк, а це менí пирíжóк!

А Телéсик з надвóру:

— А менí?

Вонí почúли.

— Чи ти чуєш, дíду, щось нáче говорить?

— Та то, — кáже дíд, — мáбудь нам причувáється.

А бáба знов:

— Це тобí, дíдусю, а це менí!

— А менí? — говорить з прýчíлка Телéсик.

— Отже такí відзвівається! — говорить бáба та зирк у вíкнó, — а на прýчíлку Телéсик.

Вонí тодí з хáти, вхопйли його, та внéсли в хáту і такí rádi.

А гуся́тко хóдить по дворí. Мáти побáчила його, нагодувáла й напoїла і пíд крýльця насыпала пшонá. Так вонó й полетílo.

15. Самотнє дівчáтко.

Під лісом зелéним осéля малéнька.
Між ви́шнями стáла хатíна білéнька.
Там рóжа червóна, і жóвта, і бíла;
Край нéї жоржíна¹⁾ голóвку схилýла.
І сónяшник жóвтий у гору піднявся,
Он хмíль по тичíні кудлáтий попнявся.
Метéлик цíлúє квítкý запашнїй,
Дзвеня́ть, мов у стрúни, бджíлкý золотíй.
Між квítами тýхо спинíлось дівчáтко.
Держítъ над очíма малé рученя́тко.
Очíцí яснéнькí від сónця ховáє,
І дíвиться пýльно, когось виглядає.
А сóнечко тýхо пливé небесáми,
Над хáтою пливé, над садóм-квítkáми,
Над жváвим метéликом бíлим, легéньким,
Над тýхим нерúшним дівчáтком малéньким.
Маню́сíнъке, любe! Кого виглядаєш?
Чи тáто не дóма? Чи нéньки шукáєш?
Не бíйсь, вонí прийдутъ і бúдуть з тобóю.
От чúти, ідé хтось лéгкою ходóю...
Бíжí зустрíвáти кохáнью нéньку,
На рúки матúся хай вíзьме малéньку.
До лóна свойóго пригóрне дитíну,
Цíлúє-голúбить утíху єдíну.
А сónце, метéлик, і бджíлка, і квítи
Всмíхáтися бúдуть, і з вáми радíти.

16. Івáсикова ráдість.

В хáті Остáпа та ѹогó жíнки Гáнни ráдість. Вродíлося телятко тóї нóчí. Вонí виéсли ѹогó в хáту, бо морóз був великий і вонó могло замéрзнути в стáйні.

— Бýнцю, бýнцю! — промовляла Гáнна і глáдила те-

¹⁾ жеоргінія.

лятко. — Якéж вонó гарнéньке! — додáла, весéло дíвлячися на чоловíка. — Отó бúде наш Івáсик тíшитися, як прокýнеться. Гáнна поглянула на лíжко. Там спав її гарнéнький, білявéнький хлóпчик, Івáсь.

Теля́тко лéдве держáлося на ногáх і дивýлося кáрими очenýтами, поводячи вúхами. Гáнна побíгла і за хвилину вернúлася з оберéмком солóми в рукáх. Полосжyла солóму

кóло пéчі, нахилýлася до теля́тка, а вонó пíдняло мóрдочку і заревíло

— Агá, бач якé, ужé й за матíрю скучáє.

— Бýнцю, бýнцю, — ласкáво говорýла Гáнна та глáдила його по голóвці. Аж ось прокýнувся Івáсик.

— Вставáй, сýноньку, вставáй — говорýла йомú мати. У нас малéнька бýня є.

Івáсик хýтко спустýв нíжкý на долýну і побíг до матери.

— А деж вонá, та бýня?

Онде, дитýнко, пíд печéю, покáзувала мати. Báчиш, якá малéнька.

Гáнна вибирáлася до корóви, а Івáсик усé заглядáв до теля́тка.

А я бúду теля́тко пáсти? — питáвся Івáсь.

Будеш, сину, — обізвався Остап. Я тобі на літо капелюшок куплю, а мама торбінку на хліб пошиє, і будеш пасти телятко. А щоб тобі на поль не було скучно, то тато виріже тобі дудочку з очерету і ти будеш на ній грати, — додала, усміхайчись Ганна.

А телятко не бе? — спитав Івасик.

Попробуй, сину!

Івасик настівив своє маленьке чоло і злегка діткнувся до теляткового чола, а тато сказав: буц! По хаті, як дзвінок, залунав веселий сміх.

Телятко трохи злякалося, повело вухами і заревіло.

Му-у-у! дрохів Івасик телятко, а потім присів колеснього, взяв стебло соломи і почав водити ним по телятковій мордочці.

— Досить, Івасю, сказав Остап і посадив сина на коліна. Не зачіпай біні, бо вони боїться тебе. Лиший її, нехай вона лежить на соломі і гріється. А ти вмийся і прокажі „Отче наш“. Швидко молоко звариться, то снідати будеш

17. Мачушин поділ.

Мачуха обдійла двох своїх пасинків, кожного цілім пиріжком, а синові ні одного не дала та й каже пасинкам:

— А виж дайте моїому синови хоч по половинці. І війпало пасинкам по половинці, а синови цілій.

18. Шматок хліба.

І холод, і мрака на двох панує,
А вітер осінній реве і лютує
Зігнувшись удвоє, у драній свитині
Іде підпри хату сердешна дитина.
Хлопятко маленьке підходить до хати,
Недавній слъози на личеніку знáти.
Прийшлó під віконце хлопятко, голосьить:

— Дай хлібця хоч трохи! І плаче, і просить;

— Дай хлібця хоч трохи для Бóга Святóго,
Не єв я сьогóдня ще зráнку нíчóго.
Дáли крíзь вíкóнце хlopájtí для Бóга
Шматóк тóго хлíба. Серdéшne, убóge
Взяло той шматóчок, píшlo по дорózí,
Дмухнúv зноvu вíter і здуv ѹogó слóзи.

19. Два братí.

Жýли собí раз два братí, обýдва були жонáti. У молóдшого булó чéтверо дíтéй, а у стárшого дíтéй не булó. Пíсля бáтька вонý землí не дíлýli, тíльки обробляли ї спíльно, а пótíм збóром дíлýлися.

Отó одnógo rázu посíали вонý хлíб. Хлíб поспíв, вонý ѹogó вýжали, повязáli в снопý та подílýli rívno на кóждого бráta. Прийшlá ních. Не спýться стárшому бrátovi. Вíн собí дúмає:

— Чи дóbre mi зbíже подílýli? У бráta родína ve-
líka, ѹomý на дítéй bogáto хлíba tréba. Pídú záraz, do-
ложú ѹomý zí свógo хлíba tak, щob víн не зnav. Píshóv
i tak зробív.

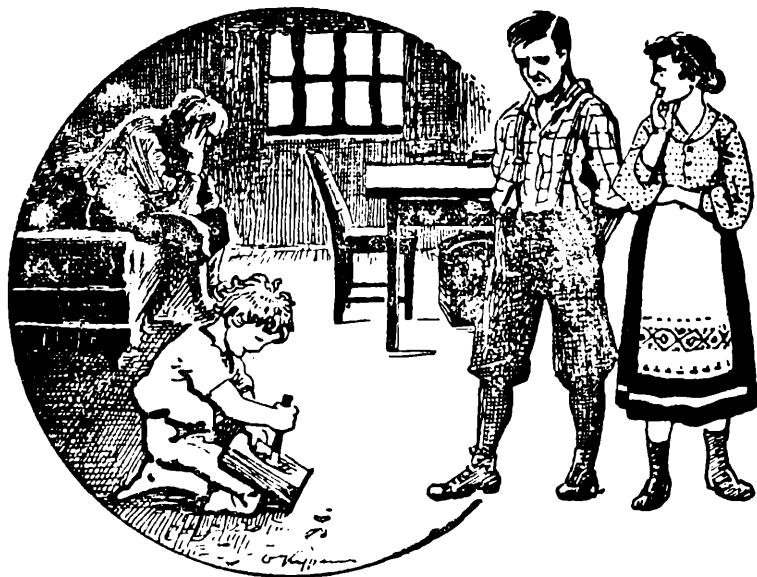
А мénshij брат прокýнувся в nocti i těj почáv dý-
mati, chi do ladý vонý хлíb подílýli. I прийшlo ѹomý na
dýmku také:

— Mi з жíнkoю обóe молодí, pri здорóvlu i díti na
pómích ростúть, e komý róbity, a брат самíj з жíнkoю i sláb-
shij víd ménhe. Tréba ѹomý хлíba víd sébe doklásti. Встав
u nocti i перенíc трохи зbíja zí своéi частýni u бrátovu.

Рáно dývляться братí: обýdví частýni rívní. Зdивuvá-
lissь dýje i níchógo odiń drúgomu ne sказáv. Drúgoi nóči
вонý зноvu теж самé зробíli, ale зноvu ne в odiń час-
to й ne зustrílissь. I зноvu обýdví частýni були rívní.
I tak bogáto razív вонý хлíb перenošíli, až dóki ne зu-
strílissь. Todí díznałiсь братí, chogó в них хлíba все rívní
булó. I tak ýsé жittá вонý po братérskí жýli i odiń
drúgomu u всьómu pomagáli.

20. Дідусь.

Сильно постарівся дідусь. Вже він і не добачував і не дочував. Руки йому зі старости дріжали. Коли ів рідку страву і ніс її до уст, — розливав. Не подобалося то синови й невістці і перестали вони батька за стіл саджати. Посадили його в куток і стали годувати з глянняної миски.

Задрожали руки у старого, мисчина з борщем упала, та й розбилась.

Ще гірше розгнівались син та невістка і сказали батькови, що будуть його годувати зі старої, деревляної миски.

Старий на те нічого не сказав, тільки сумно зітхнув.

А був у його сина й невістки маленький хлопчик. Сидить той хлопчик на підлозі та й цють собі майстрює. Побачила те мати, та й питáє:

— Що ти робиш, дитино?

— Деревляну мисчину, — відповідає хлопчик.

А нащо ж тобі твої мисчинки? — питáє.

— А от, кáже хлопчик, як ви з тáтом постарíєтесь, то я бúду вас з деревляної мисчини годувати.

.. Поглянув син на жінку і стáло ім стýдно. Від тóго часу перестали вони старим бáтьком помітувати і годувати з деревляної мýски.

21. Дідусь і внúчок.

. . . Під горóю,
Між вербáми та над водóк
Білéнька хáточка; сидítъ
Похýлений та сýвий дíд
Кóло хатýночки і бáвитъ
Хорóшее та кучеряве
Своé малéнькее внучá.
Вийшла з хáти
Весéлая, сміючись, мати,
Цілýе дíда і дитя --
Аж трýчі вéсело цілýе;
Берé на рúки і годúє,
І спать несé; старý читáе,
Перехрестýвшись, „Отче наш.“
Крíзь вéрби сóнечко сíяє
І тýхо гásне. День погáс,
І все спочýло. Сýвий в хáту
І сам пíшов одпочивáти.

22. Бабýся.

Не складáе рук бабýся,
Сорочкý перé ввесь вíк,
Хоч недáвно їй минýвся
Сімдесáть і шóстий rík.
Щоб добýти скýбку хлíба
Не спочýне, не зітхнé,
Вíчно в рúху, нíби рýба,
У рядý-годý здрíмнé.

23. Хóрий учýтель.

Вчóра по наýці ходíв я відвідати мóго вчýтеля, ко-
трýй занедúжав. Пять годýн наýки з такýми пустіями як
ми, а до тóго ще прáця в дóма, підорвáли його здорóвля.

Мáма дожидáла менé в бráмі тóго дóму, де мéшкав
учýтель, а я пíшов на гору. В малíй, напівтémній кімнатí,
лежáв мíй учýтель у зелíзному лíжку. Був марний і блí-
дýй. Колý я ввíйшóв, промóвив до мéне своїм мýлим, прý-
язним гóлосом:

— То ти, Петrúсю?

— Я приступíв до лíжка; він покláv мéní свою вý-
худлу rúку на плечé і сказáв:

— Дóbre ти зробíв, що відвідав свóго хóрого вчý-
теля. Якже там ідé наýка в шкóлі? Як ведéться твоїм
товаришам? Усé дóbre, правда? Обходитеся зовсíм дóbre
без váшого старóго вчýтеля?

Я хотíв віdpovísti, що ní, ale wíн менí перебív:

— Dай спóкій! Я i так знаю, що ви прихýльнí менí.
І вáжко зíтхnúv.

На стíнах вýсíло bogáto fotográfií.

— Бачиш — сказа́в мій учитель, — се все мої єченики, що дава́ли мені на памятку свої фотографії вже більше, як двадцять років. Добре хлопці. То мої найлюбійші памятки. Ти також дася мені своєю картінкою, коли скінчиш школу, пра́вда?

Сягну́в до столика при ліжку, взяв помаранчу і дав мені.

— Не маю тебе чим іншим погостити, — сказа́в.

Я дивився на його помарніле обличча і серце моє стискалося від великого смутку.

— Слухай, хлопче, — сказа́в по хвілі вчитель — я надіюся вийти з тієї недуги. Та колиб я не відужав, памятай, учися рахунків, бо то твоя слаба сторона. До того мусиши пільно взятися! Не вдастся тобі за першим разом, відпочинь і знов берися за роботу! А тепер іді до дому і поздоровй від мене свою маму. А колиб ми вже не побачилися, згадай інколи свого старого вчителя, що тебе так щиро любив.

Я розплакався ревними слово́ами Учитель пригорнув мене, поцілува́в у чоло і сказа́в:

— Іді вже до дому! — а сам відверну́вся до стіні.

Я вибіг по сходах на двір і з плачом кинувся в обійми моєї мами.

Шану́й учителя, як родителя.

РОЗДІЛ III.

24. Перелётні птиці.

Осінь вже довко́ла. Вже листя летить,
Шумить в лісі вітер, шумить, гомонить.

Збирáються птиці у далéкий край,
Скликаються птиці у пожóвкливий гай:

— „Гей, збирáйтесь, птиці, збирáйтесь вмиты!
Бо вже зима скоро сюди прилетить.

Вже по полі всюди сівий туман ляг,

Збирáитесь, птиці, у далéкий шлях.

Полéтимо разом в той чарівний край,

Де все світить сонце, де цвітє розмай.
А тут зима прийде, скучі річкі лід,
Збирайтесь, птиці, в далекий похід!
Переждемо зиму отам в далині,
І повернем знову до гнізд на весні”.

25. Вірш про осінь.

Осінь, осінь! Лист жовтіє,
Часто дрібний дощик сіє;
Веде осінь сині хмари,
Але зате дає дарі:
Груші, сливи щілі міхи,
Повно гамору і втіхи.
Діти бігають по поль,
Печуть собі бараболі.

26. Осінь.

Втомилося сонічко за літо. Час йому спочити, Та воно ще світить, ще посилає тепло і радість на землю. Тільки листя на деревах привяло. Вітрієць перекидає сіре павутиння з дерева на дерево, з гільки на гільку. Пташкі вже не співають. Вони відлетіли в теплі краї. І ластівіне гніздечко під покрівлею порожнє. Недавно бачили діти, як ластівкі зібралися в громадку та й полетіли. Далеко полетіли, — за гори, за лісі, за моря, у теплі краї. Тільки горобчики цвірінкають по гильочках та заглядають в порожні, ластівіні гнізда. На деяких деревах листя цілком пожовкло і спадає на землю.

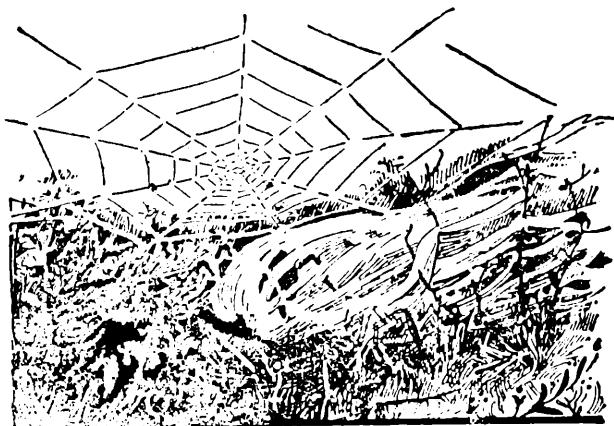
А діти дивуються, що так ішле гарно й тепло на дворі, хоч настає вже студена осінь і зима. Побігли вони до мами та й питання:

— Чому, матусю, настали такі гарні дні, хоч листя вже пожовкло і наспіла осінь?

А мама пояснила дітям, що в початках осені буваває кілька погідних і ясних тижнів. Тоді сонічко ще гріє, хоч

слабо, але стає так тепло, як у літі. А люде назвали ту теплу частину осені бабиним літом.

— Бабине літо! Бабине літо! — закликали діти і війшли в садок. Ще буде можна побавитися й побігати.

Цілій день діти провели в садку. Згортали сухе листя, качалися по ньому. Копали грядки та воїзди тачками пісок і листя. Треба спішитися з забавою. Незадовго начнеся студінь і слота. А вечером, вернувшись до дому, прочитали собі діти віршик про „бабине літо“.

27. Бабине літо.

По ясній сіняві ген-ген
Пречиста Діва похожала,
Із кужіля шовковий лен
Святими рученьками пряла.

А янголи ту пряжу брали —
І ниточку по ниточці
Кожнісінській сиріточці
На сорочину розділяли.

Летіла пряжа пónад пóлем,
І як знайшлá де сиротýну,
Що заслонялась лíкtem гóлим,
Спускалася при нíй в долýну.

Та сироти нитóк не бráли,
Бо в голову й не покладáли,
Що мóже хтось за них подбати;
А хто це, хто?... Господня Мáти!..

28. Осіння прогулька.

Був тéплий, осіннíй день. Учитель вибрався з дíтьмí на прогульку. Мóстом перейшлí на дру́гу стóрону рíкї і вийшли на найблíзшу гору. Звідти побáчили цíлú окóлицю. Над рíкою розложíлося містечко. За містом були

цегольнí. Дорóгою іхали до міста з фарм і сíл люде. Пóпри дорóгоу йшла залізниця. На дру́гім бóці побáчили дíти густíй, тéмний лíс. Кóло лíса булó пасови́сько, на котрім пásлася худóба. В однім місці на пасови́ську клáли пастухý vogóнь і пеклí картóплí.

Сóнце вже булó зполúдня. На питання учителя дíти показáли, де схíд, а де зáхід, пívníч і пíвдень. Учитель

пояснів дітям, що та части світу, якú доглянемо оком, називається кругозором. Чим вище положене місце, з якого дивимося на світ, тим кругозір стає ширший. Діти відповіли також на питання, чому в осені дні стають коротші, а ночі довші, і чому з кожним днем стає холодніше. Потім урядили діти на поляні забаву, а по забаві відпочивали. Вертуючи до дому, приглядалися, як господарі працювали на поль при викопуванню картоплі. Накінець учитель повів дітей до поблизької цегольні. Там вони побачили, як виробляється цегла.

29. Весéле життя.

Весéле, щасливé хлопáче життя!..
Нас горé¹⁾ не дáвить, не тýсне журбá.
Смíємся, гуляєм²⁾, спíвáєм що-дня:
— Весéле, щасливé хлопáче життя.

В зимі на санкáх ми в завóди женéм,
На вéсну з цвітóчків віночки плетéм;
У лíті в садóчку грушкý зrілі рвем,
Під осінь на поль картóплі печéм.

РОЗДІЛ IV.

30. У місті.

I.

Василько приїхав з тáтом до міста. Мають ітý до дядька, алé що то далéко, то поїдуть трамвáєм. Стáли собі коло перéстанку і чекають. За хвýлю надіхав трамвáй. Обá сíли і вже їдуть. Тáто купíли два біléти, один для сéбе, а другий для Василька.

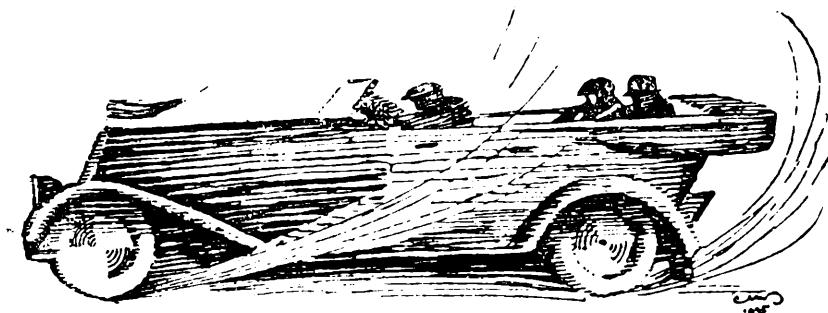
¹⁾ горé — клопіт, журба.

²⁾ гуляєм — бáвимося.

Дзень-дзень! Дзень-дзень! — дзвонить кондуктор. Трамвай іде скрінко і стає на перестанках. Люди одні пісдають, інші висідають. Василько став собі коло кондуктора і дивиться крізь скляну шибу. Люди перебігають

дорогу і Василько віддається, що ось-ось когось перейдуть. Оnde іде трамвай прости на них. Алé ні! Той трамвай поїхав боком в іншу сторону. От, ішё один, а там дру́гий, третій. Як іх богато! А кождий іде своєю дорогою. Ще

скорше від трамвайів ідуть авта. Василько навіть почислити не гoden, тільки іх ба́чить.

Минают різні вулиці. Скрізь стоять ряди домів. Доми ті високі-високі, а всі такі однакові, що Василько

розріжнити їх не може. Здовж домів є хідники гладкі й ріvnі. Туди ходять люде, а серединою вулиці їздять авта, вози, трамвай, омнібуси. Василько нізашо в світі не перейшов би з одного боку вулиці на другий. Напевно переїхало би його яке авто.

Ось трамвай знов став. Треба висідати. Тато взяли Василька за руку і пішли прόсто до дядька.

II.

Василько й тато стáли пéред височénним дóмом. Нáвіть не знати, кілько там повéрхів. Мáбуть вíсім, а може й більше. Тут мéшкає дáдько аж на шóстому повéрсі.

Ввійшлý в середину. Василько вже хотів ітý схóдами в горú, алé тато сказáли, що поїдуть віndoю. Вонý ввійшлý до малéнької, гарної кімнатки. Тато замкнули за собóю двері і потиснúли якийсь гúдзичок. Василько почýв, що іде, алé кудý, — в горú, чи в долину, тóго він не знат.

Нарàз вінда затрималася. Вони були вже на шостому поверсі. Тáто задзвонили в одні двері. За хвилью почúлися за дверима крохи і до них вийшов сам дýдько, а за дýдьком вýбіг його син, Андрíй.

— Витáйте, гóсті! — заклýкали дýдько та й повелý Василькá і його тáта до середíни. В сíнях булó дýже тéмно.

— Ай, як у вас тéмно! — заклýкав здивовано Василькó.

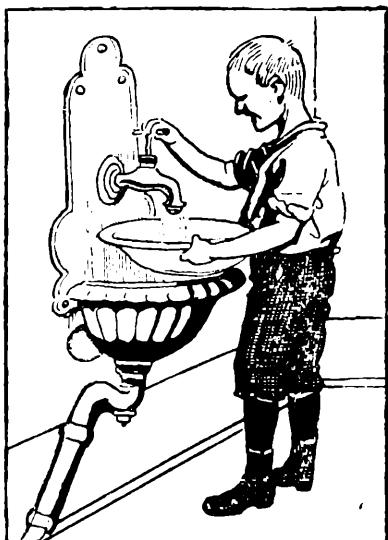
— Зáраз бýде свíтло! — відповів на те Андрíй і покрутý якýсь шрýбку в стíні. Вídrázu засвítíлася в горí пíд стéлею лýмпа. Василькó ще такóго дýва не бáчив. Він хотíв і собі покрутýти тою дýвною шрýбkoю, алé боявся. Дýдько поясníли йому, що то елéктрична лýмпа. Пóтім увíйшлý до великої кíмнати, де булó гарно і ясно. Сóнічко якáз освічувало Василькá і він побáчив, що має нечýсті рýки. I Андрíй се заввáжив та й повів Василькá до кýхні, щобý вмýвся.

В кýхні покрутý Андрíй знов якýсь кýрок і з мóсяжної рýрki потеклá водá. Хлóпцí наточíли водí в миднýцю. Андрíй покрутý кýрком у дру́гий бíк і водá перестáла течí. Василькó вмýвся і сам попрóбував кýрок. Покрутý у одýн бíк, — водá ллéться, покрутý у дру́гий, — водá перестáла течí.

— То водотáг — поясníв йому Андрíй. — По містáх берутý люде воду не з кернýць, тíльки з водотáгів.

Богáто рíжного дýва бáчив Василькó у дýдька. Він бáчив, як дýдина варýла обíд на газовíй кýхні, що горíла і не трéба булó пíдкладáти дров. Бáчив телéфón і нáвіть слúхав, як чéрез нýого дýдько з кимсь розмовляв.

По обíді Андрíй показáв Василькóви гáнок. Хлóпцеви аж головá закрутýлася, як подивýвся в долýну на вúлицю. Якíж бо малéнькí виглядали з горí трамváї та омнíбусы!

А люде ходіли й рухалися, як мурашкі. Все те булó цікаве й новé, тільки дівно булó Василькóви, чому то в місті не відно ні дерéв, ні садів, так як у них на фáрмі. Алé Андрíй сказáв, що в місті є дуже гарні сади і колісъ іх Василькóви покаже.

Вечером відіхали та́то на фáрму, а Василькó зіста́вся сам у дядька. Він ходить тепér з Андрíєм до школи. Був ужé кілька разів у дітóчому театрі. Ходíв також у міський сад і бáчив у звірінці богато ріжних, цікавих звірят. Василькó вже трохи знає вулиці і сам зайде до школи. Він привíк до міста, алé зпочатку не міг заснути, такий у місті гáмір і шум.

РОЗДІЛ V.

31. Птичкій вчáться літати.

Чи ви гляділи колý вже, діти,
Як малі птичкій вчáться летіти?
Чи ви вважáли колý в сíй хvíли,
Як бáтько-нéнька іх лéту вчíли?

Пéрше залéдве з землі злетіло,
Дрúге лиш в крýльця затріпотіло,
Пáдає трéте начe пíдтýте,
А всеж навчáться пташки літати.

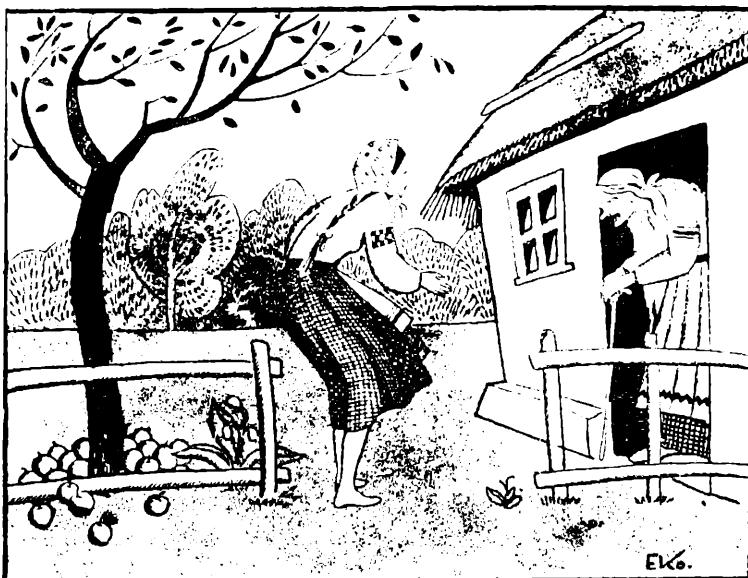
Тому що в прáці всí не вгавáють,
З кóждим днем більше сил набирають.
Вíдси наука і вам теж, діти:
— Все перемóжеш, коб лиш хотíти.

32. Бáба Хуртовýна.

Колісъ давнó жила в однóму місті вдовýца з дочкою та пásербицею. Дочка була бридка й лініва, а пásербиця гарна та працьовýта. Вдовýца любила більше дочки ніж

пáсербицю. Дочка дармувáла, а пáсербиця мýсіла ввесь бíлий день прýсти так, що аж її пучкý понапухали. Раз покрівáлося її веретéно і вона пíшla до колóдязя, щоб там обмýти його. Та веретéно якóсь упáло в колóдязь. Мáчуха побáчila се, почáла кричáти і сказáла:

— Колý ти веретéно вкýнула, то тепér добúдъ його з колóдязя. Стрíвóжена дíвчина скóчила в колóдязь і на хвýлю втráтила пámять. Колý очúняла, найшлáся на чу-

дóвíй левáді пéред хáткою. Кóло хáтки рослá яблунька, якá промóвила до нéї:

— Потрясý менé, бо яблука вже доспíли.

Дíвчина обтряслá всí яблука і зложýла їх на однóму мíscí. Колý вже хотíла вíдходить, вíйшла з тóї хáтки старá жíнка і, поглянувши на нéї, прíвítно сказáла:

— Я бáба Хуртовýна. Бáчу, що ти працьovýта й пýльна дíвчина. Остáнь у мéне, робýтимеш тíльки кóло хáти, а го-ловníм твоím обовýзком бúде — розтрясати дóбре перýну так, щоб аж пíря лíтáло. Бо тодí людé на свíті говорýть, що падé снíг.

Дівчина лишілася в бабусі Хуртовійни. Правда, зразу вонá боялася старої бабусі, бо їй виставали дуже зуби. Віслужила там пónний рік. Нарéшті огорнула її туга за рідною хáтою і вонá сказала до бáби Хуртовійни:

— Бабусенько, голубонько! Я дуже бажалаб вернутися до дому та довідатись, як живеться мáмі й сестрі.

Бабуся Хуртовіна взяла дівчину за рóку й повелá її під велиki ворота. Коли бráма відчинíлася, а дівчатко стá-

нуло в самій бráмі, посіпалися на нéї самі золоті гроші і завісли на її одéжі. Бáба Хуртовіна сказала до дівчини:

— Се нагорода за твою вірну та пíльну слúжбу.

Бráма зачинíлася і дівчина найшлáся нараз пéред мáчушиним дóмом. На колóдязі сидів пíвник і спíвáв:

— Кукурíку, кукурíку! Нáша золотá дівчина знов тут!

Дівчина ввійшлá до дому й оповіла про все, що з нéю стáлося. Тоді ліні́ва сестрá забажáла й собі зазнáти такóго щáстя, скóчила в колóдязь і пíшла до бáби Хуртовійни. Та ліні́вій дівчині не сподобалася рóбота, а вже найбільше не хотілóєся її стелýти лíжок. Тож ужé по кількох днях сказала до бáби:

— Я бажалаб поглянути, що діють мати й сестрā.

Коли підходила до бráми, раділа вже ледáцько, що по-
сиплеться на неї золото. Та зáмість золота розлýвся котéл
смолí на лінйву дíвчину, а бráма зáраз зачинíлася. Коли
вернúла до дóму, сидів пíвник на колóдязі і пíяв: Кукурíку,
кукурíку! Нáша бруднá дíвчина знóву тут!

33. Два плугí.

З однóго залíза скувáли два плугí.

Одýн стóйв дýрно, — в по́лі ора́в дру́гий;
Срíблом блестíв плуг той, як з по́ля вертáвся,
Той, що стóйв дýрно, — іржóю вкривáвся.

34. Пýльний і лíнýвий.

Лíнýвий кáже: Зáвтра бýду вчýтися, а сьогóдня йду
бáвитися.

Пýльний кáже: Зáвтра бýду бáвитися, а сьогóдня йду
вчýтися.

35. Пíсня хлíборóба.

Невелíке я полé зорáв,
Ta за плúгом нíкóли не спав;
Що робíв, те робíв я до краю;
І всю сýлу, що мав я і маю,
На робóту невпíнную клав.
На тím по́лі камíння булó,
По́ле все бурянóм зарослó.
Зупинýвся мíй плуг на тím по́лі,
Ta не кíдав робítъ я нíкóли,
А гострýв свíй лемíш, череслó.
Скíльки поту своого я пролýв,
Скíльки сýли я там положýв!
Ta darmá! Bo поóрана нíва
Нам давáла богатíй жнýва.
Я не дýрно невтóмно робíв.

36. Ледачий син.

Був собі раз чоловік. Працею і запопадливістю дійшов він до великого маєтку. І мав той чоловік сина — одинака. Син був великий ледащо і не хотів працювати. Ба не тільки, що не хотів працювати, але ще до того марнував батьківське добро. Бувало дасть батько синови грóшай, а він сіє нýми як половою. Дививсь, дививсь на се батько — і гíрко йому стало, що син робити не хоче, а його зароблене добро так марнúє. Уже й напоминáв сина, і грозив, і просив, нічого не вдіяв.

Одного разу пішли вони, батько й син, над рíчку, посідали й балáкають. Але йде якийсь чоловік і несе горобця. І заманулося синови нащось того горобця купити. Берé виймає доляра і вже хоче його за горобця віддати. А батько кáже:

— Дай мені того доляра!

Син дає. Заміривсь батько рукóю над рíчку, нáче хоче того доляря кíнути, а синови й байдуже. Батько вдруге заміривсь. Син нічого. Узяв батько тоді та й кíнув доляра в воду. Син нáвіть не спітався батька, нащо він того доляра у воду кíнув. Бачить батько, що лихá годíна, та й кáже синови:

— Віddáй мені калйтку з грíшми! Син дає. Батько взяв калйтку та й кáже:

— Ідíж тепér, та зароби грóшай. Як заробиш, — тоді приходí і посядеш мíй маéток, а то, Госпóдь з тобóю. Красше я на сирíт віddám.

Син аж засміявся:

— Пíду! кáже. А собі дúмає:

— Та чи то так тýжко грóші заробити! Пішов та й по дорóзі дúмає:

— Щож я робити вмíю? Письмо я зnaю, то й пíду в місто шукáти працí. Тíльки де не запитáється, скрізь відмовляють. А тут уже й їсти хочеться. Продáв він уже плащ, хóдить лéгко одітій, а тут хóлодно, осінь.

Пішов він до прýстані над мóре. Там кораблів усяких без лíку стоїть. Нічого робити — найнявся він скryні з усяким товаром возити. Так як лозíна гnúvся він пíд

тягарем тих скринь та міхів; — ноги трусилися, голова горіла. Ввечері змучений, як упав на вулиці, — так і заснув. Був би замерз, але поліціант побачив його та й заувів на поліцію. Другого дня та сама робота. Щодня те саме. Вже він і не доїдає і не допиває, а складає гроши, бо платня мала, а сили в нього небогато. Робив він так цілу осінь і зиму, а на весні зібралось у нього стільки грошенят, що міг з ними до дому зайхати і ще дещо з собою привезти.

Приіхав, аж батько стоїть кóло млина, над рíчкою.

— Здорóві, тáту!

— Здорóв, сýну! кáже бáтько. Ну, сýнку, привéз ти грóшай?

— Привéз, — та й посягає рукóю в кишénю. Витягнув він грóші з кишénі, та аж трясéться над нýми. Боїться дáти бáтькови до рук.

Узяв бáтько грóші до рук, та як замíриться. Хотів нíбито грóші кýнути до рíкі.

Тодí син як не вхóпить бáтька за рýку, як не крýкне:

— Ой, бáтеньку, бáтеньку! — А сам як не свíй. Тодí бáтько засміявся та й кáже:

— Ну, тепéр я бáчу, що ти знаєш вáртість грóшай, як їх тýжко заробити. Отепéр ти мені син, і мíй маéток тобі бýде. З тóго часу син перестáв грóші розкидáти, і та́кий працьовитий та господárний став.

37. Пільний кόник і комáха.

Кóникови життя миle!
Співáв вéсну, лíто цíле, —
Аж наспíла і зíмá,
Оглянувся: вже немá,
Ні зернýток, ні листкíв,
Ні пахúчих корíнців.

— Як-же менí зимувáти
Та сéред пустóї хáти?...
А в сусíдів булá свáха,
Запопáдлива комáха;
В нéї дíти не голódní,
Пóvní скрýні, пóvní бódní.
А комóри, як висókі,
Мáють хлíба на три рóки.

До кўминої йде хáти
Кóничок та ѿ став прохáти:
— Еў, сусíдонько-голúбко,
Змилосердíсь, моя любко,
Позíч хлíба, бо загýну,
Глянь на мéне сиротýну!..

Я весною чýсто вам
Все з подя́кою віddám“.

А комáшка — хýтра свáшка:
— Щож ти — питá — робíв в лítí?
— Ви не чули? — співáв в жýті!
Співáв лишé, пáне бráте?...
— Ідýж тепér танцювати.

РОЗДІЛ VI.

38. Бíб і рýбка.

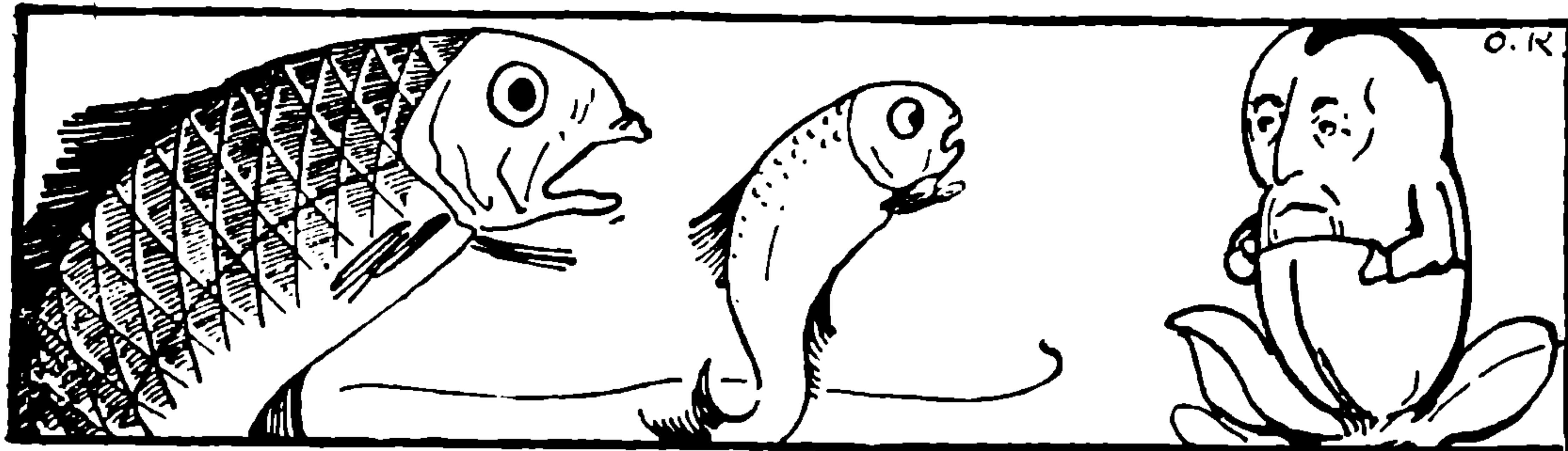
Сидíть Бíб над бéрегом рíчки та дíвиться в вóду, нí-
кому нíчóго не кáжучи. Аж пливé цíкáва Рýбка. Узríла
його, приплýла близше та ѿ кáже:

„Добрий-день, Бобище!“

„Дай, Боже, здорівля, Куцéнька!“ — відкáзує Біб.

Як Рýбка то почúла, поплýла плачучи до матері.

„А ти, доню, чого плачеш?“ — запитáла мати.

„Отóй Бíб, що сидíть над бéрегом, прозивáв менé“.

„Чомúж він тебе прозивáв? Мóже ти його образýла?“

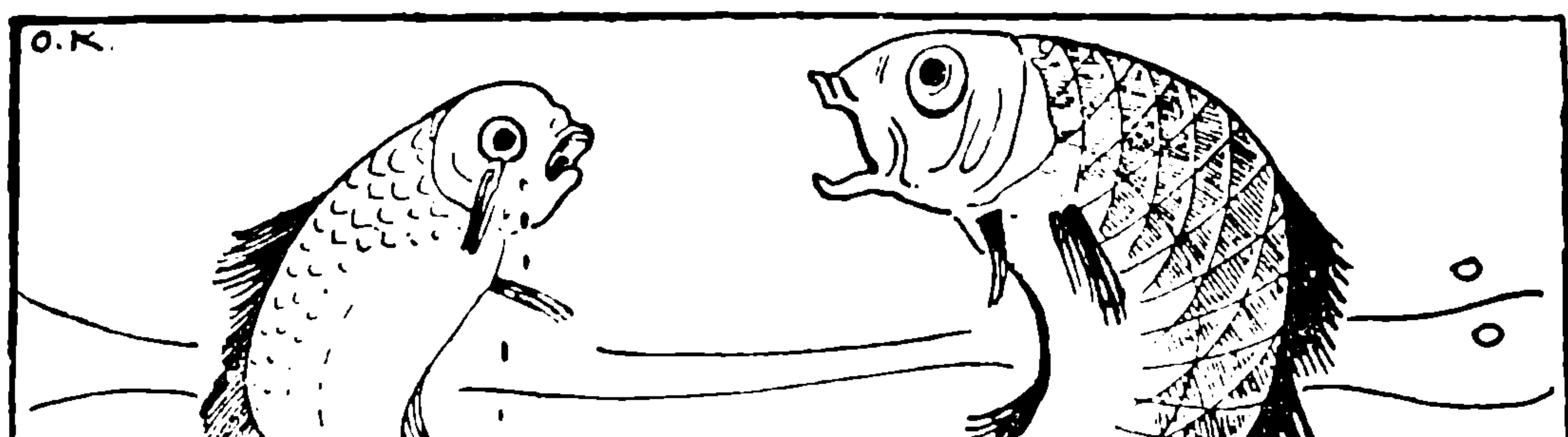
„Нí, мáмо, — я йому сказáла „добрий-день“, а він менí відповíв: „Куцéнька“.

„Як тák, то ходí зі мною, а я його самá спитаю, за що він тебе прозиває“.

Поплýли вонí до бéрега, де сидíв Біб. Старá поклонýлася Бóбови і чемнéнько його привитáла: „Добрий-день вам, пáне Бóбе!“

„Дай вам, Бóже, здорівля, пáні Рýбо!“ — відповíв на те Біб.

„Пáне Бóбе, — кáже старá Рýба, моя дочка жáлується, що ви її прозиваєте. Колý то прáвда, то скажíть, за що?“

„Прáвда, — кáже Бíб — я її прозиваю, бо який „добрий-день“, такé „дóbre здорівля“. Вонá назвáла менé Бобищем, а я її за те Куцéнькою; бо я собí хоч прóстий Бóбик, алé й менí честь дорогá!“

„Бáчиш, — кáже ма́ти Рýбцí — якá ти нечéмна. Прозиваєш дру́гих і ще мені непráвду говориш. Ідй собí геть від мéне, ти не мо́я дитýна, колý непráвду го-вóриш!“

Рýбка в пла́ч, прósить, щоб ма́ти їй простýла. Вона́ вже нікóли непráвди не скáже та й нікóго не бúде про-зивáти. Ма́ти простýла, та перéше мусíла Рýбка перепро-сítи Бóбика за обráзу.

39. Вовкý.

— Чого-сь, жýдку, так зблíв?

Що з тобóю стáлось?

— Ах! За мною чéрез став
Аж сто вовкíв гна́лось!

— Бог з тобóю!.. сто вовкíв?

Таб селó почúло!

— Та вонó, пак, і не сто,
А пятьдесáть бúло!

— Та й пятьдесáть дýво в на́с...

Деб іх стíльки взя́лось?

— Ну, нехáй вже, нехáй так,
Алé дéсять гна́лось!

— Та і дéсять не булó!..

Знать, одíн усьóго?

— А як одíн?... аби вовк!..
Стráшно і однóго!

— А мо́же то і не вовк?

— А щож то за дýво,
Такé сýве та малé,
А хвóстик, як шýло?...

40. Відважний Євгén.

Саме кóло нашого містечка зроблено міст чéрез рíчку. До нас з міста залізниця йде і чéрез той міст перебігає. Отже послухайте, що там стáлося.

По весні пóвінь велика була і крýгу гнало, що аж страх. Хоч і добрі під мостом стовпій були, а як почáло по них раз-у-раз крýгами гúпати, то затріщали стовпій. Спершу тільки тріщали, а далі ѿвалитися стáли. Розбило крýгою аж два стовпій.

Позбігалися до мóсту люде, дíвляться. Коли се хтось з людéй кáже: „А ось-ось скоро вже ѿ машíна з міста бíгтиме“.

Люде всі полякалися: міст такий, що тільки-тільки дéржиться. Як вíде на нього машíна, так увéсь пóїзд і шубóвstne в вóду. Дéхто кáже: „Машиніст побáчить, що кóло мóсту люде та ѿ припинить машíну“.

А ті знов на те: „Алéж мóсту не вíдко за горóю“.

І спráвді, у нас кóло самого мóсту горá і за нéю машиністоvi не будé вíдко мóсту. Машиніст не знає, що з мóстом стáлося. Він може так розігнáти машíну, що не встигне її зупинíти і, віхавши на міст, увéсь пóїзд з сóтнями людéй упадé в вóду.

Люде полякались і не знали що робýти, щоб затрýмати пóїзд. Всі кричали, бідкали і не могли нічого вýгадати.

Сéред людéй був хлóпець дванадцять рóків; звали його Євгéном. Пóки люде клопотáлись, він з усієї сýли побіг назýстрíч пóїздovi. Він біг і думав: „Стрíну пóїзд — зупиню“.

Ось він поминув ужé горý, вýбіг на рíв — глянув, аж довгий, довгий пóїзд швидко біжíть ѹомý назýстрíч.

— Крýкнути хиба? — промайнуло ѹомý в голові.

Алé кричáти не вárto булó. Пóїзд так гуркотíв, що ніхтó не почúв би тóго крýку.

— Гóсподи! щож менí робýти? — подумав Євгéн. — Як ѹогó зупинíти? Ось-ось пóїзд добіжíть сюдý, і тодí сóтні людéй впадутъ у рíчку.

І відрáзу він догадáвся, що робýти. Він кýнувся на залізничу дорóгу і став на нíй. Машíна, як птах, лíнула

прóсто на нього. Як що вона не зупíниться, — усі вагóни переїдуть чéрез хлóпця. Алé хлóпець не зíйшóв з дорóги. Він почáв махáти рукáми і кричáти, щоб його почúли, щоб його помíтили.

І спрáвді, машинíст, що вів потяг, побáчив його, почáв свистíти і махáти рукáми, щоб хлóпець зíйшóв з дорóги і пустíв поїзд.

Алé хлóпець не зходíв. Він стояв і все кричáв і махáв рукáми. А поїзд посуваўся і як що він не спýниться, бúде

смерть Евгéнови. Евгéн стояв, бо знал, що колý він зíйде з дорóги, то сótні людéй, що їх везé машýна, загíнутъ.

Алé нí. Поїзд пíшóв поволíйше. То зупиняє його машинíст, щоб не роздавýти Евгéна. Сérце ráдісно забýлось хлóпцеви в грудяx. Ще трóхи — і поїзд зупинíвся.

Алé в тíй хвýлі машинíст скóчив з паровóза і дúже сердýтий кíнувся на Евгéна.

— Я тебе провчú, як зупиняти поїзд! — крикнув він і почáв з усéї сíли бýти Евгéна кулакáми, кудý попáло!

— Я тобí дам! Я тобí дам! — кричáв він.

— Стій! стривáй! — загукало щось.

То прибігли люде від мосту, віднялі хлóпця і сказáли машиністови: „Що ти рóбиш? Та як би не він, ви всі загйнулиб!“

І воні розказáли йому про міст.

Люде, що їхали в поїзді, повиходíли з вагóнів і слýхали. Великим дíвом дивувáлись воні, що як би не Євгéн, то не булíб воні живі. І страшно і радісно булó всім; усí почáли дýкувати Євгéнови, ціluвати його. Тодí пішлý на той міст дивýтися. А Євгéн був дуже рáдий, що потráфив уратувáти від смéрти стíльки людéй.

41. Чиж і гóлуб.

Весною чýжик молодéнький,
Такýй співúчий, проворнéнь-

[кий

В садóчку все собí скакáв
Та якóсь у сíльцé й попáв.
Сердéга в сítцí рвéться,

[бéться,

А гóлуб бáчить те й смíється:
— „А що, попáвсь? От тобі

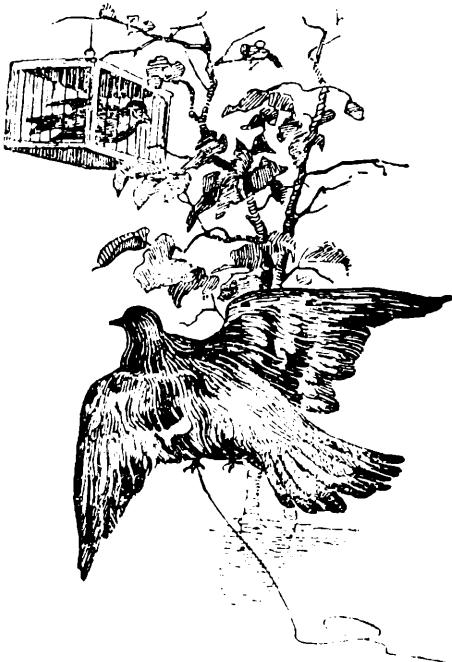
[й на!“

Вже пéвно головá дурна.
Не бíйсь! Менéб не пíдду-

[рýли,

Хоч як би не хитрýли,
Бо я не чýжик! Нí... отсé!
Аж гульк i — сам попáвсь

[в сíльцé.

42. Сéстри.

Однá вíвця відбýлася від отáри та й пásлася самá пíд лíсом. Бíгла лíсом лисíчка, побáчила вíвцю, пíдійшла до неї та й кáже:

— Здорóва булá, овéчко!

— Здорова, лисичко. Що доброго скажеш?

— Ох, якé там добро менí, — кáже лисичка. Хтоб що не зробíв, а я за все поку́тую. Лис нашкóдить, а менé ла́ють: сяка-такá лисиця. Чоловíк чоловíка ошукáє, а менé згадують: хйтрий як лисиця. Немá в світі пра́ви.

— Та й менíж такé лýхо, — кáже вівця. — Хто яку дурніцю зробить, а менé згадують ніза́що, ніпрóшо: дурнýй, як вівця, кáжуть. Так, лисичко, немá в світі пра́ви.

От такá доля на́ша, — обзива́ється лисиця. Ми обі, на́че сестри, однé горе терпимó. Ходí, овéчко, зі мною жýти. Підемо в ліс та й не бúдем чути, що про нас кáжуть.

— Пішлý. Ідúть та ідúть лісом. Лисиця вже несýтим óком на вівцю поглядає.

— Се, — кáже — на тобі мíй кожúх. Зараз менí віддáй!

— Як такý твíй? — кáже овéчка. — Він зроду мíй, бо на́віть не скидається.

— А я такý кажу, що мíй. Віддáй, бо сýлою відберу!

Бáчить овéчка, що лýхо. Пригадáла собí, що її господар поставив пástku kólo курникá, та й кáже:

Дóбре, віддáм тобі кожúх, — тільки по обіді. По-перéду я тебе кúрятинкою угощý. У мо́го господаря курéй богáто, а собáк немá.

Лисичка зрадíла:

— Ходíм, ходíм, сестрице, — кáже до овéчки.

Пішлý вонí до господárства. Вже дóбре смеркáлося, як підійшлý до курникá. Лисиця питáє:

— А що, сестро, чи тут безпéчно?

— Безпechnísíнько. Лíзь смíло в отý дíрку!

Тільки лисиця просу́нула в дíрку лáпи, а пástka: клац! — і схватýла їх.

Так лисиця не то, що чужóго кожúха не здобúла і кúрятинки не попoїла, а ще й свóго кожúха позбúлася.

43. Прáвда та Непráвда.

Раз Прáвда зустрілася з Непráвдою.

„Здорóва, сестрýце!“ — кáже Прáвда Непráвді.

— Здорóва булá! — відкáзує Непráвда. — Нам по однíй дорóзí йти, то ходíм, колý хóчеш вкýпí.

— Ходíм!

— Та от що, сестрýце, я тобí скажú: як бúдемо йти рáзом, то спéршу твоé будемо істи, а потíм моé.

— Дóбре, сестрýце, — кáже Прáвда.

От ідúть вонí та й ідúть. У Прáвdi тóрба вже спорожнýлася. Захотілось Прáвdi істи, та вже в нéї немá нічóго.

— Ну, сестрýце, — кáже вонá Непráвді, — моé поїли, нум же тепéр твоé істи.

— Е, нí, вже тóго не бúде: я не люблю по прávdí рóбить і ти дурná, що по прávdí рóбиш. Не дам, хоч із гóлоду умрý.

Гíрко стáло Прáвdi, та трéба терпíти. Терпíла вонá, терпíла, та нíяк не втерпíла: попросíла знов у Непráвdi істи.

— Колý ти хóчеш, щоб я дáла тобí істи, дай — однó óко вýколю.

Заплакала Правда. Алé не в сýлі булá йти дálí. Да́ла однó óко вýколоти, по́тім і дру́ге.

Як Неправда вже дру́ге óко вýколола, пíшлá собí від Правди:

— Прощáй, сестро, — кáже вонá Правdí. — Тepéр менí не йти з тобóю.

— Зістáлась собí одná Правда, та тíльки пла́че гíрко. Ідé, ідé, колí чу́є — лíс шумýть.

— Щож тепéр менí робýти? — дúмає вонá, біdnéнька, самá собí. — Вýлізу на якенéбудь дéрево та переночýю, щоб звíрóка якá не напáла на мéне.

От вýлізла вонá на однó дéрево та й сидýть там. Колí ось чу́є — ідúть хлóпцí, спívaþtъ, жартýютъ. Прийшлý вонý до тóго дéрева, що на нýому сидíла Правда.

— А де бúдемо відпочивати?

— А хоч і пíд отсýм дéревом.

— Та се дéрево не прóсте! — обізвáвся хтось. — На нýому такá росá, що як би помáзати нéю якóму слípoму очi, то він би й свíт Бóжий побáчив. От, як би хто набráв росý з тóго дéрева і пíшов у однó цárство. У тóму цárství цár, а в царя дочká слípá. Казáв цár, що як би хто вýlíčiv його дочkú, він нíчого не пожалів би для нýого зі свógo добрá.

Почýла Правда тí слова та й дожидаe вже ранку, щоб попрóбувати росý.

Як пíшлý вже хлóпцí, Правда злíзла з дéрева, та й стáла істи та пíти, що позíставáлось. А проголодніла булá вже дóбре. Дíждáвшись ранку, помáзала собí очi росóю з тóго дéрева, на якóму сидíла і стáла бáчити. Тодí вонá помолýлася Бóгу та й подúмала:

— Менí дав Бог, що я стáла видюþtъ, поможú я і тíй царívnї, що слípá.

Знайшлá пíд дéревом порóжню пляškу, назбирáла в нéj цílóþtъю росý та й пíшлá у те цárство, де булá слípá царívnа.

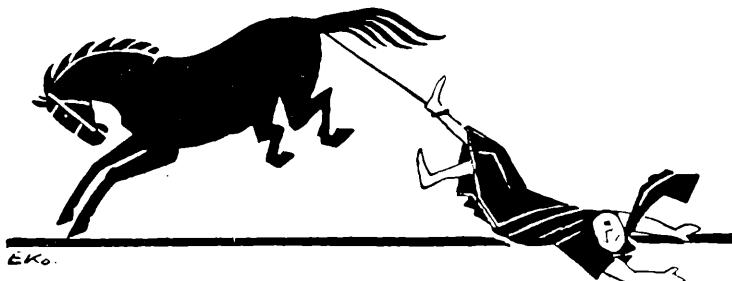
Дóвгo вонá йшла у те місто, де жив сам цár із слípoю дочkóю. Тут зáраз донéсли царévi, що в його місто прийшлá такá молодíця, що берéться вýlíchiti його дочkú.

Цар зáраз звелів позвати її. Прийшлá в хáту до царя, колý дýвиться — тут і Непráвда. — І ти тут, сéстро? — питáє Прáвда.

— Егé! Колýб ти знала, — я вже і свíт увéсь пройшлá, — кáже Непráвда. — А тиж чого тут?

— Того та того — кáже Прáвда. Та ѹ розказáла, чого вонá прийшлá і що з нéю булó.

Пóтім помáзала вонá царívní цílóЩю росóю очи — і та стáла бáчити усé так, як би ѹ не булá слípá.

Цар бáчить, що Прáвда знає Непráвdu, став розпýтуватися, хто вонý і звíдки знайомí?

Прáвda розказáла царévi все по прávdí: як вонý йшли удвóх, як Непrávda ѹї очи повикóлювала, як вонá вýlíчилася.

Тодí цар казáв привязáти Непrávdu конéви до хвостá та ѹ пустýти тóго коня на вóлю, щоб рознíс Непrávdu.

— Отáк, — сказáла Прávda, — пройшлá вонá свít — та назáд не вернúлася.

44. Пóвінь.

Розлýлися рíки,
Розлýли, розлýли --
І селó малéньке
Острóвом зробíли.

Солóмяні стрíхи
Присíли низéнько,
А вода пíдхóдить,
Вода вже близéнько.

Від самóго ранку
Чýти хлóпіт дýкий,
А в селí метýшня,
Гóмін, плач і крýки.

А хлóпцí зíбрáлись
Та ѹ вихóдять з хáти:
„Чи не козакý ми?
Ходíм ратувáти!“

Ось вода́ наднёсла
Маленьку, шіпчйну —
І кóждий швидéнько
Кожушйну скýнув.

„Гайдá на ратунок!“
І полізли в воду,
Відвáжно взялýся
Направляти шкóду.

Ей, булó тám крýку
І втíхи потóму,
Як ужé шіпчйна
Булá на сухóму.

Сónце в водí грáє,
А хлóпці сміються:
„Гýртом, побратýми,
Всí штúки вдаються!“

Вертáють до дóму
Та плéщутъ рукáми:
„Чи не козакý ми?
Шóпу вратували!“

45. Соломяний бичóк.

Жив собі дід і бáба. Дід служíв та заробляв на життý,
а бáба сиділа дóма, мичкý¹⁾ прýла. І такí вонí біdní, ні-
чого не мають; що зароблять, то проїдáть. От бáба і на-
пала на діда:

¹⁾ мичка — повісмо прядива.

— Зробй, та зробй мені, діду, соломяного бичка і осмолов його смолою!

— Що ти говориш? Нáшо тобі той бичок здáвся?

— Зробй, я вже знаю нáшо.

Дід — взяв, зробив соломяного бичка і осмолов його смолою. Переночували. На ранок ба́ба набрала мичок і пігнала соломяного бичка пасти; сама сіла під могилою, пряде кúжіль і приказує:

— Пасись, пасись, бичку, на травиці, по́ки я мичкій попряду!

По́ти пряла, по́ти пряла, аж і задрімала. Коли се з тéмного лісу, з вели́кого бóру біжить ведмідь; наскочив на бичка:

— Хто ти такий?

— Пита́є, — скажі
мені! А бичок кáже:

— Я бичок-третячок, з соломи
зроблений, смолою
засмолений!

Ведмідь кáже:

— Коли ти со-
ломяний, смолою
осмолований, то дай
мені смолу, обідра-
ний бік залатати!

О.К

Бичок нічого, — мовчить. — Ведмідь тоді його зараз за бік, давай смолу віддирати. Віддирáв, віддирáв, та за-
вáз¹⁾ зубами, що ніяк не вýрве. Сíпав, сíпав — затягнув
того бичка Бог зна куди. Прокидається ба́ба, — аж бичка
немá.

— Ох, мені лíхо велике, де се мíй бичок подівся?
Мáбуть він ужé до дóму пíшов. Взяла дніще²⁾ та грéбінь
на плéчі та до дóму. Коли дíвиться — ведмідь кóло лíса
бичка тягає. Вона до дíда:

— Дíду, дíду, наш бичок ведмéдя привів.

Дід вýскочив на двíр, віддерéв ведмéдя і закинув його
в пивніцу. На дру́гий день, ще нí світ нí зоря, ба́ба вже

¹⁾ завяз — застяга. ²⁾ дніще — пíдставка кужіля.

забрала кужіль і пігнала на толоку¹⁾ бичка пасти. Сама сіла під могілою, пряде кужіль і приказує:

— Пасись, пасись, бичку, на травічці, поки я мичкій попряду!

Поті пряла, аж і задрімала. Коли се з темного лісу, з величного бору вибігає сірий вовк та до бичка:

— Хто ти такий? — скажі мені!

— Я бичок-третячок, з соломи зроблений, смолою засмолений!

— Коли ти смолою засмолений, — каже вовк, — то дай і мені смолі засмолити бік, а то тії собаки обідралі.

— Бері!

Вовк зірвав до боку, хотів смолі надерті. Драв, драв та й зубами завяз, що ніяк уже не віддереть. Що хоче назад, то смола не пускає. Він так і вовтузиться²⁾ з тим бичком. Прокидается баба, — аж бичка вже і не видно. Вона подумала:

— Мабуть мій бичок до дому побрикав, та й пішла. Коли дівиться, аж вовк бичка тягає. Вона побігла, дідови сказала. Дід і вовчика у пивницю кинув.

Пігнала баба і на третій день бичка пасти. Сіла під могілою та й заснула. Біжить лисичка:

— Хто ти такий? — питает бичка.

— Я бичок-третячок, з соломи зроблений, смолою засмолений.

¹⁾ толока — вигін, пасовище. ²⁾ вовтузиться — тягається

— Дай мені смолій, голубчику, приложити до боку.
Отій хорті трохи шкіри не зніли.

— Берій!

Увязла і лисиця з зубами, ніяк не вірветься. Баба дідови те сказала, дід вкінув у пивніцю і лисичку. Далі зайчика-побігайчика піймали. От як назбиралось їх богато, дід прийшов у льох. Тоді ведмідь йому каже:

— Ох, дідуся, пустій мене на болю, я тобі богато меду принесу.

— Ну гляді! Взяв і випустив ведмедика. Аж тут і вовк його просить:

— Дідуся, пустій й мене, я тобі за те цілу череду овечок прижену.

Дід і вовка випустив. Аж тут і лисичка виткнула мордочку та й собі просить:

— Ой пустій мене, дідуся, я тобі курей і гусей принесу.

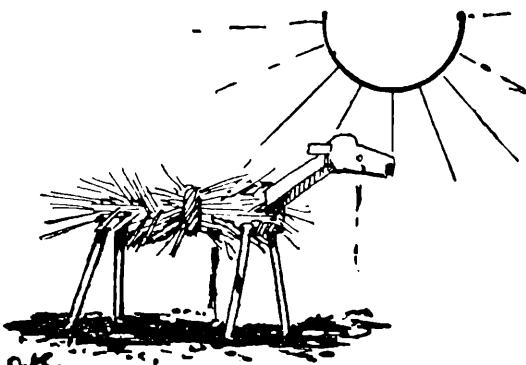
Дід і лисичку випустив. Остався один зайчик і той просить:

— Пустій мене, дідуся, — я тобі стяжок, серег, намиста доброго нанесу, тільки пустій на болю.

Пустів і зайчика. От переночували вони ту ніч, коли на рано ще ні світ ні зоря, аж тут щось драпає в двір. Баба прокинулась та й каже:

— Діду, діду! Щось по двірях драпає; підй, подивісь!

Дід вийшов, аж то ведмідь кілька юлів меду притяг. Дід уяв мід та тільки ліг, аж у двір знов щось грим, грим! Коли вийде, дивиться: аж вовк пован двір овець пригнав. Незабавом лисичка принесла гусей, курей, усякої птиці. Зайчик понаносив стяжок, серег, намиста доброго. І дід радий, і баба рада. Взяли, попробали овечки

та накупіли волів, та став дід тýми волáми їздити в до-
рóгу, та так заботатíли. А бичок поти стóяв на сónці,
пóки не розтáяв.

РОЗДІЛ VII.

46. Зимá ідé.

Зимá ідé.

І сýпле, сýпле білýй сніг
На слíд болотяних дорíг,
І на пожóвклí листкí
Сріблýстí стéлить пелюсткí.
І хóлод в гóсті нам ведé,
Зимá ідé.
І пáнськí дíти з шкóли йдутъ,
І з радости як рíй гудутъ:
Гурá! Ідé зимá до нас!
Щаслýвий час!
Бýдуть і лýжви і санкý,
Купíв нам тáто чобítкí!
Мамúся кúпитъ ще кожúх!
Гурá! Йде сніг як пух, як пух!
А там з понúрих сутерíн,
Із нор, робítнýчих низíн
Змарнлí дíти ген глядять,
І з хóлоду дріжать, дріжать:
„Ой góре нам! Ідé зимá,
Ні óдягу, чобít немá!

І місяцъ трéба працюваТЬ,
Щоб вúгля хоч корéцъ дістáть.
За місячну платню робít
Не кúпитъ мамá і чобít!
А з цíлорíчної заплати
Не заплатить наéм кімнати.
Ой góре, góре нам будé,
Зимá ідé!"

47. Сніжинкі.

Пáдає пéрший сніг. Сніжинкí летя́ть, кудí їх же́не вíтер. Три сніжинки сіли на вікóнце, відкілá хлопá визирáло на двíр. Кóжда сніжинка, немóв малéсенька зíрочка. Вонí бáчили богáто свíта. Хмáра — то їх вíз, що возíв їх далéко і над морáми і над зéмлями. Богáто вонí бáчили і цíкáво про все розkáзывають. Ось послúхаймо їх.

Пéрша сніжинка.

Ми летíли хмáрою пона́д земléю. Подúв холóдний вíтер і обернúв воду в лíд. Не вдéржались ми та й пона́дали вниз на поle і вкрýли на ньюому молодú озиминú; вкрýли ми й квíткí в лúэї і в лíсі, усіх малéньких жукíв, метéликових кúкол і червячкíв, щоб усé не позамерзalo. Ішla дíвчина лíсом, сіла на пеньóк, засnула та й замéрзла. Бáтько та ма́ти довго її шукáли і якóсь по слíду знайшли.

— Ох, лíшенько! — заквилáла ма́ти. — Пропáла моя дитíна!

— Підо́ждí, — промóвив бáтько, — мóже сніг її вýратує від смéрти.

І він почáв téрти дочку́ сніgom, — вонá й ожýла.

Дrúга сніжинка.

Одно́го ráзу зíбрáвся нас великий гурт на висóкому шпíлі горíй. Нáгло нас зíрвáла страшéнна хуртовýна і пíгнáла по горí на долínu. Скрíзь поробíлися сніговí нáмети; дéрева гнúлися й трíща́ли пíд нáшою вагóю. А з одної крúчі цílá велика кúпа нáших братíв зíрвáлась і з гúком кíнулась унíз на долínu: понíвечили вонí по дорóзі дéрева, позбивáли й покотíли камíнь. Колí докотíлася та кúпа до нíзу, то позавáлювала хатí з людьmí й худóбою. Тож то ми малéнькí сніжинкí, алé рóбимось страшníми, колí пáдаємо цíloю кúпою.

Tréтя сніжинка.

З далéких краíв приплíв корабéль і вíхав у прýстань, колí пáдав пéрший сніг. На бéріг вýйшов молодий чоло-вíк і вýгукнув:

— Здорόв був, мій рідний краю. Витáю й вас, малі сніжинкі! В далéких, півдénних стóронах сóнечко печé й гріє безперестánку: там зáвжди спрáвжнє літо. Дéревам і квіткáм немá відпочýнку та й людям теж. Страшённа спéка не даé людям робýти — та й рóдить пропáсницю. О, щоб там дáли за однú жмénю снíгу! Я перемúчився там, алé тепér я вже дóма.

Отакé розkáзували сніжинкі. Тимчáсом сніг перестáв пádatи. Нéбо вýяснилось, загráло сónце і кíнуло своé проміння і на вíknó, де сидíli три сніжýнки: розtáяли вонý і зробýлись однóю краплею. Сónце пригрíло — і крапля пáрою полетíla знов у горú до хмар. З хмáрами полетýть вонý по свíту, а як вéрнутýся на зéмлю, то й розkáжутý, що вонý бáчили.

48. Сніжинкý.

Білéсенъкі сніжýночки
Вродýлись ми з водý;

Легéнькі, як пушýночки,
Спустýлися сюдý.

Ми хмáрою носíлися
Від подиху зими —
І вéсело крутилися
Метéлицею ми.

Тепéр ми хóчем спáтоньки,
Як дíтоньки малí, —
І лýнemo до матíнки,
До лю́бої землí.

Алé вітрéць буйнéсенький
Женé та крутить нас,
Не дми, не дми, дурнéсенький,
Бо вже нам спáти час.

Матúся наша рíдная,
Холóдна і сухá,
Бо дýже змérзла бідная
Вонá без кожухá.

Отóж її нагрíємо,
Устéлемо снíжком,
Мов кóвдрою накрýємо
Легéсеньким пушком.

Нехай зімою злючою
Вона спочине в сні,
Щоб зеленню пахулою
Прибратись на весні.

Щоб з ніви колосистої
Був добрий урожай, —
Щоб долі променістої
Зазнав наш рідний край.

49. Як сніг упаде.

Як сніг упаде, білий сніг,
І все довкола вкріє,

Мороз потисне ѹ на шибках
Квіткі зимі засіє.

У тéплíй хáті жибоня́ть
Про щось то дíти тýхо,
Глядáть вíкóнцем в небесá,
На лíчку знатъ утíху.
Бо звíдтíль в ясну нíч отсю
Зíйдé святíй Микóла,
Дарóнкíв пíшних принесé
З небéсного престóла.
А там посéред зýмних стíн
Дróжйтъ малá дíтвóра,
Нетóплена ще нýні píč,
Не ёли ще вíд вчóра.
Глядáть журлýво в нíч глухý,
Що зéмлю вже укрýла,
Г ждуть з робóти мáми, ждуть,
Щоб істи що зварýла.

50. Дíвчинка з сíрникáми.

На дворí був страшéнний хóлод, завíрюха крутила і нíч насувáлася, остання нíч Старóго Рóку, — сáме на Малáнки.

В такý тéмну та холóдну нíч, що дóбрый господáр і собáки не вýжене з хáти, убóге дíвчáтко, бósse, простóволовóсе, плéнталося собí вúлицею. На нíй, прáвда, були черевíки, алé не дóвго. Вонá, бач, узúлася в материнí черевíки, старí та такí велíкí, що у першому зáметí й загубíла, перебíгáючи вúлицею попéред коней.

Одýн черевík загубíла вонá такí навíki, а друgий вхопíв якийсь шýбеник, хлóпець.

Томý то дíвчáтко перебирáло гóлими нíжкáми, якí аж посýніли від хóлоду. У старéнькíй фартушýні нéсло вонó богáцько пачóк з сíрникáми, а однú тримáло в руцí. Погáний день тодí вýпав; нíякого купця, нí однóго шéляга.

Бíдне! Голóдне й холóдне лéдвє волíклó ноги за собóю. Лапáстий сніг вкрив її гóлову і напáдав мíж бíлявí, гарнéсенькí кúчерí, якí звисáли аж на плéчи. Та чи до кúчерíв їй булó?

По всіх будінках світілися вікна і сяли, а запах зі смачніх страв аж на вулицю заносився; то булó напередодні Нового Року. У дівчинки тільки й гадóк булó, що про се!

Сіла вона собі і притулíлася у закутку між двома будінками, підгорнувши ноженята під себе. Холод усé — знай — більше та більше проймáв її, а до дому вертати не насмілювалася, бо не продáла ні однóї пáчки, не за-

робíла ні шéляга. Раз, — що бáтько побíв би її, а дру́ге — хибáж і дóма не булó хóлодно?

Жíли вонí на горішні і хоч найбільші дíркí у стрíсі булý зáтканí шматкáми та солóмою, протé вíтер, не вва- жаючи, провівáв наскрізь.

У дівчини рученята цíлком задубіли.

Гóсподи! Хóч би одýн сíрничóк, — мóже він запоміг би хоч трóхи! Як би так насмíлитися хоч однóго stráти! Тернúла би об стінú та погріла би свої задубілі паль-ченята.

От вона такý навáжилася вýтягнути однóго. Черк! Гóсподи! Як блýснуло, як засýло! Вона сíрник прикрила

доло́нею, він горів точнісінько як свічечка, а полумя булó такé тéпле та ясне! Що за дíво?

Здавалося їй, ніби сидіть вона пéред пáнською пíчю, опрáвленою роскішно у мідь та залізо. Богóнь так при- вітно палае і гріє, так хорошé та тéпло! Коли тíльки що вона до полумя захотіла простягнути свої нíжкі, — як нараз полумя згáсло і пíч не знать кудí поділася. Зістáлося дíвчатко тíльки з недóгарком сíрника в руцí!

От, черкнúла вона об стінú й другим. Блýснув огонь, загорівся і тáмечки, де світло впáло на мур, стіна стáла

як нáмітка, прозóра, мóжна булó чýсто бáчити з серéдини кімнáту.

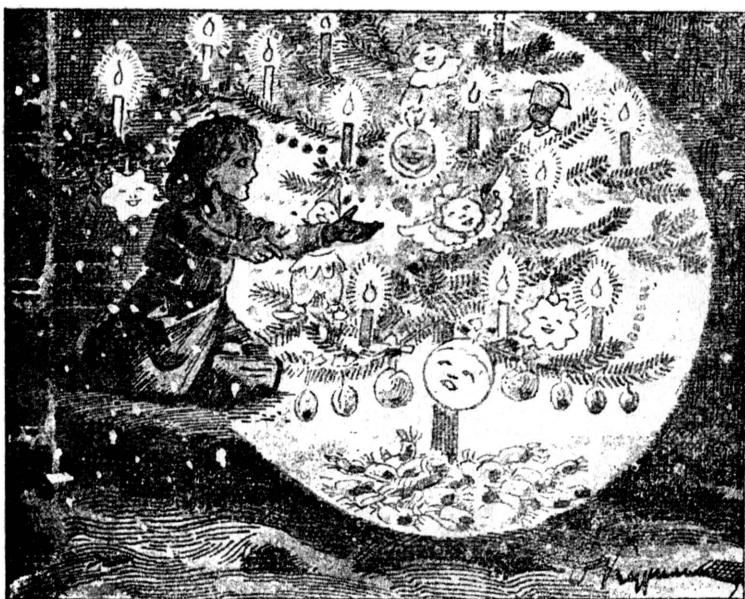
Глянула дíвчинка... В кімнáті стіл застéлений скатерть-ною білою-білою, як молокó! На скатертьні, у цяцькованім полумиску, лежить печéна гúска, начиняна яблуками та слив-кáми, а від нéї — горячою та смачною пárою так і занóсить! От, дўмає, щáстя! А тут, як скóчить гúска з полумиска до долу, а нíж і вýлки у слíд та прямісінько — до дíвчини.

Коли се... погáс сíрник і знов усé зни́кло. Зістáлася тíльки стіна висóка та холóдна!

От, черкнúла вонá й трéтім! Зирк, — аж вонá сидíть вже пíд ялýнкою — чудóвою, пáнською. Тíльки ся буá більша і далéко кráсша як та, яку вонá торík у богáтого крамаря бáчila крíз скляні дvéri.

Гóсподи! Кíлько свíčóк свítíloся на зелéних гílkáх! Кíлько то вýsílo в горí ляльók! І здавáloся, нíби вонý всmíháþtесь до нéї. Алé тíльки що простяglá вонá руче-нýta, — а сírník tak i погáс.

Зняlýsya усí свíčechkí z déревa й полетíli в горú ви-сóko, висóko. Дívítýsya, — то не свíčechkí вже, а зírký

на нébi — одná з них покотýлася й остáвила по собí дóвгу, огнянý стяgú.

„Mábutý xtось умér!“ подúmala dívchinka, bo старényka, покíjna бабúsya, яка тíльки й любíla її щíro, булó, чásto káje: „Kolý часом зírka скótítýsya, то пévno душá чíjásy polínuula do Бóga!“

Черкнúlo dívchátko ще одním sírníkom o stínu. Блý-снуло эsne ta velíke polúmy, a сéred nyógo зявýlasseя її бабúsya з takým Ѵsnim oblyčcham, з takým щírim po гляdom.

„Бабусенько!“ крикнула дівчинка, — „возьмій мене з собою. Я знаю, як сірник згасне, то ти знікнеш, як мідяна піч і печена гуска й чудово-хороща ялинка!“

От, разом запалила вона усю пачку, бо боялася, щоби бабуся її не лишила. Сірники запалали і полум'я з них здавалося їй яснішим від сонця. Ніколи бабуся не була такою гарною та величчною. Узяла вона дівчинку на руки та й обі, осяяні світлом, радісно полінули в гору високо, ви-

соко — туди, де нема ні холоду, ні голоду, ні туги — полінули до самого Бога.

Але й другого зимного ранку, у куточку між двома будинками, маленяке дівчатко усе ще сиділо з почервонілими щоками, з пріязною усмішкою, — тільки вже задубіле й замерзле.

Зійшло холодне сонце на Новий Рік та й освітило дівчинку з її сірниками. Одна пачка була зовсім спалена і лібде казали: „Певно погрітись хотіло, бідне!“ Але ніхто не зізнав про ті діва, які бачила дівчинка, ні про те, в якім світлі полінула вона зі стареною бабусею на нову оселю.

51. Санчáта.

Так! Санчáта і на горб!
І гайдá в долýну!
Геть з дорóги — бо розíду,
У сніг перекýну!

Похóвзаюсь і зновá
До книжки візьмýся,
Щоб тішились усí з мéне,
А найбільш матýся!

Геть з дорóги! Бо це я
Молодíй школáрик —
Вчýся дóбрé — а на снігу
Немá менí пáри!

Бо я школáр молодíй,
До всýого цíкáвий —
Мáю час і до наýки,
І час до забáви.

А санчáта — то мíй рай!
Гónю, гónю, гónю!
Анý — хто зí мнóю в зáклад,
Що перездогónю?!

52. У Святій вέчір.

У Святій вέчір рáдість на світі,
Мерехтять світлом нáші хатí,
Радіють сéрцем побóжні людé,
Забули злýдні і гризотý.

На нéбі зíрка ясна засяла
І сповістíла всім новину:
Христóс родíвся; радійте дíти,
Нуж заспівáйте піснь голоснú.

На Україні зíрка теж зíйде,
Ясні проміння кíне на шлях,
Зíрка надíї на кра́щу дóлю
І на побíду в тяжкіх борбáх.

РОЗДІЛ VIII.

СМІХОВИНКИ.

53. Співáчка.

— Алéж і погáно ти, дíвчино, співáеш!
— Що з тóго, що погáно, алé затé дóвго!

54. Між рибакáми.

Здýбалися раз два рибакí та й питáється одýн дру́гого:
— Що ти зловíв?
— Щупакá! кáже пéрший.
— А я вýдру,¹⁾ — відповідає дру́гий.

¹⁾ вýдра — водне зvірятко.

Пéрший не дочúв дóбре і дóмав, що той кáже: вý-деру! — та й дóмає:

— Колý ти вýдереш, то я кýну в вóду.
І кýнув щупакá в вóду.

55. Цигáнська вýмівка.

— Цýгане, чомý ти хáти не покrýєш? Глядý, всюди затíкáє.

— Та як тепéр покрýвати, колý дощ iдé.
— Та тепéр нí, алé як погóда.
— Як погóда? А тодí нащó?

56. Голóдний.

Лíг голóдний чоловíк спáти. Приснýвся йому смачний бóрщик; він до лóжки, а лóжки немá. На дру́гий раз лягáє він спáти і лóжку під голову кладé. Алé щож, колý бóрщик у-дру́гє не приснýвся.

57. По водí пíду.

По ярмарку циганчúк
Конéм вигравáє,
Пóнад вóду всíх людéй
З ярмарку скликáє.

Кого здýбає, — кричítъ:
— „Сýну! тáту! дíду!
Ходíть жíво пóнад став,
Я по водí пíду!“

Посходíлись пóнад став:
„Всí по грóшу!“ кáже,
Заплатíли йому всí:
— „Їдь-же, — кáжуть, — грáже!“

А той собі на коня:
— „Спасибі вам, люде,
Тоді під' по воді,
Коли зима буде!“

58. Не мої ноги.

Сéред ліса, сéред гáю
У недíлешний обід
Заснýв мужик у чобóтях,
Прокíнувся без чобít.

Прокíнувся, протéр очі,
Разів кілька позіхнýв,
Разів кілька бóсі ноги
З подивлінням повернýв.

„Не мої це, — кáже, — ноги,
Присягаю на чім світ,
Бо мої в чобóтях були,
А цi — бóсі, без чобít.“

59. Гúска з однóю ногóю.

Петró був на слúжбі в однóго пáна. Був дóбрый, звýнний і послúшний, алé мав ту погáну звýчку, що був лáсий. Раз урядíв його пан забáву і поспрóшував до сéбе гóстей. Пíдчас вечéрі подавáв Петró до столá печéні гúси. Печéня пáхла приéмно. Петró не міг себé перемогти. Взяв із мýски однó гúсяче стегнó та й зíв. Коли постáвив полúмисок на столí, — пан запримітив, що однóго стегнá бракує. Він спитáв Петrá, де поділося дру́ге стегнó?

— Вíбачте, пáне, — сказáв Петró, — та гúска маля тільки однý ногу.

— Це неможливо! — заклýкали всі при столі.

На дру́гий день шíшóв пан на прóхід. Петró пíшóв з ним. На дворі булó мрачно й вóхко. Край ставкá булó повно гусéй. Кóжда стояла на однíй нозí.

— Бáчите, пáне, — сказáв Петró, — ті всі гúси мають лиш по однíй нозí. Пан усмíхнýвся, а пótім засви-

стáв гóлосно. Гúси злякалися і вмить поставáли на обі нóги.

— Бáчиш, Пéтре, що кóжда гúска має двí нóзí.

— Спраvдí, — сказáв Петró і вдавáв заклопóтаного.

— Шкóда, що ви не свистáли такóж при вечéрі. Мóже ѿ печéна гúска показálab булá дрúгу нóгу.

60. Звíрі й розбíйники.

Домáшníм звíрятам навkúчилося жýти на дворí у гo-спóдаря. Захотíлось їm пítý на свíй хлíb. І пустýлися в до-рóгу: пес з котóм, цап з баранóм, а гúска з пíвнем. Ішли так цíлýй день, а вéчíр захопíв їх у лíсі, — і не знáли вонí, як з ньóго вýйти.

Хýтрий Mýrko káже до пíвня:

— Пíвнику-брáтчику, вýлети на дéрево і подивíся, чи не вýдно де свíтла.

Пíвень вýletíв на дéрево та ѿ розглядáється на всí стóрони. На прáво за лíсом побáчив свíтло. Натяgnúv шíю і з усéї сíли заклýкав:

— На прáво свíтиться! — Злетíв між своїх і всí пíшлý на прáво. Як вýйшли з лíса, побáчили хатýну, а в нíй свíтло.

Рáдилися, рáдилися та ѿ порáдилися, що цап Базíлько загlýne до серéдини. Цап став на зáдні нóги і побáчив, що там сидять розбишáки і дíляться грíшми. Наráz одýн розбишáка вdáriv кулакóм об стíl і крýкнув:

— Нехáй менé чорт вíзьме, що то не по злодíйськи дíлять!

Цап наляkávся, вdáriv головóю у вíknó, шýба розтov-kláся і до серéдини загlýнуло бородáte лицé, довгí рóги — спrávжníй чорт. Розбишáки не чекáli, аж вíн ускóчить в хáту, і зníкли в темнотí як pára.

Базíлько розглядáється, а в хáti вже нíкóго немá. Сказáв свóму товарíству, що тут мóжна переночуvaти. Звíрýta зараз уvýйшли в хáту і кóжde вýбрало собí mísce на níchlíg, де tílky попálo.

Цап рáдий, що такé трапилося, примістíвся в стодóлі. Барáн кáже: „Я люблю хóлод!“ — і лишíвся в сíнях. Кít зно́ву кáже: „А я люблю теплó!“ — та й скóчив до кúхні на пíч. Пес, що ráдо обгризáє кóсти, покlávся в кíмнатí пíд столом. Пíвень, що звик високó сидíти, вýлетíв на жéрдку кóло кóмина, а гúска, що зáєдно по подвíрю хóдить, осталá на дворí.

Тимчáсом розбишáки, що повтíкали до лíса, опамятáлися. Жáль ім булó грóшey, які покýнули в хáті. Рáдіб довíдатися, що з нýми стáлося, та нíкто з них не вíдвáжився вертáти. Вýслали отже малóго хлóпця, щоб розвíдав про все.

Хлóпець пíшóв. Колý вýйшов з лíса, обíйшóв довkóla хáтýnu, алé там булó тýхó й тéмно. Набráвши вíдвáги, вvýшóв до серéдини. Та зáраз у сíнях натráпив на баранá, а той забéкав: „Бе, бе, бе, хтось тут є!“ — та й почáв його товкти головóю в bík. Хлóпець злякáвся, скóчив до кíмнатí, алé пíвень збудýвся, зле-тíв з жéрдки хлóпце-ви прóсто на голову і закукурíкав: „Кукурíку, злóдíй є тут!“ Пес собí вýскочив зpíd столá і вхопíй хлóпця за нóгу. Хлопчýна вbíг до кúхні, алé тут скóчив на нýого кít і по-дрýпав йому лицé пазурáми. Колý вýbíг на двíр, погnáлася за ним гúска і вщипнúла його в нóгу. Хлóпець не знов, кудý тíkáti. Повернúvся і вbíг до стодóli. Алé там був цап Базýлько, котрýй розмахнúвся, взяв його на рóги і кýнув об зéмлю.

Коли хлопець опам'ятався почав утікати в ліс. Прибіг до розбишак і почав їм розказувати про ті страхі, які находяться в хаті за лісом:

— Ой, любі братчики! Убийте мене, а туди вже не під'ї. Коли я прийшов до сіней, то бóднар стовк мене немилосéрдно пáлицею. Я вбіг до кімнати, а там офіцéр з острогами як крикне: „Ти тут, злóдю!“ А дру́гий зáраз

почав накладати мені заліза на ноги. Я втік до кúхні, алé там був швець і той мені шíлом подряпав лицé до крови. На дворі гнáвся за мною ковáль з клíщами, а коли я хотів сковáтися в стодóлі, напáв на мéне чоловíк, взяв мене на вíли і кíнув об зéмлю, що я пам'ять стрáтив.

Того всього розбишаки так налякалися, що до хáти більше не вернúли. Звíрятаж роздíлилися грíшми і весéло вернúли до дóму.

61. Глогорóжечка.

Був собі цар та царіця. Народíлася їм дитýнка, дóнечка. Воні назвали її Глогорóжечка та й кáжуть: „Кого б тут запросити в кумí?“ А цар повідáє: „В нашім цáрстві є тринацять жіноч-віщунóк, от тих ми запрósимо

в кумій. Воні нáшій дитіні щáстя приворóжать". А царýця кáже: „Відкиж нам запросяти всіх тринаáцять віщунóк, коли у нас є лиш дванаáцять золотих ложечóк та чарóк. Для однóї нестáне".

— „Ну, то запросям хибá лиш дванаáцять", кáже цар. От воні запросяли лиш дванаáцять, а тринаáцятій нí.

А зáраз по вечéрі стáли віщункí приговóрювати та дарýнки давáти. Одна дарувáла її щáстям, дрúга здорóвлям, трéтя красою великою і так далýше, аж прийшло до тóго, щоби́ дванаáцятá її дарувáла. Аж тут і явíлася та тринаáцятá жíнка, що не булá прóшена та кáже з сéрцем: „А я дарýю царíвночку Глого́рóжечку так, аби вонá на пятнаáцятíм рóці вколóлася веретéном і відрáзу помéрла". Як вонá се сказáла, так і зни́кла. Алé та дванаáцятá, що то приходíла на нéї чергá, сказáла: „Нí, вонá не умré, алé має лиш твérdo засnýti та чéрез сто лíт спáти!" Тодí й розíйшлýся всí.

А Глого́рóжечка ростé собí та ростé, аж вýросла такá красна, що дрúгої такої і в свítí не булó. А цар і нагадáv собí, що та недóбра жíнка віщувáла і дав такий при-кáз, щоби в його цárстві усí веретéна попалýти. От і по палýли всí кружíлкí та веретéна, а Глого́рóжечка нíчого й не знає, алé лíтáє собí пустéнька по цárських палáтах та двóрах. Аж забíгла вонá однóї днíни — а се булó сáме тодí, як її пятнаáцятий рóчок кíнчíвся, — висóко на вéжу до однóї старéсенької кíмнáти, що булá там на золотий ключ замкнena. Алé вонá на се не зважáла, від-чинíла бóрше кíмнáту; дíвиться — аж тут сидíть собí старá, старéсенька бабýся і прядé. „Ох, бабýсю, а се ви що такé рóбите?" — питáє Глого́рóжечка. — „Прядú, доню" — кáже бáба, кíваючи головóю, а веретéно так і фуркотýти!.. А царíвна стáла просýти: „Анý нехáй і я, бабýсенько, бýду прýсти! Анý, нехáй і я!.." От і вýхопila бабýсі веретéно з рук та як не вkóletýться, так віdrázu повалýлася на ослíн, ненáче мертвá; так твérdo засnýla, а за нéю і все, що тíльки булó в цárськім дворí, стáло твérdo спáти: і цар, і царýця, і слúги, і кухарí, і конí в стáйні, і голубí на хáті та нáвіть мóхи на стíні, як лáзили, так і позасиплýли. I мáло тóго. Старý кúхар,

як термо́сив кúхтика за чупрýну, так і з чицю бю в руках заснýв, а піордрáха, що дéрла пíря на пéчі, шубóв-снула в пíря, що аж її не вýдно стáло, та й уснýла.

Довкóла цárського дворá став ростý глогóвий живýй плít, та такýй ужé висóкий та густýй вýріс, що нáвіть і золотóго когútika на вежí не вýдно булó. А як про це чútка по свíті розíйшлáся, так стáли молодí царевичí з усіх краів зéжджáтися, щобý побáчити прегárну

Глогорóжечку та освободýти її з прокляття. Так колý все гóді! Як котрý лиш приблýжиться до глогового плóту, так глóги його як ухóплять, як огóрнуть своíми галузákáми, то вже і не пускають. Алé так ім і дóбре стáлося, бо не хотíли слúхати однóго старéнького пустýнника, що близько зámку сидíв та кóждого, хто прийшóв, напомінаў, аби там не зближáвся. Алé однóго ráзу приїхав тудí одýн молодéнькýй прегárний царéвич, що другого такóго мабуть і в свíті не булó. А пустýнник кáже до нýого: „Не йди тудí, сýнку, бо шкóда тебе булóб, як би ти тákýй молодýй так мáрно погýб, як тí йншí!“ Алé царéвич не злякáвся і пíшóв до глогового плóту. Та й плít не

ловів його своїми колючими галузками, як тих дрігих, лиш проступівся йому красне́нько, бо тої дніни минало сто літ, як Глого́ржечка спала. От він увійшов до пала́ти, а тут усе ще спало як зразу: і цар, і царіця, і слу́ги, і коні, і пси, і голубі на даху і мухи на стінах і кухар з кухтиковою чуприною в рукавах і піродріха на пе́чі в пірю і дівка, що каплунá скубала, і все. Алé царéвич не ді-

вівся ні на що, лиш прόсто пішов у ту кімнату, де Глого́ржечка спала. „Якá вона красна!“ — думає він собі: „Анú, хиба я її пробуджу!“ От будить її, а вона тоді зірвáлась. І все, що спало, пробудилось: і цар, і царіця, і слу́ги, і коні, і голубі і мухи, і піродріха на пе́чі і дівчина з каплуном і все, а кухар термосив кухтика даліше за чуприну. — Тоді і зробили Глого́ржечці з гарним царéвичем весілля, і воні жили довгі літа.

РОЗДІЛ IX.

62. Домашні та дикі звіряті і птахи.

Ведмідь, вовк, лисиця, зáець, лев, тигр, тхір, орел, кібéць живуть по лісах та по степах. По своїй волі, самі

знаходять собі іду, людям помочі ніякої не дають, а часом і шкоду роблять. Корова, віл, кінь, собака, верблюд, гуси, кури, качки живуть у чоловіка, коряться йому, роблять на нього. він їх годує. Ведмідь, вовк, лисиця, заяць, лев, тигр, тхір, орел, кібець — се дикі створиння. Корова, віл, кінь, собака, осел, верблюд, гуси, кури, качки — се домашні створиння.

Конем, ослом, верблюдом, волами чоловік возить усіку вагу. Конем, ослом, верблюдом іздить верхом. Кіньми та волами оре, скородить, волочить. Се найголовніші помічники людів при господарстві. Без них люде тепер не моглиб обійтися. Корова, коза, вівця дають людям молоко, а з молоком роблять сир, масло, сметану. З овець та з кіз люде стрижуть вовну. Вовну прядуть і з тої пряжі тчуть сукно на одежду. А зі шкірою шиють кожухи. А шкіру з домашніх звірят гарварі виправляють і роблять з неї ремінь, а з ременю шиють черевики та чоботи, збрюю *) на коней, тощо. І роги не йдуть на марне. З них роблять гудзики та гребінці. З баранячих кишок роблять струни. Собака береже домашні звірят від диких звірів, а все господарство від злодіїв. Кіт обороняє людину ... мишів. У кожній домашній звірині є своє діло. Домашні птахи: гуси, кури, качки, индики несуть людям яйця, а з іхного піря та пуху люде роблять собі подушки. Людські помічники: воли, корови, вівці, кози здебільшого не гинуть своєю смертю, а люде їх ріжуть і мясо з них ідять. Так само люде ріжуть та ідять домашніх птахів.

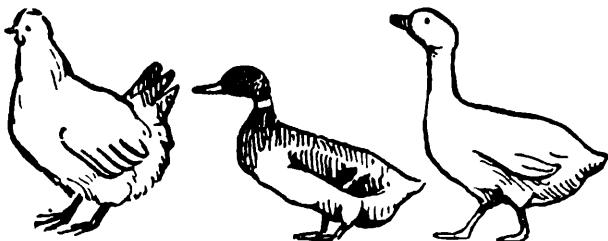
63. Господарство.

Не мав добрій чоловік та із чого жити, мусів собі курочку купити. А курочка по сінечках: кудкуда, кудкуда!

Не мав добрій чоловік та із чого жити, мусів собі качечку та гусичку купити. А гусичка: ге, ге, ге! А в качечки носки-плоскі, а курочки по сінечках: кудкуда, кудкуда!

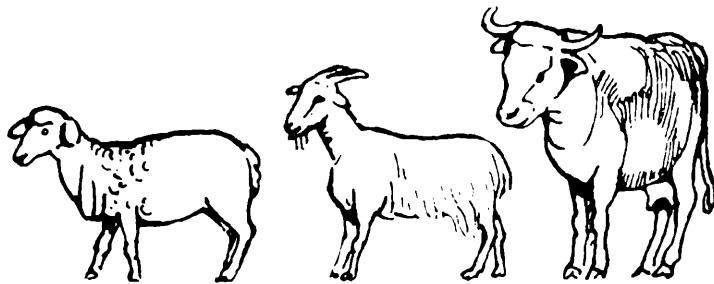
*) зброя — упряж.

Не мав добрій чоловік та із чого жити, мусів собі овечку, кізоньку та корівку купити. А корівка: ріку, ріку, а кізонька: стріку-бріку, а овечка: бе, бе, бе, а гусочка:

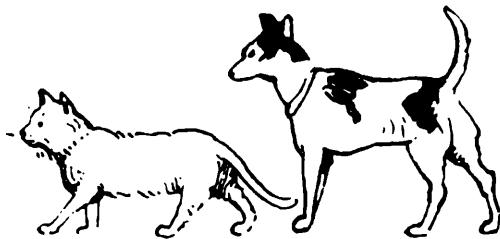

ге, ге, ге! А в кáечки носки-плóскі, а кúрочка по сíнечках: кудкудáк, кудкудáк!

Не мав добрій чоловік та із чого жити, мусів собі

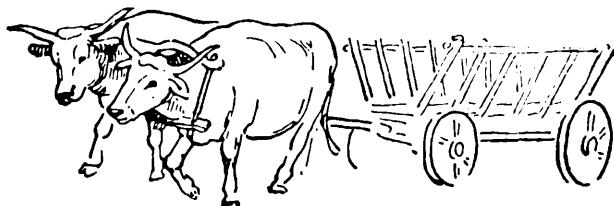
собáчку й кóтика купити. А кóтичок: няв, няв, няв! А со-бáчка: гав, гав, гав! А корівка: ріку, ріку, а кізонька: стріку-бріку, а овечка: бе, бе, бе! А гусочка: ге, ге, ге!

А в кáечки носки-плóскі, а кúрочка по сíнечках: кудкудáк, кудкудáк!

Не мав добрій чоловік та із чого жити, мусів собі вóлики й візóчок купити. А візóчок: рíпу-скрíпу, а вó-

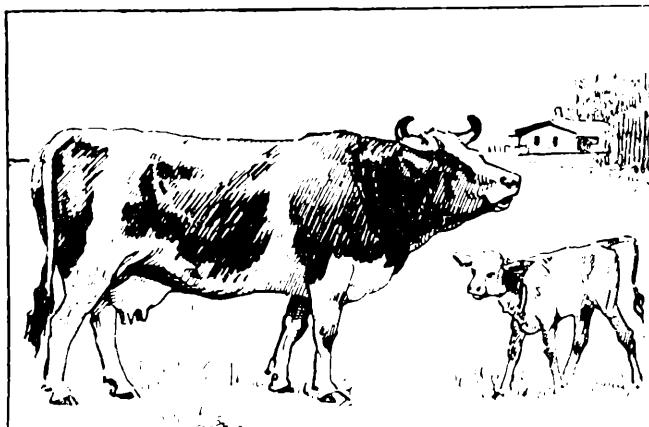
личок: лáпу-лáпу, а кóтичок: няv, няv, няv! А собáчка: гав, гав, гав! А корíвка: рýку-рýку, а кíзонька: стрýку-брýку,

а óвéчка: бе, бе, бе! А гúсочка: гe, гe, гe! А в кáечки нóски-плóскі, а кúрочка по сíнечках: кудкудáк, кудкудáк!

64. Корóва.

Жýла собí вдовá Марія зі старою мáтірю та з дрібнýми дítъмій. Жýли воні з працí рук, бо маéтку не ма́ли. Одиноким іх маéтком булá кráса корóва. Красуля булá корóва добра і давáла богато молокá. Вдовá з дítъмій корóви до-глядали. В день гонíли її діти в поле на пáшу, а вéчером поіли помýями.

Раз ма́ти вýйшла з хáти, а стáршии хлóпчик Михáсь поліз за чýмось на полíцю, трýтив склáйку на зéмлю і роз-бýв її. Він настрашівся, що ма́ти бýде його сварýти, по-

збирав більші кавалки скла і виніс на двір та закопав у землю, а малі кусники вкинув у цебрик з поміями.

На другий день післі обіду пішла ма́ти до обори на годувати коро́ву і побачила, що її коро́ва слаба; вона була смутна і не хотіла істи. Вдовá тим дуже зажурилася, радилася сусідів, що їй робити, а коли всякі рāди не помогали, а коро́ва не видужувала, мусіла вдовá заклікати різника і коро́ву зарізати. Як зарізали Красу́лю, знайшли з неї шкúру та й розібрали мясо на ча́сти, побачили, що в ней в горлі булó скло. А скло дістáлося до горла з поміями.

Михáсь гíрко заплáкав і признáвся ма́тері, що то він накýдав скла до помій. Ма́ти й собі заплáкала і з жалéм сказáла:

— Збáвили ми свою Красу́лю, а тепéр дрúгої не бúде за що купити. Що я бідна пічнú з малýми дітьмí без молокá.

Михáсь ще дужче став плáкати і не хотів істи коро́вячого мяса. Від того часу молокá у них не булó, хиба десь у свято, як дáли добрí сусіди. Трапилось, що однá замóжна пánі потрéбувала до дитíни нáньки. От ма́ти кáже до дóчки:

— Як хóчеш, пустý мéné з дому, я підú наймúся за нáньку, а ти якóсь самá давáй собі рáду з дітьмí. Мóже я зароблю гróшeй, — то кўпимо коро́ву. Так і зробила.

Пішла старéнька ма́ти на слúжбу, а дочцí ще тáжче стáло жити самíй із дітьмí.

І діти без молокá цілýй рíк скучáли і стáли марнí та блíдí. Минúв рíк. Прихóдить старá ма́ти до дóму і прино́сить зарóбленí гróші.

— Ну, дóчко, — кáже, тепéр кўпимо корóбу!

Порáдились вонí мéжи собóю, та й поїхали до міста по корóбу. Дáдька Захáрка попросíли, щоб іхав з нýми і поміг вýбрati.

Після обíду вýйшли дíти на вúлицю дивýтися, чи не ведúть з міста корóви. Стáли вонí про те розмовляти, якóї ма́сти бýде корóва, кráса чи чóрна. Почáли говорýти, як її бýдуть па́сти та годувáти. Ждали вонí нетерпелívo, ждали цíлýй день. А нарéшті пíшлай аж за селó виглядáти, чи не ёде дáдько Захáрко, та чи не ведúть корóви. Нарéшті бáчутъ: вúлицею ёде вíз, на вóзі сидýть бáба, а позáду ёдé на мóтузі привýзана до вóза корóва. За корóвою ёде з хвóростýною ма́ти. Побíгли дíти до дóму, набрали хлíба, принесли травý, стáли корóбу годувáти. Ма́ти пíшla в хáту, роздягнúлась і вýйшла до корóви зі скіпцéм. „Гóсподи благословý!“ — сказáла і стáла доїти корóву. Дíти поста́вали з горнýтками кóло ма́тери і дивýлися, як молокó лýлося в скопéць. Надоїла ма́ти молокá, проциðila і зварýла дíтям на вечéру молошної кáші.

65. Вíл.

Байка.

Мáбуть на нéбí звíсно стáло,
(До сéбе вíл в кошáрі гомонíв)

Про те, що ввесь мíй вíк я все за двох робýв,
Та й вýтерпíв такý чимáло!

Що в плúзі сýлкувавсь, копýці волочýв,
Ізráнку у ярмí до вéчора ходýв;

Ішé що-дня бувáв і бýтий!

Хазýна нерáз я проклинáв...

Тепéр зовсíм не той хазýн став.

У мéне вдóсталь їсти й пýти,

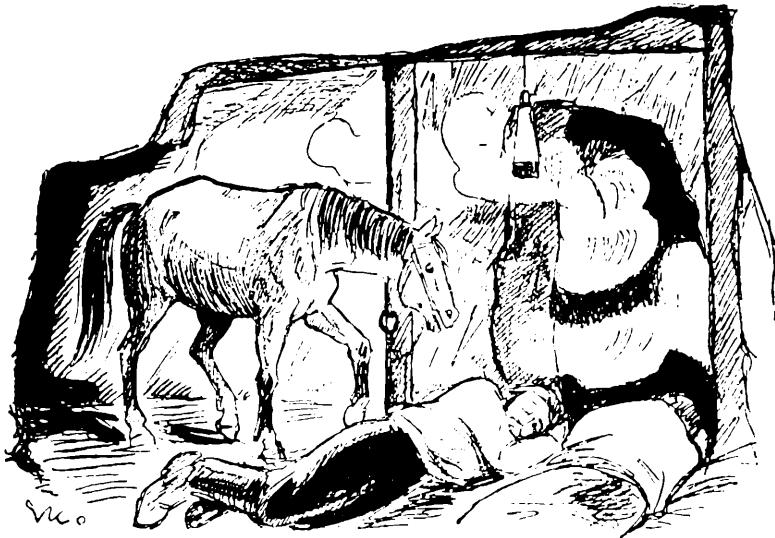
Несуть мені і соли, і крупів,
Вівса і вісівок — наїстись трьом би стáло.
Аж тут хазяїн шастъ у хлів,
І, взявши за роги, вола під ніж повів,
Бо скáзано — його годовано на сáло.

66. Кóник.

Оповідання гíрника.

Кáрого кóника знали в цілій копáльні. Хто його стрінув, поглáдив по приятельськи; хто міг, приніс йому сіна або вівса. При тім знатав він усіх своїх товаришів з копáльні. Вже здалéка поздоровляв їх весéлим іржанням.

Кáрий — то був копáльняний кóник. Спустíли його колíсь, спúтаного залізними клíщами, під зéмлю. Його зíр

був тоді невимóвно сумний. Здається, бідний кóник прочувáв, що вже ніколи не побачить зеленої трави і не почúє соняшного тепла.

Життя копáльняних кóней подобає на зáсуд простúпників, покáраних досмérтною вязнýцею. Глибóко під повéрхнею землі вони помагають у праці. В підземéллю добувають

гірникі руду і накладають її в залізні візки. Копальнійні коні довозять тіми візками до головного виходу руду з бічних хідників. Під землею мають коні свою стайню. Та на деннє світло з підземелля не виходять.

Раз пополудні стрінувсь я в стайні з візником кáрого коника. Змучення й тепло так нас перемагали, що по обіді ми лягли й твéрдо заснули. Не мали ми й думки про те, якé нещастя чекаючи нас і наших товаришів. В қопальні вýбух пожár. Полумя й дим розійшлýся вже підземними хідниками і душили все, що було живé. Кáрий почув небезпеку і заіржав, щоб нас остерегти. Алé ми спали твердýм сном і не почули його перестороги. Тодí кінь діткнуўся лéгко моjого rámени. Аж тодí я пробудився. Острій зáпах дýму налякав менé так, що я нараз опамятався. Прочував я небезпеку. Скóро я розбудив товариша, відвязав коня і вже всі три гнали ми до вýходу. Копальня була повна дýму і втікаючих гірників. Вже не знаю, як я тодí дістáвся до вýходу і до віndi, а звідти на світ бóжий. Переполох і натовп гірників при вýході був такий великий, що про ратóвання коней не можна було й думати. І наш Кáрий згинув. З коником, своїм освободителем, я вже не зіткнуўся ніколи.

Триста гірників тодí згоріло, або подушайлося в підземних хідниках. До смéрти бúду жалувати, що в замішанню ми тодí не охоронили і того доброго звіряти.

Старий гірник докінчíв оповідання і обтéр собі велику слізозу, що покотилася йому по змóрщенім лиці.

67. Кýцька.

(Оповідання дівчинки).

Була у нас сіра кýцька. Грúди й лапки мала біленькі, на чолі також біленьку лáточку, а нóсик рожéвий. Кýцька любила дýже скакати й бáвитися, та й пíсеньку гарно муркотíла.

Раз привела вона котятка, також сірењкі, з бíлими грудьми. Мáйже ввесь день лежала з котятами в кóшику,

корміла їх та лизала. Котята перевертуються в кóшику, лáзять одно по дру́гім, видрápуються матері на хребет, бáвляться.

Вийшла я раз куди́сь з дóму, а котят забрали і потопили. Заплáкала я гíрко, бо жаль мені було і котят і кíцьки.

Дóвго тужила кíцька за котятами. Ходи́ла з кутá в кут і жálісно нáвкала.

Пішлá я раз вéчером до потóка, і кíцька побігла за мною. Нарáщось у траві над потóком запища́ло. Кíцька стáла і надслúхувала. І знов щось запища́ло. Кíцька скóчила в траву. Дýвлюся, вона вилязить за хвильку з трави і тримає в зубáх за шийку чорнéнького кóтика. Підійшла кíцька до мéне, положи́ла оберéжно кóтика на зéмлю і почáла його лизати. Кóтик трýсся, як лист на осiцї.

Я взяла кóтика на руки і пішлá до дóму. Кíцька занéсла його в той кúтик, де перéше стояв кóшик з котятами і не відходила від нього ні на хвилью. Там вýховала і вýплекала вона знáйду. І вýріс він на гárного кóтика.

68. Пес ратує дитину.

В Єврóпí межу́ють з собою дві держáви: Швайцáрія та Італія. Поміж тýми держáвами є високі гори, Альпи. Тí гори такí високі, що на них сніг нíкoli не тáне.

Як ітý зі Швайцáрії в Італію, то трéба якráз переходи́ти чéрез тí гори. Дорóга ведé чéрез однú гору, що звéться Сен-Гóтард. На тíй горі стоїть монастир. У монастирі живут монахи. Вонí пускають до сéбе подорожніх людéй відпочивати й ночувáти. На горі Сен-Гóтард бувáе

зáвсíди хмárно. В лíті там бувають такí тумáni¹⁾, що нíчого не вíдно. А в зимі бувають такí завíróхи, що снíгу намítáє на два мéтри завvíшки. Подорóжní люде чáсто там замерзáють, як бувають завíróхи. В монастирі є пси. Тих псíв нáвчено вишúкувати людéй, що зблукáлися, або загrúэли в снíгу.

Одного ráзу якась жíнка нéсла на рукáх дитíну. По чáлася завíróха. Жíнка зблукáлась і не знала, кудíйти Снíг був глибóкий. Жíнка втомíлась і не моглá дálíйти. Вонá сíла на снíг і з хóлоду почála замерзáти. Монахí,

¹⁾ тумани — мраки.

як почалася завірюха, віпустили своїх псів. Пси побігли. Один з них скоро знайшов ту жінку. Він почав її сіпати, хотів підвісти. Жінка не ворушилася. Пес хотів її стягнути, але не міг. Тоді він витяг жінці з рук хлопчика, закінув його собі на спіну і побіг. Хлопчик вхопився руками за шию пса і так держався. Пес прибіг до монастиря. Він ухопив зубами кільце від дзвінка біля дверей і почав сіпати. Дзвінок задзвонив, монахи почули, відчинили двері і побачили, що пес приніс хлопчика. Вони взяли хлопчика і понесли в хату. Алé пес не відходив від дверей і сіпав черпів за поли. Черці пішли за ним і знайшли жінку. Вони взяли жінку і принесли в монастир. Розігріли її і вона прокинулась, бо ще не замерзла. І так і жінка і дитина зістались живі че́рез розумного пса.

69. Про нюх у звірят.

Люде дівляться очима, слухають вухами, нюхають носом, коштують язиком, мацають пальцями. Не однаково всі люде бачуть: один має очі дуже бістрі, другий бачить даліко гірше; деякі люде навіть окуляри носять, щоб ліпше бачити. Такé сáме і з вухами: один дуже добре чує, другий трохи не дочувáє, а третій і зовсім мало чує. І носом не однаково люде чуєть, і пальцями. Кажуть, що пальцями найліпше чуєть сліпі, бо ім дотик заступає втрачений зір.

Так само й створіння не однаково бачуть і не однаково чујуть. А є створіння, як кіт, або сова, що навіть у тімпреві бачуть.

Звірі й комáхи найскóрше про все довідаються нюхом. Кінути собаці кістку і як вона не побачить, де кістка впала, то не очима її шукатиме, а носом. Зáраз занюхає і знайдé. Іде хто з дому, а пес не догляне, а хоче слідком побігти, то наче нюшити слід і по сліду добіжить. Нюхом кіт про мишій довідається, де вони. Нюхом пчоли знають, куди по мід летіти; нюхом і пчоли, і оси вичувáють солодке і прилітають по нього.

Нюхом і ведмідь чує, де мід.

Так сáмо й мýхи чýють, де пожýва. Миш у ночі лóвиться в лáпку не чéрез те, що бáчить в лáпцí сáло, а чéрез те, що нóсом його чýє. Вовк до чередý пíдкрадається так, щоб вíтер дув у його стóрону, бо як вíтер дýє від нýго, то пси кóло чередý нýхом його почýють. Звíрі здебíльша нýхом, а не очýма, знахóдять собí пожýву.

Так сáмо і корóва, колý звýкне, щоб однá жíнка її доїла, нýхом почýє чужý жíнку і не даéться її вýдоїти.

70. Їжачóк.

Марýся та Катrúся дíстáли в дарýнку гárного їжакá. Вíн проживáв у них цíлé лíто, звик до них, прибíгáв, колý його клíкали, брав з рук шматкý мяса та хлíба й гуляв не тíльки по всýому дóму, алé й по садý. Дíти дýже любíли їжакá, не боялися його колючóк та пýльно кормíли його молокóм з бýлкою.

Прийшлá холóдна осíнь. Дíтям gódi вже булó так, як давнíйше, бíгати по садку, алé вонý втíшаlíся тим, що

у них був това́риш забáв. Як однáче засmutýлися сердéчнí, колý іх їжачóк наráз десь ізчéз. Дíти бíгали по всýому дómi, шукáли його, алé надáрмо. „Кудý подíвся наш їжа́чóк?“ — турбувалíся дíти та звертáлися з тим пýтанням до усíх домáшníх.

— Обíцяйте менí, що не бýдете їжакá рýхати, — сказáv садívník, — то я покажý, де вíн.

— Обíцюємо, обíцюємо! — закричáли дíти.

Садівник повів їх у сад і показа́в між корчáми, що рослý при самім дóмі, кúпку землі.

— Я сам бáчив, як він рив собі тут ямку, настяга́в до нéї траву та вліз і сам туди. Тепéр він спить кріпкýм сном і пробудиться щóйно з весною. Не будіть його, а то він занеду́жає.

Діти послухали садівника, а згóдом і забули про своого їжакá. Якáж булá їх втіха, коли однóї тéплої, весняної днýни товáриш їх забáв, дорогий їжа́чóк, поверну́в до них. Він тільки дúже схуд був за час своїого довгого сну. Алé прóтягом зимy розмножилося дóма чимáло мишéй, тож і їжак скоро відгодувáвся.

71. Козенята і вовк.

Сéред густóго лíсу жила собі колíсь старá козá; — і булó в нéї сéмеро малýх козенят. Ішлá вонá однóго ráзу в гай і сказáла: „Глядítъ, мої любі дíточки, бережіться вóвка. Не пускáйте його в хáту, бо всí загýнете навíki“

Та й пíшлá.

Тróхи згóдом хтось став драпати до дверéй і гúкнув:

— Любі дíти! Відчиніть дверí! Вáша нéнька вже з лíса вернúлася!

Та всí сéмеро козенят відрáзу пíзнали по товстому гóлосí, що то не їх матí і озвáлись:

— „У нашої нéньки зовсíм не такýй товстýй гóлос!“

I не пустíли до сéбе. Аж за якийсь час знóву хтось став драпати до дверéй і заговорýв тонéньким та тихéньким гóлосом:

— „Відчиніть дверí, мої любі дíточки! Вáша нéнька рíдна з лíса вернúлася!“

А мáлеча зазирнúла в щíлýну в дvéрях, побáчila чórní lápi wóvcí та ѹ vídповíla: „У náшoi néńyki ne takí chórní lápi!“ I ne wпustýli wóvka.

От wовк як почúv téé, tak záraz побíg do mliná i tam ustrómív lápi u mukú, tak ѹ wонý stáli bílimi. A todí znóvu verñúvся do dveréy, protýág lápi chérez щílýnu в dvéryx i gúknuv tonéńykim gološokom:

— „Lюbí dítki! Vídchinítъ mení dverí. Wáša néńyka з lísca verñúłasь!“

Kozenyta, як побáčili bílі lápi ta почúli tonéńykiy gološok, то подúmali, ѹ то správdí īhnia néńyka verñú-

лась. I швидéńko vídchiníli ѹj dverí. Aж u хátu всkóčiv wovchíšče. Ox, i зlykáliſiſi todi kozenyta. В ment rozbíglisí ſhovátiſi po zákuſtkaх. Odno ſkryloſi píd líjkkom, drúge píd ſtoló, te píd pečeю, іnše píd ſtél'ycém, ѹte iňše priſiſlo za veľíkym gléčikom z molokóm, a odno zalízlo až u ſháfu godýnnika. Ta wovk uſíh ſh порозшúkuvaſ i pohlitáv živcém. — Píſlā togo píſhów ſobí gеть iž хáti в ſadók, prostýagnúvſi в холodóčku píd d'érevom i ſtaſ zasipláti.

Як verñúlaſiſi ſtará kozá z lísca do domu, to znaiſhla хátní dverí naſtíž rozchýnení, a хátu poróžnýo. Pobáčila

вонá лíхо, кíнулась щукати малíх дítók, та нíяк не могла знайти. Як ужé вонá іх не шукала, як не кlíкала — і нíде не знаходила. Нарéшті пíшla вонá в сад, де ще й дóсí лежáв пíд дéревом вовк i спав. Та так крíпко хропív, що всí гíлочки на дéревах трíщали. Як наблизíлася до нýого козá, то помíтила, що в його чéревi щось нáче ворúшиться. Старá дўже зрадíла, бо подúмала, що то її дíти ще живí рúхаються. От вонá хутéнько побíгла до хáти, принéсла звíдти велíкі нóжицí i розпанахáла вóвкови увéсь живít вподóвж. Тíльки те вонá зробíла, як з вóвчого чéревa однó по дру́гому повистriбували всí сéмеро козенят. Всí вонíй були живíсенькí та цlíсенькí. Пíслá тóго старá козá швидéнько принéсла сím велíких камíнók, запхáла вóвкови в живít i зашила.

Колí вовк дóбре вíспався та й прокíнувся, то дўже йому схотíloся пíти. I вíн píшob до кринíцí, щоб задовольнити спráгу. А як iшóv, то за кóждим стúпнем камíння в чéревi товклóся й гуркотílo.. От вовк, зачúвшi te, так do сéбе промóвив:

— „Що то в мéне в животí
Так ляштýть, лопóче?
Нáчеж ів я козенят,
А камíнь грюкóче?“

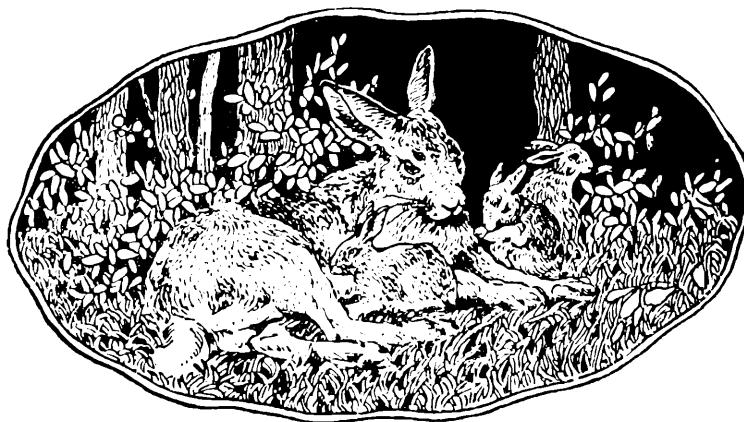
А як прийшóв до кринíцí й нахилíвся, щоб напítisя водí, то камíння перехилило його чéрез цямрýну, та й вовк утопíвся. А старá козá разóм з усíма своími козенятами з ráдощív стала стрýбати круг кринíцí.

72. Зáяць.

Зáяць — то такé звíря, що його напéвne знає кóжда дítína на селí. Його tílo dóvge, nénáche výтяgnute, zádní lápi daléko dówshí, níž perédní. Головá в нýого теж dówga з велíкими очýma i dówgimi vúhами. Губи товстí i посередíni передílení nadvóbë. Хвíst kúčij i трóxi задértij dògorí. В rótí чotýri осoblyví perédní зúbi: два горíshní

і два спідні, що дуже відріжняються від рे�шти зубів. Зуби ці дуже довгі та міцні, і на кінчиках загострені, мов до лото. Ними заяць гризé свою іжú так сáмо, як білка, щур, чи миш. Пó зubaх мóжна пíзнáти зáячу порóду.

Заяць, звіря зовсíм не дуже і вся його сíла у вýхах та в ногáх. Він чує дуже далéко. Крізь сон він почúє, як зашелестить лист на дéреві, як заквáкає жáба в болоті, — і зáраз прокýнеться. Нехáй хоч як прýдко бíжть він, та тíльки свíсни хоч по-тýху, зáраз почúє, стáне на зádní lápi, поведé вúхами в одýн та в другíй бíк, і як

зачúє, що тут йому небезпéчно, то так дременé, що хибá добrими собáками його пíймáеш. При тíм він хитруváти вмíє: бíжть, бíжть прóсто, та як пlyгнє в бíк, то собáки і слíд його згúблять. Або як побáчить ѯнодí, тíкáючи, худóбу, або отáру овéць, то так на них і прямýє, щоб собáки слíд його загубili.

Живúть зáяці кóждий окróme: заяць сам собí, зайчíха самá собí. В пárí або гúртом не живúть нíколо. Ідáть зáяцí всяку рослину, а найбíльше молодú, мягkú та сítu. Щонайкráща для них їjá, то капúста, rípa та петrúшка. Алéж тих láсощív не скрізь роздobúdesh. От і бíжть заяць на лугí та на хлíбí пастися. Зїдає що-найкráще та наймолóдше, толóчить travú i хлíb, вигризає собí стежечkí на хлíbáx, щоб добре булóй йому бíгати, спустóшує всяку рослину

і тим робить велику шкоду людям. Зимою накидається заяць на молоде дέрево, що по гаях та по садках росте, і обгризає на ньому кору, чéрез що знов велику шкоду людям робить, бо обгрізене дέрево всихає. Иноді він стає такий сміливий, що навіть у село забігає і на току у людей хліб краде.

Заяць є ще й до того дуже плодючий і скоро размножується. Кóжда зайчиха виводить молоді чотири до п'ять разів до рóку. Як би всі зайченята жили, то життя людям не булоб. Все чисто геть вийли: і в полі, і в садку, і в лісі. Алé на щастя мають заяці ріжних ворогів. Не тілько забиває їх чоловік, алé також винищують ріжні звірі і птáхи.

У зайчихи нема до своїх дітей любови та прив'язання. Коли приходить їй пора виводити дітей, то не клопочеться вона, дебто найти гарне місце дітям, щоб тепло та спокійно булó їм, а дебудь їх виведе. Чи у полі на рілі, чи на купі гною, чи де приежі. Недовго вона й панькається з зайченятами. Посидить кóло них з п'ять, чи шість днів, а потім їх покидає. Коли-не-коли знов прибіжить на те саме місце, стáне, залопотить вúхами, скліче дітей і нагодує їх. Та й це робить вона не з любови до своїх дітей, а задля неї самої, щоб, бач, виссали з неї молоко. Від такого недогляду матері зайченята, що рóдяться після теплого Олекси, вигибають часто від морозів. Не пильнúє дітей мати, а що бáтько, то тому й зовсім байдуже, як там живуть його діти. Иноді він ще сéрдиться, як побачить їх. Добре ще зайченятам, що хоч рóдяться видючими, а не сліпими, як от песята, чи котята. Як поїде зайченята мати, то кóжде робить собі недалéко одно від другого окрémie гніздо і живе тамечки. На ніч гúртом хóдять вони пастися, а вранці гúртом вертаються до дому. Гак і живутъ вони, поки не підростутъ трохи. А коли підростутъ тоді розходяться, куди хóче, а на зíму вертаються на те саме місце. Зайченята виростають на великих зайців за 15 місяців.

Заяць живé 7-8 рóків, або й більше, алé рідко котрій заяць гíне своєю смéртю, рідко котрій доживає до старих літ. Звичайно пáдає жéртвою хижих птиць і звірів, а й люде їх богато вибивають!

73. Як лисиця та вовк рібку ловили.

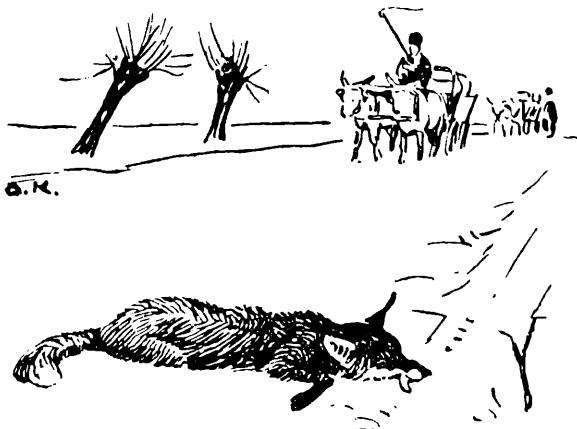
Казка.

Надумала лисиця рібки попоїсти. От лягла вона на дорозі та й лежить. Коли се ідуть купці з рибою. Лисиця впала серед шляху, ноги відкинула, — притаилася, мов неживá. Купці дивляться — лисиця лежить.

— Візьмім, — кажуть, — продамо, то буде за що хоч тютюнцю закурити.

Вкинули її на останній віз та й поїхали.

Ідуть, а лисичка-сестрічка бачить, що вони не дивляться, — та й усе кідає по рібці на дорогоу, все кідає...

От, як накідала вже богато, то й сама нішком зіскочила з візка. Купці ж поїхали собі далі, а вона позбирала рібку, сіла край дороги та й істя.

Аж тут біжить вовчик.

— Здорова булá, лисичко-сестрічко!

— Здорóв, вовчику-братьчику!

— А що се ти робиш, лисичко-сестрічко?

— Рібку ім.

Дай-же мені!

— Підій собі наловий!

— Та як-же я наловлю, коли не вмію?

— Ну, як знаєш, — а я не дам ні кісточки!

— То хоч навчай, як наловити.

— Піді до ставку, встромй хвіст в полонку, легенько
ним махай та й приказуй: „Ловіся, рибко, велика й ма-
ленька“. То вона й наловиться.

— Ну, дякую за науку!

Прибігає вовк до ставу, та й устроїв хвіст в полонку.

— Ловісь, — кáже, рибко малá й велика!

А лисичка з очерéту промовляє:

— Мерзний, мерзний, вóвчий хвіст! Мерзний, мерзний,
вóвчий хвіст!

А мороз на дворі такий, що аж тріснеть.

Поти ловив вóвчик рибу, похиб не примéрз в по-
лонці.

Тоді лисичка побігла в село, та й кліче:

— Ідіть, люде, вóвка бýти!

Люде як вýскочать — з коцюбáми, з бучкáми, з сокирáми... Вóвчик лéдве втік. Був би пропáв, та рванув собóю, урвáв половíну хвостá і побіг у ліс голóдний і злий.

74. Як зимуєть звірі.

Настає осінь. Опадає листя з дерéв. Травá мéрзне, вýне, сохне. Студéний вітер віє. Дощ холóдний мов крізь сító сіє безперестанку. Починаються морози. Все живé турбúється, як йому зíму прожити.

Домáшня звíринá та свíйські птахи погíнулиб з хóлоду та з гóлоду, колíб не подбáв про них чоловíк. Він дає їм притúлок у стáйні, в хліві, в шóпі, а часом і в хáті. Він їх годує, доглядає, захищає. А от дíкій звíрині стає зíмою труdно. Хíжий звíр, що мясом жíвиться, вовк чи лисиця — ховáється в норý, або в пúщу і звідти вибíгає по снігови на здóбич, щоб де або мénшого зvíра, як от зáйця, впíймати, або якé домáшнє зvíря — коня, корóву, свиню, овéчку счýгати. Дéякі із зvíрів, напрíклад ведмíдь, засиплáють на зíму, зарíвшись у берлíг і так під снігом сплять цілу зíму; весною прокидаються воні і вилáзять худí, вýснажені післá дóвгого посту. Є зvíріта дóбрі господарí, що й лíтом памятáють про зíму. Біlýчка¹⁾ все лíто зносить горíшки та жóлудí в своé дупло, то й не бíдує зíмою. Тáжко живéться бídnому зáйчикови. Нестáло листя на дéревах, травí на землі, — нестáло йому й зáхисту, бо тепéр чи зvír хíжий, чи птаха лéкше його вглáнуть. Нестáло йому ідý. Як то здобути ту суху травíчку, або листóчок зpíд глибóкого снігу. От і гризé голóдний зáйчик молоду корú на дéревах. Забráвшись у садóк геть погrizé, попсуé молоді садові дéрева. Як бідá притýсне, то поло-

¹⁾ біличка, білка — вивíрка.

хлівий зáйчик такої смíйвости наберé, що нерáз і до селá¹⁾ прискачe та й неодýн колосóк із стíжечка вýсмикне. Так бíдýючи, ждуть звíрі ясної веснý, тéплого лíта.

75. Хлопчíна й воробéць.

В зимí у великі морóзи
Ворóбчик пíд хáту сíдáв,
Від зýмна в очáх вíн мав слýбози
Й пожýви надáрмо шукáв.

А хлóпчик у хáті тепléнъкíй
Весéлий, щаслýвий сидíв —
І — бúлку дíстáвши від нéньки,
Крíзь шýби вíконця глядíв.

Ось, мáмо, ворóбчика вýдко.
Який вíн бíднésенький — страх,
Сумнýй і не бíгає швýдко
Та слýбози вíн мае в очáх.

Сумнýй вíн — знатъ змерз на морóзі,
До тóго голóден мабýть,
Я бúлки дам птáшцí, небóзі,
Най рáдість ввíйде в її грудь.

І вýбíг із хáти хлопчíна
І бúлочки кýнув кусóк,
Вхопíла пожýву пташýна —
В затýшний злетíла кутóк.

¹⁾ село — оселя, де живе бíльше людей, фармерів.

76. Пóворт бúзьків.

Із краю·віраю бúзьки вилітали,
До нашої хати дорóги питали.

Там над сýнім мóрем зіронька сіяла,
І бúзькам дорóгу правдýву вказáла.

Гей, летіть ви, бúзьки, пóпід нéба сýні
Аж там, де блишáться плóги на царýні.

Летіть, де при мéжах грúші виростáють,
Де з вúлїв бджóли в поle вилітáють.

Летіть аж де рíки срíблом протíкають,
Де пíсні найkrásші увéсь рíк лùнають.

Летіть, де найkrásше сýе сónце в дñину,
Там пéвне найдéте ви свою хатýну.

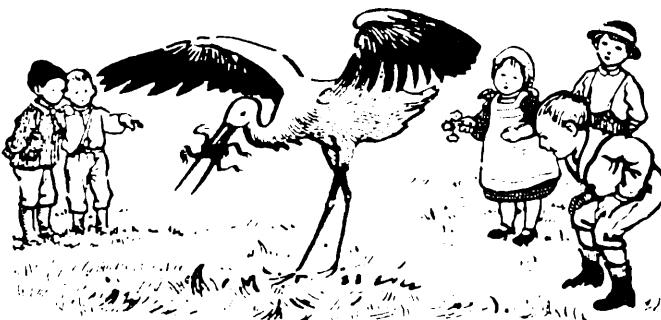
77. Бúзьки.

В бúзьковім гнізді на стодóлі вýвелися молоді. Дíти чáсто тудí забігали і приглядáлися, як бúзьочки вчáться лítáти. Цíкаво булó на це подивйтися. Сpérшу повихýлють з гнізда головкí і розглядáються на всí бóки, то в горú, то на зéмлю. Иншим разом стають на нóги, розкладáють крýла до лéту і здаéться, що от-от ужé полетáть. Алé нí, лиш крýлами помахáють і зараз сíдають. Вíдно не мають ще вíдвáги лítáти. Де дálí починають ужé пídlítáти в горú, зпочатку несмíло, потім чимráз вýcше й вýcше, і хоч зараз при тíм лítанню мýчаться, то своéї прáці так дóвго не покидáють, дóki її цíлковýто не навчáться.

Одного дня заввáжили дíти, що в гнізді мýсíло щось стáтися. Старí бúзьки кружляли довкóла гнізда і булý дýже неспокíйні, а молодíх на гнізді не булó цíлком вýдно. Прибíгають дíти бlyжче, а пíд топóлею лежíть молодий бúзьочок. Вíдно впав з гнізда. Був трóхи покалíчений, алé ще жив. Дíти взáли його і занéсли в хату. Петró оглýнув бúзьочка і сказáv, що бýде жýти. Вíн вýняв йому з дзюба

зціпенілу кров і війолоскав водою. В той спосіб бúзьок прийшов до сéбе, алé істи ще не міг. Сидів скúлений і з острахом споглядав на дітей. Пóтім діти його годували. Отвирáли йому дзъюб і клáли тудí по-трóхи сíченого мяса. По кількох днях бúзьочок вýздоровів та освоївся. Колý діти до нього приходили, зáраз починав клекотáти і махáв крýлами. Цíлком так сáмо робíв, як бúзьочки, колý їм старí приносíли пожíву. Раз принéсли діти бúзьочкови кíлька зелéних жабóк, котрí він скóро зíв; вýдно, що йому смакувáли.

Діти почáли його виводítи на мочарí і сíножáти. Бúзьочок навчíвся скóро сам вишúкувати жáби в травí. Сáме в тíм часí бúзьочки, що буlí на гніzdí, вчýлися лíтати. Що-дня йшло їм лíпше. Чим-раз вýсше пíдносíлися в горý.

Почáли вже нáвіть з гнízdá зліtати. Зпочатkú кружляли над самýм гнíздом, потím чим-раз дálше й дálше лíтали. Аж нарéшті однóго дня полетíli зі старýми бúzьками на сíножáть.

Побáчивши те, постановíli діти і свógo бúзьочка навчýти лíтати. Вонí вýнесли його на подвíря і поставíli на плóti. Бúзьочок спéршу боявся летíti і зáраз зíскáкуvав з плóta на зéмлю. Аж однóї дníни вýletív на хáту. Кíлька годíн стояв і розглядávся на всí бóki. Пóтім кудíсь полетív, алé зáраз вернúvся назád. Так булó чéрез кíлька днív. Аж однóго разу, як полетív кудíсь, то вже бíльше не вернúvся. Пéвно здýбався там зі своími сéстрами і братámi.

78. Як дійкі каченята свійськими поробились.

Одна жінка знайшла в лісі яйця дійкої кáчки і підложила їх дóма під квóчку. Вийшли дійкі каченята і звікли ходити і їсти в гúрті зі свійськими. Треба додати, що це трапляється рідко, бо дійкі каченята, вийпливши у хáті, звичайно хутко гíнуть. Літом усі каченята у тієї жінки, як і в інших, самі собі пásлися, а в осені вже треба було їх дóма годувати. Щоб бога́то не трáтити на корм, жінка кілько́ро каченят продáла, а двох молодих сéлезнів і дві кáчки зоставила на розплід. Одна́че чéрез якийсь час воні знялися, полетіли і зникли. На дру́гу вéсну воні знову вернулися на став і стáли, як пérше, ходити до тієї го́сподíні, де вийплювались, і їсти укóпі зі свійськими качками. Нáвіть зістáлися зимувати. На трéтью вéсну ті качки нанéсли яéць і вивели каченят. Жінка чéтверо з них продáла, а собі лишила тільки пару. Іхнé кóдло вже помішáлося зі свійськими качкáми і нíчим від них не відрíжнýлося, так що у трéтьому колíні дíка кáчина порóда забúла про своé вíльне життя. А ще в дру́гому колíні дійкі качки визначáлися між свійськими, як з погляду, так і вдачею. Воні були жвавíйші і якісь чепурнíйші та полохливíйші, нíж свійські, чáсто ховáлися і нáвіть зрива́лися де кілька разів тíкáти.

79. Журавéль та чáпля.

Був собі журавéль — і задумав він оженítися. „Кого́ж би то взяти? Вíзьму чáплю за жінку! — дýмає журавéль. — Вона мені по мýслі! Якráз для мéне!“ От приходить він до чáплі та й кáже:

— Отсé я хóчу тебе свáтати; чи пíдеш за мéне?

Подумала чáпля та й кáже:

— Нí, щось я не маю охоти за тéбе йти!

— Ну, як не маéш, то не маéш, Бог з тобóю! — кáже журавéль і пíшов собі.

Алé згóдом роздумалася чáпля, приходить до журавля та й кáже: „Знáеш що? Я вже роздумалася і вже хóчу

йти за тéбе!“ — „А! — кáже журавéль, — ти роздúмалась? I я тепér роздúмався, — не хóчу вже тебе бráти!“

— Як не хóчеш, то й не трéба! — кáже чáпля та й пíшлá розгнíвана.

Тимчáсом журавéль, як почáв знов дúмати, — розмíркуvávся, ідé знов до чáплí: „Вибачáй, — кáже, — що я

тодí так тобí відказáv. Тепér я надúмався — і хóчу такý з тобóю оженýтися!“ — „А! — кáже чáпля: — ти надúмався? I я надúмалася, що менí за téбе не йти! Як то мóжна: Я, молодá, самá до téбе приходíла, а ти менí так прýкро відказáv! Та щоб я пí-

слá тóго пíшлá за téбе? Нíкóли в свíti! Йди з очéй!“

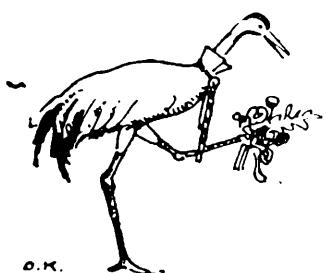
Пíшóв журавéль. А чáпля як почáла дúмати, як почáла дúмати, та й стáла жáлувати: „Щó се я, нерозýмна, зробýла? Нáщо я журавléви відmóвила? Ну, чи дóбреж отák самотóю жýти, без го-спóдара в хáтí? Вíн же приходíв, перепróшував! Пíдú, скажú йомý, що вже згóджуюсь!“

— Пíшлá чáпля; здý-
балася мов би несподí-
вано з журавléм та й
кáже йомý, що от, мов-
ляв, роздúмалася, пíде
вже за нýого.

Кудí там! Жура-
вéль ужé й не дúмає її

брáти. „Щож се, — кáже, — такé? Ти менí вже двíčí гарбузá дáла, та щоб я знов тебе свáтав? Не хóчу!“

— Не хóчеш, то нехáй же ти згýнеш! — кáже чáпля:
— вжеj тепér і не дúмай і слóва менí не кажý нíкóли про своé свáтання! Нехáй тобí аби-що!

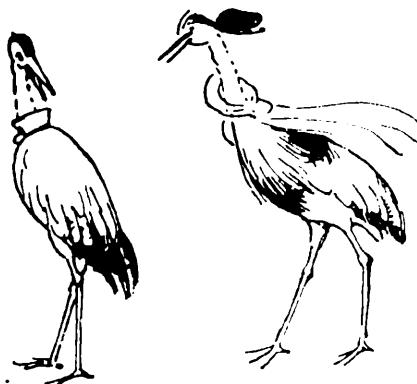
Пішóв журавéль; пішóв — а згóдом знов почáв дўмати:
— Отже такý одружúся! Щож так бурлакувáти,
без вірної дружйни та без господйні в хáті недóbre! Підú

до чáплі, перепрошú її гар-
ненько, мóже пíде.

Пішóв. Алé чáпля та-
кý затялася, не хóче. А за
якийсь час кáже, що вже
пристаé. Колíж знов жура-
вéль не хóче її брати. А
там, дивíсь, знов журавéль
ідé свáтатися, так ужé чáпля
не хóче.

І так вонý все хóдять
та хóдять, а побráтися нíяк
не мóжутъ: колíй однó „надўмається,” то дру́ге „роздўма-
ється;” та й немá між нíими згóди.

От так хóдять вонý до сéї порý.

с.к.

РОЗДІЛ X.

80. Веснáнка.

Весéла веснáнка
Далéко лунáе,
Бурхлýвая рíчка
Вже крýгу ламáе.

Снігí ростопíлись,
Злýліся струмкéми,
Землý молодíе,
Укрýлась квіткáми.

З чужóї чужйни,
З далéкого ráю,
Пташкí прилетíли
До ríдного кráю.

Гаї всí і лóки
Піснями озвáлісь,
Весéлі проміння
З чебéс засmáлісь.

81. Зáгадка.

Тáе сніжóк,
Ожíв гайóк,

Дня прибуваé,
Колí це буваé?

82. Весняна радість.

Минула студена зима. Весело засміялося з неба сонечко і стало клыкати Весну:

— Прийді, хорошая, прийді, коханая! Тебе так щиро ждуть маленькі діти. Нудно їм сидіти в тісній хаті. Хочеться погратись, побігати, послухати, як щебечуть пташкі, хочеться нарвати квітів...

А Весна тихо-тихо шепче сонечкови:

— Зáраз, сонечко, ось я обмий тéплім дóшником зéмлю, одягнú її в зелену шáту, осиплю дéрева рясним лýстом, а садóчки — запашними квітка́ми, напушу́ тудí пташо́к, щоб вони́ своїм співом забавляли малень-их дітей, а тодí й сама прийдú.

Прибúла красу́ня — Весна і така хороша, хороша, — вся в зéлені та в квітках. Усі її щиро кохáють: і люде і пташкі, і дéрева, і комáхи, і ніжна травиця. І Весна всіх любíла, а найбільше маленьких дітóк, — так щиро їх кохáла. Ще діти сплять, а вона встáне ранéнько-ранéнько, досхід сонечка, загляне в вікóнечко і ласкáво їх клыче:

— Вставайте, любі, — ідіть до мене в садóчок. Я вас умíю срібною росою, поцілую подихом вітерця і промінням сонця, затýкаю пахучими квітка́ми, обсыплю вас цвітом, напою запахом квітóк і трав, а пташкі вам бúдуть щебетати чарівні пісні... Вихóдьте, кохані.

І діти вставали з постéлі, хутко вибігали в садóчок і радісно стрічали Весну.

83. Весняний дощ.

Сіється, сіється з хмари тёплай, тихий, весняний дощ.
Кропить він поля, сади й городи. Всі рослини й дерева
вміліся, стали живійші й веселійші; радіє всяке живе
створіння, радіють і люде.

Один добрій весняний дощ може збогатити цілу країну на міліони грóшей, так само, як весняна засуха може зробити на міліони шкоди.

Наш народ уложив прýказку:

„Мокрий квітень, тёплай май.
Хліборобам буде рай“.

84. Пісня про дощ.

І шуміть, і гудé,
Дрібний дощик ідé,
Та й небáвом тёмна хмáра
З вітром дальше перейдé.

Дощик зéмлю підляв,
Щоб росла вся травá,
Щоб удались рільникóви
Косовиця і жнивá.

По дощі все ростé
На полях і лугáх, —
За погóду і за дощик
Слава Бóгу в небесáх.

85. Пáсочка.

I.

Школárik Семéнко був сýном бідої вдовицí. Мáти ходила на заробітки, а Семéнко помогаў їй при господárстві. Раз удовá захорувáла. Зляглá в постіль, а одинокою її помічю і потіхою був Семéнко.

Як тільки прийде зі школи, зáраз зварить мамі молокá, або кáши. Нагодує її, поміє начиння, та й сяде кóло ліжка і вже не відходить від матері. Сидить та книжечку

ій читáє або розмовляє. Бідна ма́ти дýвиться на сýна та й зажúриться; ось надхóдять Великодні Свýта, а вона не встае з постéлі. Іншим дíтям понапíкають матерí пасóк, на- шiють святóчної одéжí, а її Семéнко які бúде ма́ти свýта?

I Семéнко сумувáв. Вже ось позáвтра Великденъ. Усюди по домáх весéло. А тут ма́ти хóра лежítъ. Ніхтó в них нічóго не печé, не варítъ і писанóк не пýше.

Та він нічóго не згáдував про се матерí. Не хотíв її журýти.

Якóсь по обіді застúкав хтось у двéрі. Семéнко від-чинíв і побáчив своéго шкíльного товáриша, Василькá. Той приишóв його відвідати.

Увійшóв Василькó в хáту. Дýвиться — а тут так сýмно, не вýбілено, не прýбрано. Пасóк не печútъ і нічóго не пригáдує, що вже недалéко Великденъ. Поговорýли хлóпцí щось мíж собóю, а dáлі вийшли на двíр.

— „Чому у вас нічóго не варýть, ні не печútъ?“ — питáє Василькó.

„А хтож — кáже Семéнко — варýтиме, колí ма́ма хóрі?“

Зажурýвся Семéнко і Василéви дýже жаль його стáло.

II.

Прийшов Василько до дому, а мати як раз тоді вийшла з пе́чі велико́дні паскі. Він поглянув на паскі та й каже:

— „Мáмо, а ви спеклі мені пásочку?“

— „Спеклá, сýнку, — каже мати — ось дивісь, яка твоя пásочка гárна.“

„Я собі її зараз візьму, коли вона моя. Сам собі її сковаю.“

„Бері, дитýнко, тільки гляді, щоб її нині не істи, бо то не годиться.“

„Ні, мáмо! Я не бúду істи!“

Взяв Василько свою пásочку, вібіг з хáти та й побіг до Семéнка.

„На, Семéнку! Візьмі собі отсю пásочку. Вона твоя. Я хóчу, щоб і ви мали свята.“

Ура́дуваний Семéнко поніс пásочку до дому та й каже матері:

„Не журіться, мáмо! Бúдемо й ми мати свята. Ось яку гárну пásку подарувáв мені Василько“. —

Мати аж заплакала з радости. Уже її добрий синóк матиме пásку на Великденъ.

Коли Василько́ва мати довідалася, що її синóк подарувáв Семéнкови свою пásочку, то не тільки що на нього не сварíла, але ще до того навязáла в хúстку яéць, ковбáс, мяса, сýра й масла і післáла те все біdníй удовí. А в душі тішилася, що її дитýна має такé добрé сérце і памятáє про біdnих.

86. Христóс воскрéс!

Христóс воскрéс! Радійте діти!
Біжіть у по́ле, у садóк,
Збирáйте зімлячко і квíти,
Плетіть на Бóжий хрест вінóк!

Нехай бренять і пахнуть квіти,
Нехай почує Бóжий рай,
Як на землі радіють діти
І звеселяють рідний край.

На вас погляне Бóжа Мáти,
Радіючи з святих небéс...
Збирáйтесь, діти, нуж співати:
— Христóс воскрéс! Христóс воскрéс!

РОЗДІЛ XI.

87. Про студéні краї.

У нас пів рóку студéно, а пів рóку тéпло. А є далéко на півночі студéний Льодовий Океан. Зовúть його Льодовýм

Франц 1927.

тому, що на ньому увéсь рíк зимá, морози, плавають цілі гори ледяні та ледяні поля. На бéрезі тóго океáну лежить

широ́ка поло́са землі: то тундра або замерзле болото. Люта зима панує там вісім місяців і в той час покрыта тундра грубою верствою снігу. Сонце світить мало, а в середній зимі пропадає воно на цілих два місяці. Цілих два місяці тягнуться ніч і світить тільки місяць та зорі і ще дивне світло, подібне до райдуги. Воно займає пів неба і виглядає як ріжнобарвна квилююча лента, на чебі її вітер колихає.

Як зимою тундра тоне два місяці в пітьмі, так знову літом сонечко цілих два місяці світить днем і нічю. Та скоро проходить се коротке літо. Не оглянешся, а вже знову закрутіла метелиця, затріщали морози і знов замерла тундра під грубою верствою снігу.

В такій студеній країні нема ні ліса, ні лугів. Там не родиться збіже, не простирають квітки. В тундрі росте тільки мох і маленькі криві деревця й кущики, та ще червоні ягоди, журавлини. Тільки літом оживає тундра: сніг сходить, земля відмерзає, протікають річки й потоки, зеленіють деревця, червоніють ягоди. Все скоро росте, зеленіє, розвивається та дозріває, наче спішиться скористати з короткого двомісячного літа. Прилітають на тундуру літом пташкі і тут виводять молодих.

Створінь на тундрі мало. Наші домашні звіріта не могли б там жити, бо не мали поживи. На тундині відуться тільки олені, рени та собаки. Олені живляться мохом, а собаки самі собі нахидають здобич.

Тяжко людям в такій стороні жити, та все ж і там живуть люди, Ескімоси.

88. Сосна.

На півночі дикій, в заметах у крізі
Самотня сосніна дрімá,
Куняє, схилівшись, і в білій різи
Вдягла її пішно зима.

І марить та сосна про сонце близкуче,
Їй сниться Південь-сторона,
Де теж в самотні, на скелі пекучій
Красується пальма сумна.

89. Про Ескімосів.

Ескімоси живуть в підбігунових окóлицях північної Амéрики, перевáжно над бéрегами мóря. Є то нáрід рóстом невеликий, присадкуватий, волóся має чóрне, а шкíру брунатну. Ескімоси стáвлять хатí з снігових цегóл і з брил льóду, а вíкна рóблять з тонкого льóду. Кóмина, нí дверéй у тих хатáх немá. В снігу прокóпують Ескімоси дóвгú нору і тóю норóю влáзять у хáту. Хатí Ескімосів є з середíни вíложені олénячою шкíрою. На дворí палять Ескімоси дé-

Хати Ескімосів зі снігу.

ревом, або звíрýчими кісткáми, а в середíні хáти олénячим лóем. Так сáмо олénячим лóем свíтять. Хлíба в Ескімосів немá. Вонí жиþть з лóвлí рíб, тóленів і мóржíв, такóж полюþют на рéнів і бíлих ведмéдів, яких убиваþуть стрíлами з лúків або спýсами.

На рéнів полюþуют весною й лíтом, колí лíд стóпиться. Тодí збираþутся Ескімоси над бéрегом мóря і, розстáвившись у пíвкóлессо, заганяþут рéнів у воду. Пóтім спускаþутся на приготóвленіх чóвнах на воду, доганяþут звíрину і спýсами прокóлюþут. По мóрі іздят Ескімоси дúже звíнно лéгкими й дóвгими чóвнами, звáними по іхньому

кая́ками. Кая́ки ті зроблені з звірячих кісток, а звёрах і зі спόду обшиті шкірою.

Мясо Ескімоси люблять їсти сире, звідси й походить їх нáзва Ескімоси, то є сироїди. Алé вони їдять також мясо варене й вúджене. Вогóнь витворюють Ескімоси чéрез потíрання двох сухих кавалків дéрева.

В Ескімосів немá лéну та прýлива, щоби прýсти і ткати полотно на сорочки та моту́зя. Немá в їх краю і вóвни, щоби ткати сукнó. Одéжу шíють Ескімоси з звірячих шкíр, а зшивають звірячими жíлами. І моту́зя рóблять зі звірячих жил. Залíза Ескімоси не знають. Зáмість

Ескімоска.

Ескімос.

голkáми, вони шíють рýбячими кістkáми. Спýси та стрíли рóблять також з рýбячих кісток.

Жíнкý й чоловíки в Ескімосів одягаються одnáково: в шкíряні сорочки, штаны, довгí чóботи й шапкý. Малéньких дítéй носять жíнкý на плéчах у мíшку.

Ескімоси — погани, алé є між нýми також християне.

Хоч сумна і непривítна сторона Ескімосів і хоч тýжко їм у нíй жýти, протé вони люблять свою бáтькíвщину і до нéї дýже привýзані.

90. Як Ескімоси їздять.

Ескімоси їздять бленями або псами. Їх пси є вже до того навчені, щоби зимою на лόвах тягнути санкі здовж берегів рік, перевозити ловця на місце ловів, яке нераз від дому дуже далеко віддалене, а звідти тягнути сани зі здобичею. Запрягається псів до санок по шість до вісім.

Ізда псами є дуже скóра, тільки дéколи небезпéчна. Пси швидко біжать і все гáвкають. Часáми нещáстя бувáє, як пси побáчуть яку звíрину, — лисицю, чи зáйца. Тодí вони вже не слухають тóго, хто нýми повóдить, а біжать за звíréм. Йнодí бувáє, що пси біжать аж поki санóк не перевéрнуть, та ще дéколи в яму. Тодí заплúтаються у посторóнках і стáнутъ.

91. Білий ведмíдь.

В студéних краях вóдяться величéзнí лóті, білі ведмédi. Вони подібні до бúрих ведмédів, тільки шерсть мають білу. Біла шерсть стаé ім у пригóді. Коли такий ведмíдь притаїться де-нéбудь кóло снігового горбка, його не мóжна розпíзнати. Тодí він мóже незамітно підкрáстися до здобичі, або скhovátiся перед людиною. Алé люде хитрійші від ведмéдя. Ловцí ось як полюють на білих ведмédів:

— Беруть кусок китового вуса, (кит має ті вуса замість зубів) заострюють кінці і звивають в колісце та звязують шнурком. Потім мачають його в товщі і заморожують. Коли те колісце покріється товщем і товщ замерзне, ловці розрізають шнурок. Тепер уже вус не може випростуватися, бо звінений в колісце замерз в товщі. Ло-

Ескімос в боротьбі з білим ведмедем.

віць кидає той вус десь на видному місці і, сховавшись у безпекне місце, чекає.

Аж ось ведмідь, великий ласун, занюхав товщ, іде до зрадливого колісця і лікає його. В животі ведмідя товщ начиняє тягти, китів вус випростовується і острими кінцями пробиває йому жолудок, через що ведмідь гине.

Але не все вдається людям так легко справитись з грізною звірівкою. Нераз ведмідь нападає на людіну, як вона іде собі спокійно човном по воді і кидається зі страшим ревом. Тоді вже годі вратуватися.

92. В горячих краях.

Є на світі тёплі краї, де ніколи нема зими і не падає сніг. Там сонце пече не по нашому. Воно кідає горячі, прости проміні і сильно розпікає землю. Літо в горячих краях триває постійно — цілій рік. Круглий рік ростуть і пишаються дерева та квіти, дозрівають овочі одні за другими. Замість снігу, падають кілька місяців безнастінні дощі. Від того земля стає зохка і ростини ще красше та пишніше розвиваються. Огріті горячим сонцем, підліті дощами, виростають вони на справжніх великанів. Ростуть дерева могучі та високі з широченим листям, огромними овочами. В ширину та в висоту викідають вони свої дужі віти і сплітаються одні з другими. І квіткі там не такі як у нас. Є квітка, як добрі колесо, і важить 14 фунтів.

Густі, прегусті ліси в горячих краях. Навіть уже сонце не може крізь листя і галузі продергтися, так що в лісі панує тьма і віхкість. А тут-же розрослися пнуці ростини. Вони обвійли стовбури дерев, посплітали і повязали дерева до купи, так що не можна туди продергтися. Тому лісом в горячих краях інакше пройти не можна, як з сокирою, треба прорубувати собі дорогоу.

А яких звірів нема в тих диких лісах? Ось продирається крізь гущавину, ломячи дерева, великан — слон. Там між гіллям розсілася ціла сім'я веселих малп, а онде обвилася навколо дерева величезна змія бба-давун, вона може без трохи лікнути мале ягня.

То тут, то там пурхають¹⁾ пташкі, а піря на них блестить і міниться як райдуга, як дороге каміння. Манісінька пташечка — колібр, величиною джміля, несе яєчка як горошинкі, з яких виводяться пташкі малі, не більші від мухи

93. Найбільші на світі дерева.

Найбільші на світі дерева, то баобаб і пальми. Вони ростуть по горячих краях, де ніколи нема ні снігу ні

¹⁾ підлітають з землі.

морозу. Баобаб дуже високий і дуже грубий та гіллястий. Бувают такі грубезні баобабові дерева, що трéба пятнайцятьом людям взятися за руки, щоб те дерево навколо обступити. Одно баобабове дерево, то вже наче невеликий гайок. Гілля на тому дереві завгрубшкі наших великих дерев. Дуже довго трéба ростій дереву, щоби стати таким товстим — і спрavidi баобаби ростуть сотні років.

Як ужé баобаб постаріється, то стає дуплавий, як верба. Та тільки дупла ті дуже великі: бувáє дупло такé

Баобаб.

велике, що може в ньому стояти сто людей. По тих баобабових дуплах люди живуть, як по хатах. А бувают такі дупла, що мають тільки звёрха діру, якою вливáється в дупло дощова вода. До такого дупла ходять люди по воді, як до кернїці.

На баобабі ростуть овочі великі, як діні. Листя баобабове можна їсти.

Пальми ростуть рівні і дуже високі; бувают пальми високі на двайцять сажнів. Не мають вони гільоک, тільки в горі величезне листя: на деяких пальмах бувáє листя довге на три і чотири сажні.

Найбільше мають люди користи з кокосової і дактильової пальми. На дактильовій пальмі ростуть солодкі

óвочі дактилі. Тýми дактилями люде жýвляться самí і годýють своїх верблюдів, бо по тих краях хліб не ростé. Без дактильової пáльми не моглýб люде в тих краях прожýти. А то як має родýна зо двí пáльми, то має що їсти і не голодýє.

На кокосовíй пáльмі ростутъ кокосові оріхи. Вонí подовгастíй великі, як людська голова. Зéрно з оріха ідять, а зі шкарапалути роблять посýду, бо вонá дýже міцнá.

З пальм будýютъ хатý, а лýстям пальмовим накривáють, бо вонó велике, дýже міцнé і водý не пропускає.

З тих жилочóк, що є в лýстю, тчутъ рогóжі. Так усé з пальм ідё на пожýток.

94. Пустýня Сагáра.

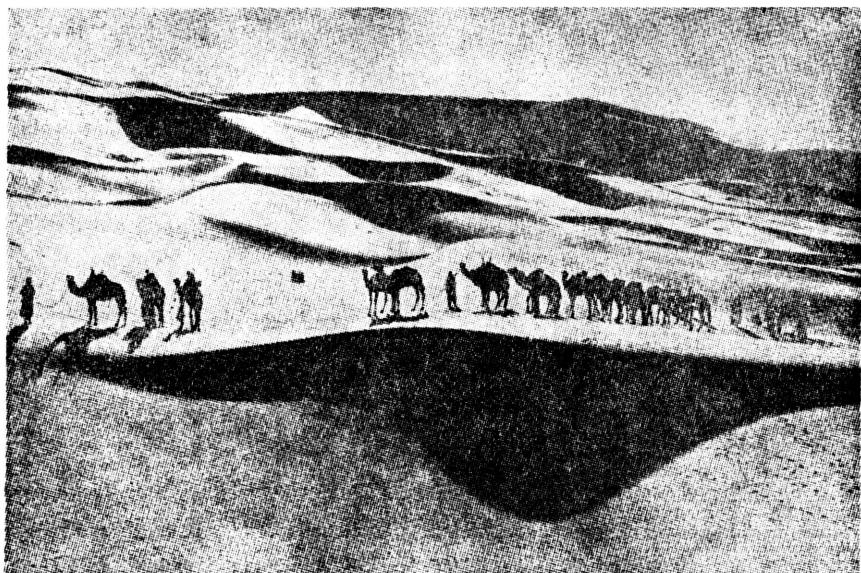
В горячих краях є величéзнí простóри землі, покrýті пíскóм та камінням. Сóнце розпíкає тí пустýнні гори пíскóу і там стає дýшно й тýхо, бо ніхтó там не живé. Там немá водý і нічого не ростé. Такí простóри називаютья пустýні.

Є в Африці дýже велика пустýня, Сагáра. Вонá вся покrýта горячим, розпéченім на сóнці пíскóм. Джерéл і потóків там мало, так що тíльки рíдко мóжна натráпити на воду. Там, де є водá, процвítáє сéред пустýні урожайне місце і вонó звéться оáзою. Там живýуть люде, звáні Арáбами, які управляють дактильову пáльму і дактилями годýються. Годýють нýми такóж і верблюдів.

В Сагáрі й дóсí немá залéзницí. Там не мóжна їздити колéсами, бо дýже великий пíскóк. Там їздятъ верблюдами,

бо у верблюдів широкі копита і чéрез те воні не дуже грузнути у пісок. Верблюди дуже витрева́лі на голод і спрáгу. Їх називають кораблями пустині.

Чéрез Сагáру переїздя́ть дуже часто люде, а головно купці, що торгують сіллю та дактилями. Воні збирáються гúртом по сто і більше людéй; накладають на верблюдів ладунки з товаром, пожíвою і шкіряними міхами з водою і так під прóводом однóго Араба виrushають в далéку дорóгу по пустині. Такі випráви називаються каравáni.

Каравана на пустині.

Бідá такій каравáni, коли в дорóзі заскóчить її велика пісковá бúря, звáна сáмум.

Тоді знимáється страшénний вíтер і несé цілі хмáри піскý, та засипае все, що попадé. Люде від тóго дуже терплять, бо такá бúря знищить ім нерáз цілýй ладунок, а то і самих людéй з нíг звáлює.

Подорóжні, що вибираються в пустиню, беруть з со-бою запáси пожíви, а головно воду, бо такої не лéгко знайти в дорóзі. Иноді водá нестáне і люде мрут в дорóзі від спрáги і від страшної спéки.

95. Мálпи.

По тéплых краях живуть чудні створіння, мálпи. Бувають воні й великі — такі завбільшки як людина, й малі, такі як кіт, або пес. Живуть воні по лісах. Великі мálпи дуже злі і їх люде бережуться зачіпати, а маленькі втішні. Їх люде ловлять і держать у сéбе. Мálпи дуже люблять наслідувати людей. Один чоловік пішов у ліс, де жили мálпи, зрубав дéрево і почав його пилати вподовж. Він поклав деревину одним кінцем на пеньок і так пилав. Надпиливши, забив клин, щоб красше було пилати, і пилав далі. Мálпа сиділа недалеко на дéреві та й дивилася. Потім чоловік ляг спати і заснув. Мálпа злізла до долу, сіла на верху того дéрева, що чоловік пилав, і заходилася клин витягати. А вона се може робити, бо в нéї ноги підхóжі до людських рук. Як витягла клин, то дéрево зійшлося і впіймало мálпу за хвіст. Вона почала кричати. Чоловік прокинувся, побачив, що мálпа впіймалася, вýзволив її і забрав до дому.

96. Мálпа та білка.

— Скажі мені, сестрічко мýла,
До білки мálпа говорила, —
Ти на світі такий вже трóхи пожила, —
Чи знаєш ти таку звірину,

Не то у нас, — хоч вийходи й чужину,
Щоб я її удати не могла?
Кого побачу, — вже втяла.
Уздрю лисичку, — вже й виляю
Так само, як вона, хвостом;
А схочу, — так я пашу розявляю,
Мов хижим сталася вовком.
А стрінеться ведмідь-бурміло, —
І з того я патрёта любо й мило
Утну, що з ріготу лягає всяк!
А що, не так хиба? — Та так!
Їй білочки на те; — про це нічого
Я не скажу... А знаєш ти такого
Хоч одного з звірів,
Щоб коли небудь він схотів
Тебе удати —
І дурника, як малпа, виробляти?

97. Слон.

Слон дуже велика й сильна звіріока. Він богато більший

і вищий від вола, а страх який незграбний. Голова вели-

чéзна, на нíй вúха як ганчíркí телíпаються. Нóги гrubézní як стовпí. З рóта кли величézní стирчáть, а нíс як кýшка мáло не до землí звисáе. Слон має такý сýлу, що може хóботом вýрвати дéрево з корíнням. Хóботом ору́дує слон так, як ми рукáми: берé пожíву, пе вóду, промóщує собí дорóгу в лíсі, вириваючи дéрева з корíнням і борónитися пéред напáдом вóрога.

Слон ёсть траву, горóдину, садовíну, а лýстя з дерéв з молодéнькими гилькáми хрýмає. Такíй велíkíй звíрюцí і ѯдí bogáto трéба. Слóни живутъ по тéплых краях на вóлі, а люде їх лóвлять, освоюють і дéржать у сéбе, як от ми дéржимо волíв, або кóней. Слóни дúже, лágidní й розúmní звíрята. Вонí швидко приúчуються робити всяку робóту. Нýми і орють і єздятъ і всяку вагу вóзять. Хоч слон bogáto ёсть, та затéж він і працує bogáto. Одýн слон везé стíльки, що шéстero кóней.

Слон мóже жýти дúже дóвго, бо окólo 150 лíт.

98. На вóлі і в невóлі.

Шум і трíскítнý рознéслися по лíсі. То стáдо дýких слónív ідé до водопóю. Слóни прочищуютъ собí дорóгу мíж дéревами; патýча трíщить і лóмиться, а колý яke-né-будь дéрево загорóджує дорóгу, тодí слон хватáе його хóботом, вириває з корíнням і кýдає на бíк.

Поперéду стáда идé слон-проводník Він чáсто пристаé, надслóхує, чи немá де часом небезpéки. Тодí зупиняéться і цílé стáдо. Ось провідník насторожívся, — він почúv небезpéku. Зза дерéв показáлися ловцí. Вонí кричáли і йшли на слónív. Слóни почáli від людéй тíkáti, а люде гнали їх прóсто на ями-пастký. Тí ями вонí заráння приготувáли і закrýli їх хворостóм. Одýн слон провалívся в яму, іншí втекlý.

Слон ревív, рвав зéмлю клáми і намагávся вýдіstatись з ями, алé яма булá глибóka.

Пройшóв день і слóна почála мýчити спrága й гóлод. Ловéць принíc йомú пожíву, та слон не хотív її від вóрога принýти. Пройшlo ще два днí ловéць зноvu принíc йомú

істи. Слон ужé присмирнів і простягнув хóбот за ідою. Ще за кілька днів слон освоївся з ловцем. Тоді чоловік почав йому кíдати в яму галúззя, зéмлю й дéрево. Слон удóптував усé те ногáми: дно ями підносíлося все вýше й вýше і вкінці слон міг вýлізти з ями.

За той час своéї невóлі слон привíк до ловця і послúшно пíшов за ним. Ловéць привíв свóго новóго тóвариша в свíй дíм. Слон став йому дóбрим помíчником. Вíн

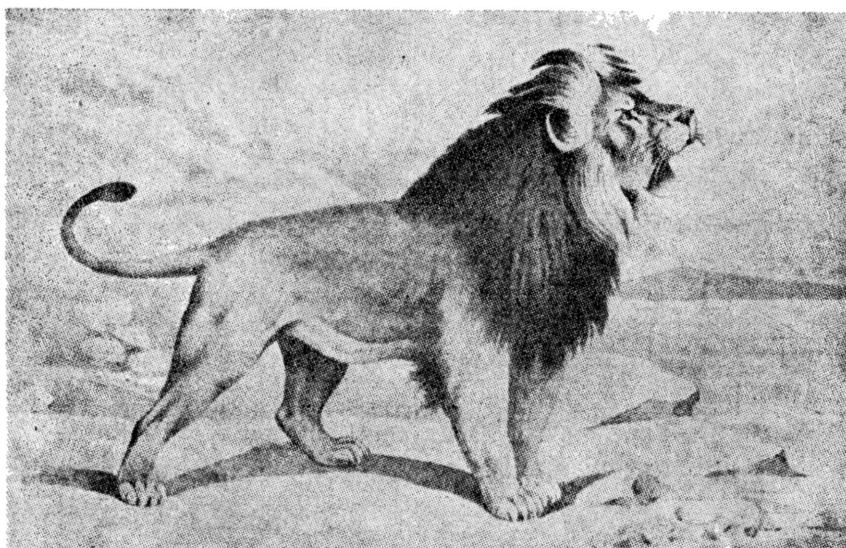

своїм сíльним хóботом двýгав бáльки, перевертáв камíння, носíв вóду. Вíн возíв на собі свóго господáря і слúхав його. Господар мав малу дочку і, коли виходíв з дому, лишáв її пíд дóглядом слóна. І слон оказалось дóброво нýянькою. Вíн пíльно уважáв на дитíну. Коли дíвчинка попóвзе кудíсь подáльше від дому, тодí слон-нýянька оберéжно обхватить її хóботом і лéгко перенесé на давнé місце. А коли дитíна спáла, слон легéнько гóйдав колíску.

99. Лев.

Лев великий і страшний зvíр. Вíн має таку сíлу, що з дворíчною телíцею гóден перескóчити паркáн, а від úдару його страшних láпищ гýне молодий бик. Чéрез те називають льва царéм зvírів.

Лев живе тільки в горячих краях Африки і полуднєвово-західних краях Азії. Ні в яких інших краях лев жити не може. У нас його можна стрінути тільки по цирках і звірінцях. Лев живеться м'ясом звірят. На жир виходить у ночі і видає страшний рев. Той рев наводить на все, що живе в оточенню, сметельний жах. Коли лев нападає на свою здобич робить сильні і смілі скоки. Часом збли-

житься до людських осель і пориває коні та рогату худобу. Нерідко й людіну розшарпає.

В одній місцевості ходили вісти, що лев запускається в глибину краю і засідається на людей, котрі працювали при будові зелізничної дороги. Робітники ізза браку мешкань ночували в вагонах. Чутка скоро справдилася. Лев дійсно почав нападати і пірвав кількох Муринів. Уряд визначив нагороду для того, хто льва убє. Трох інженерів, занятьих при будові дороги, постановило льва забити. Нажаль льва не йшло не вбили, але в додатку один з них переплатив ту засідку життям. Через кілька нічей надармо засідались вони на льва. А лев не приходив. Аж однієї нічі, коли всі спали твердим сном, — тільки один з тих інженерів сторожив, — вскочив лев крізь вікно до вагону,

убів одного чоловіка, і зáки счинíвся крик і метушня, успів разом зі своєю здобичею втечі. Пошáрпані остáнки нещасливої жéртви дýкої бéстїї віднайшлі люде аж на другий день недалéко за лізничого тóру. Лóви на льва є дýже небезпéчні, бо лев є звíр не йно сíльний, але й звíнний, і скóро кíдається на чоловіка. Найпевнійше полювати на львів на кóнях і з псáми. Лев, трóплений псáми, не має часу звертати увáги на стрíльців. Алé при такій нагінці гýне звичайно богáто псíв, яких лев убиває, і роздирáє. Алé й неодин стрíлець смéрти пожиé. Бо порáнений лев мýттю кíдається на свóго противника і розшáрпує його.

100. Лев та собáчка.

До однóго міста привéзено звíрінць — то є дýких звíрів у клíтках. Люде ходíли на них дивйтися і за те платíли грóши. А то ще зámість грóшой приносíли котíв та собáк годувáти тих дýких звíрів. Один хлóпець пýмав на вúлиці малéньку собáчку і принíс у звíрінць. Його пустíли дивйтися на звíрів, а собáчку кíнули в клíтку до льва. Собáчка злякалась і скúлилася в кутóчку. Лев пíдійшóв і понíжав її. Собáчка ляглá на спину, пídnýла в горú лапкí і почála махáти хвóстиком. Лев торкнóув її лáпою і перекýнув. Собáчка схопíлась і стáла пéред львом на зáдні лапкí. Лев дивíвся на собáчку, алé не зaimáv її. Як йому кíнули мяса, він віddéр шматóчок і дав собáчці. В्�вéчер, ляг лев спáти. Собáчка ляглá білá нýого і положíла голову на лáпу. І стáла собáчка жýти в лéва в клíтці. Лев давáв їй мяса, йноді грáвся з нéю, і спáла вонá білá нýого.

Однóго ráзу прийшóв у звíрінць чоловíк, пíзнáв свою собáчку і попросíв віddати йому. Господар цýрку почáv klyíkati собáчку, щоб її взýти з клíтки. Лев розгнівався і страшно заревíв. Не мóжна булó взýти від нýого собáчки. · Цíлýй rík прожýла собáчка в клíтці разом з львом. А потíм занедýжала і згýнула. Лев посмутнíв, нíчого не

хотів істи, а все нюхав та лизав неживу собачку і тóркав її лапою. Пóтім мáбуть зрозумів, що собачка вже не встáне. Він почáв бýти себé хвостом по бокáх, кíдався по клítci, гриз її і страшно ревів. Пóтім ляг біля мертвóї собачки і тýхо лежáв. Госпóдар хотів вýтягти мертвú собачку з клítki лев не дав. Госпóдар дýмав, що лев заспóкоїться, як дáти йому дру́гу собачку і кíнув у клítку живу. Лев кíнувся і розірвáв її. Тодí обняв лáпами свою неживу собачку і так лежáв пять день. Шóстого дня лев згиб.

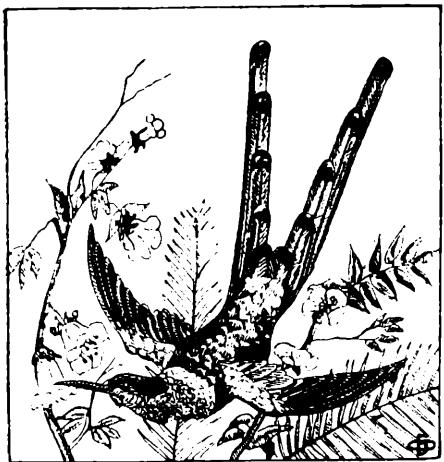
101. Найбóльші і наймéнші птáхи.

На пустýні Сагáрі вóдяться найбóльші в свíті птáхи — стрýсі. Струсь такий завбóльшкý як кíнь. Він не лítáє,

алé бíгає дýже швýдко, швýдше від коня. На ньóго й сísti мóжна, як на коня, бо кíсткý в ньóго такí мíцнí, що не перелóмлються. Ість струсь траву, лýстя, зéрно, а такóж малí зvíрятка, колý іх пíйmáe. Стрýсі хоч і велíкі птáхи,

алé нерозумні і боязькі. Гнізд воні собі не роблять, а вигрібають у піску ямкі і несуть туди яйця. З одного струсячого яйця стільки наїдку, як з 24 курячих, такі воні великі.

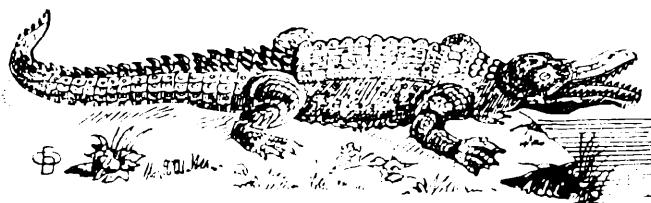

А найменші в світі пташкі колібри. Воні трошки більші від нашого джмелі і дуже гарні, бо пірячко на них дуже колвористе. Як літають з квітки на квітку, то виглядають наче би які чепурні метелики. А гніздечка в них манюсінські, бо яєчка несуть трохи більшенькі як горошинка. Живуть воні також у теплих краях, тільки не в тих, де

стрюсі, а в південній Америці. Літають по квітках та смокочуть з них сік, так як метелики. Також ловлять дрібненьких комах.

102. Крокодиль.

Крокодиль належить до породи ящірок. Він такий зовсім нагадує ящірку, тільки величезну. Бувають крокодилі довгі на п'ять і більше метрів. Луску мають таку

твірду, що не можна її пробити навіть кулею з рушниці. Паша в крокодилі величезна і повно в ній зубів таких, що ними перекусить людяні ноги.

Крокодилі живуть по теплих краях і здебільша в воді. Там воні дуже прудкі й звійні. Як вілізе крокодиль з води, то на землі він дуже неповоротний.

Крокоділь дуже страшна гадина, бо як нападе на кого, то вже трудно вратуватися. Він лежить собі тихо в воді і дожидався. А як прийде яка звіриня водя напиться, чи людина прийде скупатися, крокоділь тоді кідається і вже ніхто тоді від нього не виратується.

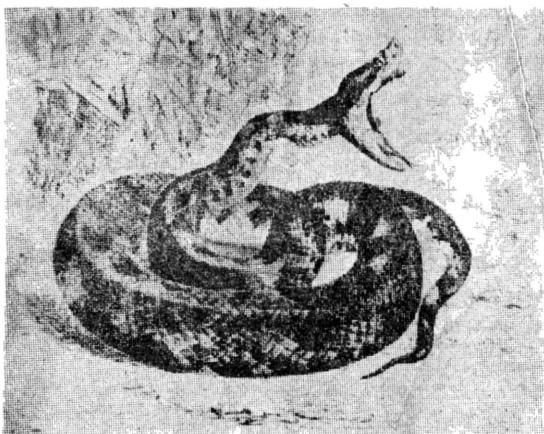
103. Ідовиті вужі.

Вужі належать до породи плазунів, тому що не мають ніг, а півзають по землі та по деревах. Є вони покрите лускою бурою, зеленою, а переважно сірою та жовтою краски. На хребті й на голові мають вони темні пружки.

Є вужі, які для людей не є небезпечні. Алі є і ідовиті вужі. Вони мають в пащі коло зубів міхурці з ідовитою течю. Коли такий вуж вкусить звіря чи людину, то ідь з тих міхурців дістается до рані і вкушений гине.

Найбільше ідовитих вужів є в горячих краях. Там у непроглядних борах і лісах вони водяться; мають свої леговища в норах у землі, під камінням, в дуплах дерев і під коріннями. Живляться вони мясом інших гадів, жаб, пташок і навіть більших звірят. В дніну вигріваються вони до сонця, а під вечір шукають здобичі.

Страшні ті вужі. Вони довгі на два до чотири метри; всюди можна їх подібати. По лісах, по дорогах, по пасовищках, ба навіть в людських оселях. Коли людина, або який звір приблідиться, вуж попадає в люті і кідається на свою жертву. Тяжко вже такому вкушенному вратуватися.

Ідовитий вуж.

тися. Звичайно люде і звірята гінуть дуже скоро, бо в чверть або пів години по укушенню. А рана від укушення невелика. Такі дві маленькі діроочки, як від уколення шпилькою. Нераз люде і не завважують, що їх вуж укусив. Аж нараз по яких 10 до 15 хвиллях чується великий біль в цілому тілі, трятає пам'ять і вмирають.

Усі звірята дуже бояться таких гадів і навіть могучий тигр утікає перед ідовитим вужем.

Найлютіші і найбільше ідовиті — вужі окулярники, що живуть в Індіях і каскавелля, яких бе兹ліч водиться в Бразилії.

Богато людій і худоби рік-річно гіне від укушення таких вужів. В Бразилії погинуло в той спосіб богато наших Українців, які працювали там при виробуванню лісів.

Бразилійський каскавелля дуже небезпечний вуж. Він має гострі і тверді як сталь два горішні зуби на переді. Ними він проколе найгустіше убраниння, найтвіршу шкіру і навіть грібу підошву. Іде його дуже сильна і мимо ратунку людина майже все від неї вмирає.

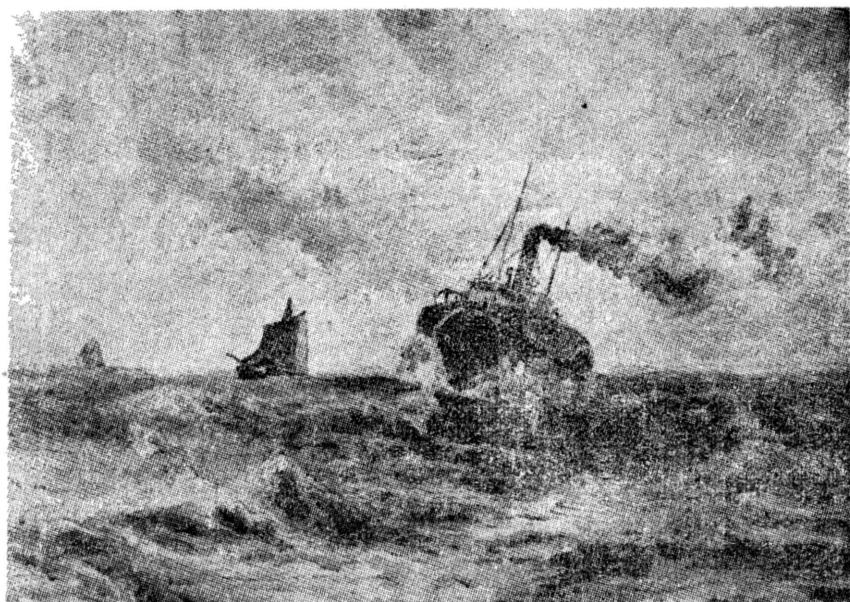
В південній Америці є ідовиті вужі, що дуже звінно лазять по деревах. Вони живуть по лісах, але повно їх і в садах по деревах. Їх тяжко на дереві доглянути, бо мають луску зелену і добре між листям скриваються. Тим вони й небезпечні, бо можуть несподівано вкусили своє жертву і спричинити її смерть.

104. Море.

Море широке і глибоке. Як одплісти морем даліко від берега, то куди не глянь, скрізь буде вода, а землі ніде не видно. А завглибшки море буває і кілька миль. Та хоч як богато в морі води, а напитися нема чого, бо вода в морі така солона, що її не можна пити. Через те мореплавці везуть на кораблях воду таку, що можна пити.

Як вітру нема, тоді море тихе, спокійне. А як повіс вітер, море тоді схвилюється. На морі знимаютися хвілі. Хвілі бувають дуже високі. Хвіля набігає на хвілю. Море наче кипить і вкривається білою піною. Тоді великі ко-

раблі хвильами кідає, як трісکій. Хвілі бують у корабель. І бувáє, що хвілі понівечать корабель і він потонé. І ті

лю́де, що на кораблі, потопляться. Гárно ѹ весéло їхати мóрем, як тýхо. Страшно і небезпéчно їхати мóрем, як бувáє бýря.

105. Чому в мóрі богáто водý.

Про се оповідáють собі ось якú прýповідку:

— Пігнáв чоловíк до мóрja волý напувáти. Не пьють волý тóї водý, а він усé привертáє їх до нéї, а дálі кáже:

— Чом-же то вонý не пьють? Здаéться, вже ѹ порáб! Аñу лиш сам напюсь! Ухопíв раз — солóна, хléпнув дрýгий раз — мов солóна і гíрка.

— Е, — кáже чоловíк, — тим-же її ѹ богáто в мóрі, що ніхтó не пе!

Се так оповідáють, жартуþчи, — кóждий розумíє, чéрез що водý в мóрі богáто. Всí рíки течутъ у мóре і вертáють йомý ту воду, що сónце заберé з мóрja пáрою.

106. Кит.

Кит, то звір, хоч дуже подібний до риби. А тому він не риба, бо дихає легкими, а не зявами і родить дітей та кормить їх молоком. Кит живе в морі і плаває як риба. Дуже він великий, бо бував довжиною з 20 метрів. Кит, се найбільше звір'я на морі і на суходолі. Голова його займає третину цілого тулуба, а паща така велика, що там може зміститися човно з людьми. На тімени має два отвори замість ніздрів і безнастінно випускає німи

стрій води. Хоч пащу кит має величезну, зате прόлик у нього вузкий і він може лікнути тільки дрібну рибку та ріжних морських червачків. Зубів кит не має. Замість зубів є в нього мохнаті пластинки, уставлені як пліт, один при другому, а називають їх вусами. От і отворить кит свою пащу і захватить усé, що попало. Потім процідить воду крізь мохнаті пластинки, а все решта, що застрягло, то йому й пожива.

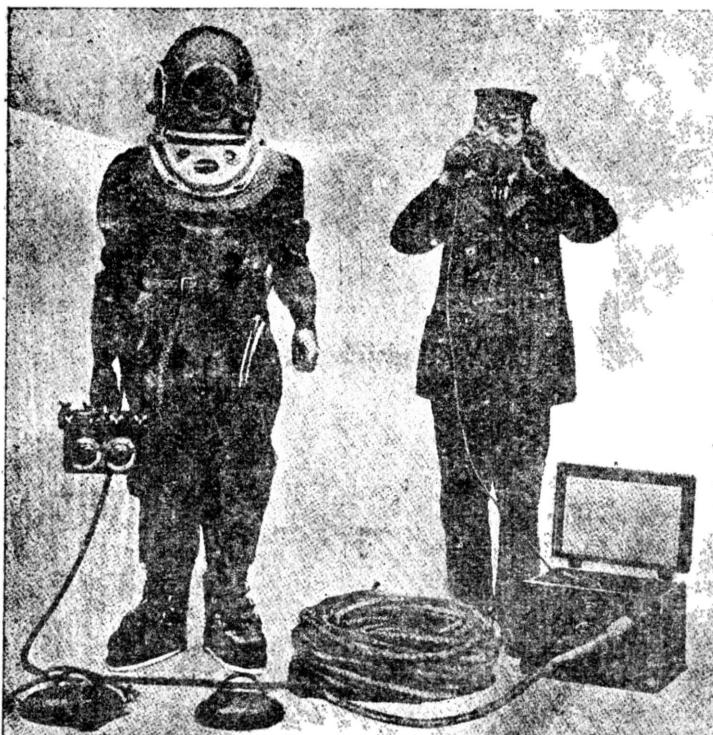
Голосу кит не має. Він німий, як риба, але сильний і страшний. Він грізно шумить, випускаючи воду і піну дихалами, а як ляє хвостом, то може затопити велике човно.

107. На дні моря.

Ріжні дорогі та гарні річки, як коралі та перли добувались із дна моря. І губки, якими в школі стираємо таблицю,

західиться в морі на дні. А добувáють звідти усé те люде, що звúться нýрками.

Якже людіні на те дно дістáтися? Знаємо, що людіна, котrá не вміє плавати, тонé в воді. Вóздуху там мало, а вода вдирається до горла й лéгких і людіна гíне. А як там спускається на мóрське дно, коли то такá страшна

глибінь і трéба дóвшого часу бýти пíд водою, щоб до дна дістáтися?

Щоб нýрок у морі не втопíвся, вбирають його так, щоб вода до тíла і до горла не дістáлася. Убрáння те грýбе, гумóве. На нóги вбирають міцні черевíки, а на голову зелізний шелóм. Той шелóм має вíконця, крізь які може нýрок дивитися. До шелóму йде кавчукóва рýра, якою дістається вóздух. І так убрáного нýрка спускають на лíнвах у мóре. Так його й витягають.

Нúрки визбíрюють з мóрського дна перлóві мúшлі, стинáють корáлі, що прирослý до дна і гúбку, якої так чáсто вживáємо. Нúрки викóнують рíжні пíдвóднí робóти в прýстанях і направляють спóди корабlів.

Бувáє так, що пíд час бúрі на мóрі затонé корабéль з богáтим лáдунком. Здавáлось бы, що все те майнó про пáло. Отже нí! З прýстанí вибираються морякí на пошúкування. Як натráплять на слíд затóпленого корабля, тодí спускають у мóре нúркíв. Тí бróдять по мóрському дні, а колý знайдутý корабéль, то добувають з водý затóплене майнó.

Тяжká і небезпéчна прáця нúркíв. Вонí кóжdoї хvíлí нараjéni на смерть. В мóрі живé bogáto страшníх тварíók: бéзлích ідовítix вужív, кrábív¹⁾, яшíрók і велitéñsckих рíб, реkíñv.

Рекíni найбíльше небезpéчní для нúrka. Кóждої хvílí може rékíн прогрýzti своími сíльními зúбámi kávchukóvu rúru з воздухом, abó лínvu. А то і на нúrka готов kínutýsya. Тодí нúrok гýne abó з бráku повítrya, abó в pášci потвórnoi ríby.

Дóвgo мýsить моряк вправляtysya, póki не привíkne do mórсьkoi bezódní. I ne kóждий може бýti нúrkom. Тréba máti сíльne здорóvля i вelíku vídvaýu.

¹⁾ краб -- мórсьkий рак.

Впра́влені нурки люблять своєю працю і сівісно її виконують, хоч гроздить їм стільки небезпек. Вони вже привикли до того. Хоч і згінє котрий з них, то на його місце стає дру́гий.

І так люде опанували широке море і дісталися навіть на його дно.

РОЗДІЛ XII.

108. Україна.

Україною називаємо той край, в якому споконвіку живе український народ. Україна лежить від нас даліко на сході за океаном, в південне-східній частині Старого Світу, в Європі і розкинулася на широких просторах, почавши від річки Прип'яті аж до Чорного Моря і від річки Тиси аж до Кубані. Щоби перейти Україну здовж — трéба на те два і пів місяця часу, а щоби перейти її напóперек, то на те трéба два місяці часу.

Народу українського налічують на Україні і поза Україною близько 40 мілійонів душ¹⁾. Коли ми порівняємо український народ до інших народів, що живуть у Старому Світі, то побачимо, що Українці належать до нарідів найбільше чи-

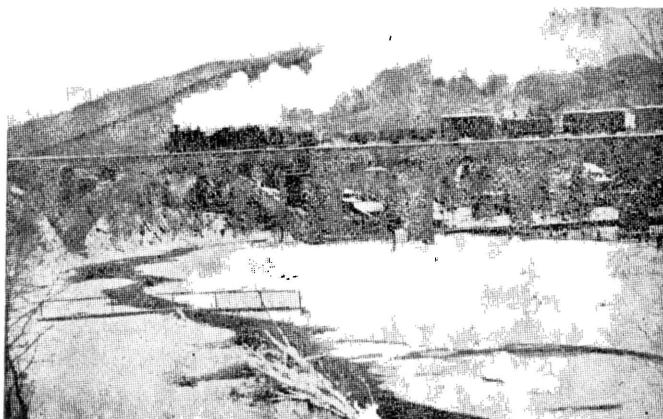
Український краєвид.

¹⁾ Поза Україною живуть Українці колоніями: в Злучених Державах Америки, в Канаді, Бразилії, Аргентині, а кромі цього в Азії на Сибірі і на Зеленім Клині.

слéнних. Українців переважають численністю тільки Англійці, Великоросси (Москалі), Німці і Французи.

Чéрез українську зéмлю пливуть гарні й великі ріки. Найбільша українська ріка є Дніпро, далі Дністер, Буг, Днінець, Кубань, Сейм і богато інших. З південного боку зéмлю нашу обполіскує Чорне Мóре.

Україна знáна булá здáвен-дáвна як край дúже богатий, мéдом і молоком текúчий. Українська земля дúже врожáйна і рóдить богато добíрного збíжа, особливо пшениці, котрою живить не тільки себе, алé й сусідні європéйські

Український краєвид.

держáви. З її лóна видобувають богато ріжнородних ко-
палин, як нафту, віск зéмний, вúголь, сіль і зелізо, що є потрібні для людського життя. З глибини української землі тече цілюща вода, яка лічить ріжні людські недуги. В лісах вивóдиться богато птаства і всякої звірини, що достарчáє смачного мяса і теплих кожухів. В рíках і ставáх вивóдиться велике мнóжество рýби.

Україна є край не йно богатий, алé й гарний. Її краса різноманітна, бо на Україні є високі гори з зеленими лісами, та широкі степи з синім небом і жовто-золотим збíжем. В горах чудові озера, на річках водоспади. Зелені долини, білим цвітом прибрани садочки. Стань тільки та й дивіся; дивіся та й любуйся красою рідної землі.

красою України. Бо гáрна на Україні весна ѹ літо, — осінь і зима. Гáрний ранок і вечір, полудень і ніч, — схід і захід сонця.

Та не тільки край український гáрний. Гáрний також український народ, його мова ѹ нóша. Особливож гáрні українські пісні. Мало є країв на світі, щоб мали такі чудові пісні, як наші українські.

Ми українські діти повійні окажувати Україні своєю любою і не забувати про те, що ми сині великої ѹ гáрної України. Хоч ми на Україні не живемо, проте не перестали бути Українцями. Добрий син, як поїде в далекі чужі краї, ніколи не забував про свою матір. А Україна, чи не є для нас Українців нашою спільною матірю?

Але ми повійні також любити той край, в якому живемо і старатися про те, щоби наша українська спráва і тут зростала, щоби скрізь, де живе український народ, гомоніла наша українська мова ѹ пісня.

Показати на мапі Україну! Які народи сусідують з Українцями від півночі, заходу, півдня і сходу? Показати столицю України, Київ! Показати на мапі Дніпро і всі головніші ріки!

109. Нáша мати.

„Що на світі наймилійше?
Раз мати спиталя.
„Ти, дорога нéнко наша“,
Діточкі сказали.

„Вам, діточки мої любі,
Ще про те би знасти,
Що крім мене є на світі
Друга вáша мати.

Бо та друга всім нам мати,
Вона нас повíла,
Хлібом, сімлю і водою
Вона нас кормила.

Її мова лю́ба, мýла
Нас все забавляла,
Її пісня голубила,
До сну колисала.

А ся мати — то Вкраїна!
Любіть її діти,
Уквітчайте ї собою,
Як горóдчик квіти.

I для нéї ви, діточки,
Ростіть на потіху,
А вирісши, не забúдьте
На рідненьку стріху.

Та на мóву нашу лóбу,
Що вас забавляла,
І на пíсню сердéчну,
Що вас усипляла.

Та й у свíті тíм простóрім
Добрая научáйтесь,
І рíдної при тíм мóви
Й пíсні не цурáйтесь!"

110. Мíй край.

Там мíй край, де нíжні квíти
Розцвítають на весні,
Де лунáють скрíзь пíсні,
Де гойдае явíр вíти.

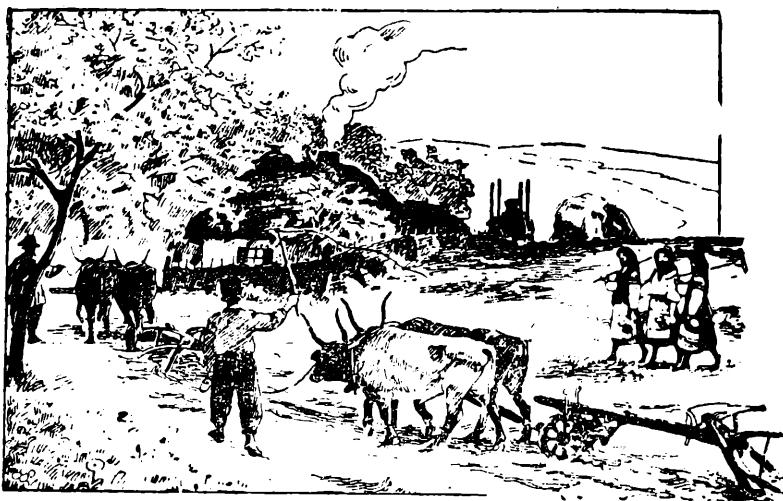

Там мíй край, де степ ширóкий,
Де вишнéвї садки
Та убóгї хатки;
Де Днíпро ревé глибóкий.
Там мíй край, де кобзá грáє,
Де спíвáе чорнобрóва,
Де шумíть-гудé дíбрóва,
Де ласкáве сónце сýє,
Де зелéний, пýшний лíй —
Там мíй край!

111. Вечір на Україні.

Садо́к вишнєвий кóло хáти,
Хрущí над вýшнями гуду́ть,
Плугáторі з плугáми йду́ть.
Спíваю́ть, ідúчи дíвчáта,
А ма́тері вечéрять жду́ть.

Сімá вечéря¹⁾ кóло хáти,
Вечíрня зіронька вста́е,
Дочкá вечéрю пода́е.

А ма́ти хóче научáти,
Так соловéйко не да́е.

Покláла ма́ти кóло хáти
Малéньких дíточóк своíх,
Самá заснúла кóло їх²⁾
Затíхло все. Тíльки дíвчáта
Та соловéйко не затíх.

¹⁾ вечéря — вечеряе.

²⁾ кóло їх — коло них.

112. Українські села.

На Україні живуть люде по містах, містечках і сёлах. Фарм таких, як у Канаді або Америці на Україні мало і зовуть їх там хуторами. Українські села є дуже до сéбе подібні і стоять найбільше при воді: або біля рік чи річки, або біля ставка.

В один бік річки розкинулось село, а в другий простяглося громадське оболоня та зеленіють людські луки.

Чéрез річку перекинулась обсаджена вербáми грéбля. По середйні селá змíж дерéв виринає цéрква, недалéко цéркви шкóла, читáльня та крамниця. За селом на вýгоні, мов сторожí, стоять вітрякí і млинí, а далí за селом кладóвище з похýленими хрестáми.

Богáто сíл на Україні побудовано по ярах та долýнах. Тут і на вóду зручнішe і деревíна всяка лíпше ростé. Та не тільки чéрез це поселялися наši люде в ярах і долýнах. Колíсь на Україні небезпéчно булó жýти. Тому й люде шукáли в ярах і долýнах зáхистного місця.

Такóж хатí і господárські будýнки в українських сёлах до сéбе подібні. Дво́рики малéнькі з хлівця́ми, соломою або очерéтом крýті. Хатí з вýструганим тóком пéред по-

рограм. Тріхи далі від хати стодола, шопа, дривітня та інші господарські будинки. Деніде кийдається в вічі велике господарство якого богача зі стогами, стиртами і просторими господарськими будинками, або безвірха обскублена одинока хата якої вдовий.

Не роскішні і не богаті українські села, не блищають всячиною, та гарні вони всікому, хто їх знає.

Чепурні в сёлах білі хатки, чепурні двори, вкриті зеленим травником, гарні високі та кучеряві вёрби, хороша калина над водою, або й біля колодязя; хороше пахнуть квітки в огорідчиках, а ще країце щебечуть соловейки в садках

113. Українське село.

Село! І серце одпочине.
Село на нашій Україні
Неначе пісанка. Село
Зеленим гаєм поросло.
Цвітуть сади, біліють хати,
А на горі стоять палахи
Неначе діво. А кругом
Широколистії тополі.
А там і гай, і ліс, і поль,
І сині гори за Дніпром, —
Сам Бог витає над селом.

114. Захід сонця.

Сонце заходить, гори чорніють,
Пташечка тихне, поле німіє;
Радіють люде, що одпочинуть.
А я дивлюся і серцем ліну
В темний садочок на Україну.
Ліну я, ліну, думу гадаю,
І ніби серце одпочиває.
Чорніє поль, і гай, і гори,
На синє небо виходить зоря.

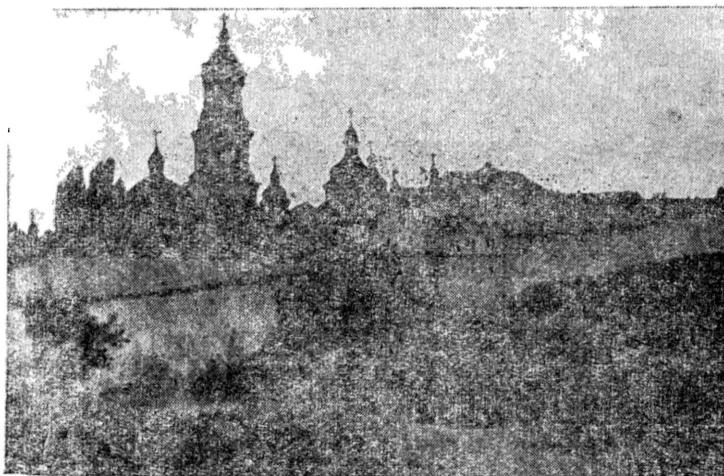
Ой зóре, зóре! — І сльози кáнуть...
Чи ти зéйшлá вже і на Україні?
Чи єчі кáрі тебé шукáють
На нéбі сýнім? Чи забувáють?
Колý забéули, бодáй заснýли,
Про мою дóлењьку, щоб і не чúли.

115. Пíсня.

Ой у лóзі червóна калýна похилýлася.
Чогось наша слáвна Україна зажурýлася.
А ми тóю червóну калýну пíдіймéмо,
А ми нашу слáвну Україну
Гей, гей, розвеселимó.

116. Про містá на Україні.

На Україні є богáто стародávníх міст і містéчок; бо-
гáто є й новíйших, які повстáли там, де посéлювалися

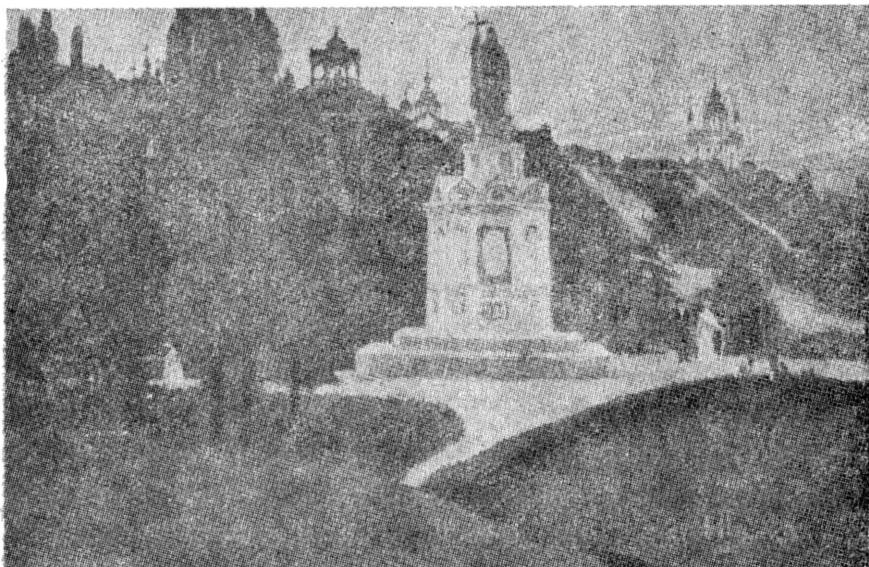

Київ: Печерська Лавра.

люде і заводíвся жvávий торг. Найбóльше і найстáрше
місто на Україні є Кýїв, за дávníх часів столиця україн-
ської держáви, а тепér осерéдок українського життý.

Лежить він на правому березі Дніпра. Розложився і по низині і по прехороших, хоч і не дуже високих горах. Київ не тільки велике, але й дуже гарне місто. Прегарні будинки його та особливо високі церкви з позолоченими банями надають Кієву незвичайної краси. На цілому світі не багато таких міст, щоб красою своєю порівнялись до Києва.

Найважніша краса Києва в тому, що він має багато старих, українських памяток, з яких промовляє до нас ти-

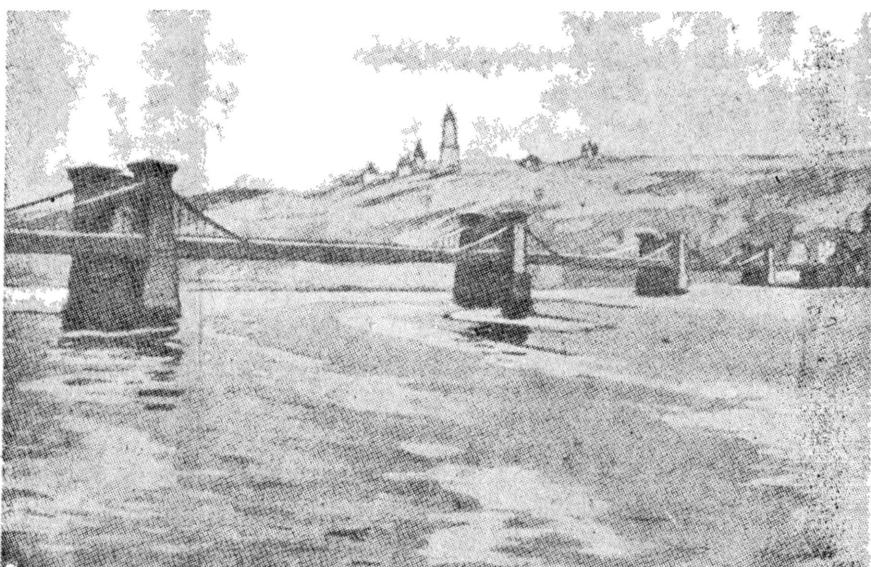
Київ: Пам'ятник князя Володимира Святого.

сячелітня історія України. Головні святощі Києва та всієї України — то Печерська Лавра, славний монастир, який збудували давні святі монахи, Антоній і Теодосій. Тут же біля Лаври, в горах, печери отих монахів, де спочивають їх мощі.

На старім місті можна побачити „Золоті ворота“, останки муру і брами, які збудовано за князя Ярослава Мудрого, майже тисячу літ тому назад. Недалеко „Золотих воріт“ знається стародавній собор св. Софії з високою, золотоверхою дзвіницею, а побіч нього на майдані стоїть

пам'ятник величного українського гетьмана, Богдана Хмельницького¹⁾.

На низині, що Подолом звється, найперше кідається в вічі Братьський Монастир. В тому Монастирі славна Академія Київська, з якої розходилася наука на всю Україну і Московщину. Велика пожежа знівечила була і школу і монастир. Відновив їх і збудував муровану церкву український гетьман, Іван Мазепа.

Київ: Міст на Дніпрі.

Майже з обох боків облягає Поділ Дніпро, що саме коло Києва робить крутий зворот. Через Дніпро проповедені два мости, один для людей, а другий залізничний.

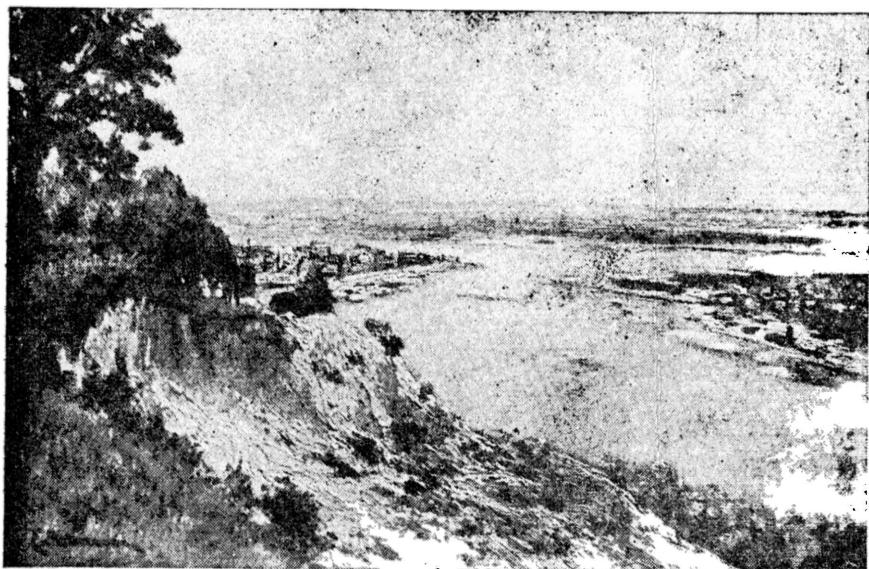
З важніших міст на Україні треба згадати: місто Харків, тепер столиця Радянської України; Полтаву, рідне місто письменника, Івана Котляревського; Одесу, портове місто над Чорним морем; далі Чернігів, Катеринослав, Житомир, Камянець на Поділлю, Херсон, Чигирин і багато інших.

¹⁾ Гетьман на Україні мав таке значення, як президент у Республіці.

117. Дніпрó.

Дніпрó — гárна, ширóка й довга рíкá. Завдовжкí вонá більше, ніж дві тýсячі миль. Починається ген далéко поза Україною у Смолéнщині, тягнеться чéрез усю Україну і вливається аж на пíвдні в Чóрне мóре.

В Дніпрó вливáється чимáло малíх ríčók, як от: Сýла, Псьол, Вóрскло та йнші. Дніпрó головнá і найбíльша ríká на всю Україну. Ще в давню старовину він був осерéдком, де стáли жити наші прéдки-словáне.

Дніпро коло Києва.

Колý словáне ще не вмíли обробляти землí, вонý се-
лýлись по берегáх Дніпра і кормýлись з нього рýбою.
В той спóсіб повстáли наші великі містá, а головнé з них
— Кýїв. Такýм чýном із Дніпра почáлась і наша держáва.

Тróхи нýжче Катеринослава на Дніпri є порóги.
Це великі камянí скéлі, що перерíзујуть його впóперек.
За цýми порóгами в старину мéшкали наші козакý, що
боронýли Україну від ворогів її — Татáр, Týrkiv, Москальiv
та йнших. На однóму з острóвів — Хортýцí — вонý 1552

рóку заложили Січ, котра згодом перекýнулась далéко в низ за порóги й стáла називáтися Запорíжжам, а ко-закý Запорíжцями.

З давніх давен по Дніпрú плáвають не тільки сýдна, а нáвіть великі пароплáви, особливо весною. Літом Дніпро пересихає і рóбиться неглибоким. Чáсто й гúсто берегí Дніпра вкрýті лісáми та пýшними лугáми і, звичáйно, містáми, сéлами й хýторами в садкáх.

Гáрна рíка Дніпро на цíлім своім простóрі, а особливо лéкуди місцями. Недáром український нарід та письменники зложили про нього богáто чудóвих лéгéнд, вíршів та пíсéнь.

118. Дніпро.

Ревé та стógne Дніпр ширóкий,
Сердítий вíтер завивá.
До дóлу вéрби гне висóкі,
Гóрами хвýлю пíдіймá.

І блíдий місяць на ту поýру
Зза хмáри де-де виглядáв, —
Ненáче човén в сýнім мóрю,
То виринаў, то потапáв.

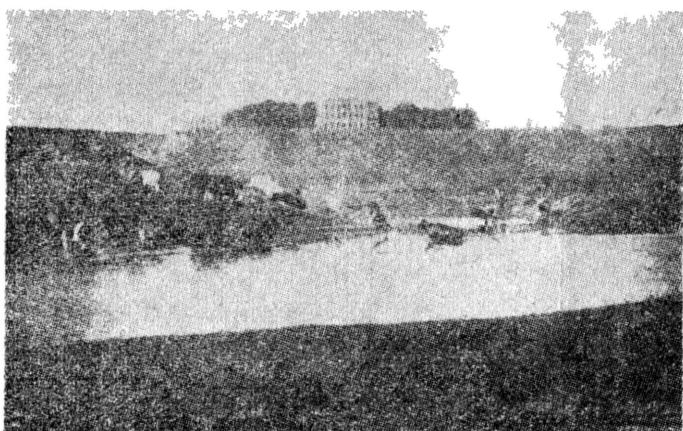
Ще трéті пívnі не спíвали,
Ніхтó нідé не гомонíв,
Сичí в гаю перекликались,
Та ясень раз-у-раз скрипíв.

119. Рíчка Сейм.

Вода у Сéймі чýста-чýста, прозóра-прозóра і — пáхне. Увíдеш téplim, мякéньким, як єдвáб, пíсóчком по колíнка у ríчку, наберéш водý у жмéню, пíднесéш до нóса — пáхне. Чимсь такýм, знаéте, свíжим-свíжим, молодýм-моло-дýм, невíнно-зелéним. Як нíжна водяна травýчка.

Та чи були ви коли на Сéймі? Ні? Шкода!

Старий-старий Сейм і старі його чисті задумливі води. Вгланинтеся у води Сейму — і ви побачите прозорі, як скло, блискучі кральські сліз молодої княгині Ярославни, що допливають з Путівля аж до сеї пори¹⁾). Вгланинтеся в них — і ви побачите живі відбліски заплаканих очей молоденців козацьких, що в тихій задумі стоять понад водою — виглядають з даліких походів своїх запечених на степовому сонці ліцарів. Вгланинтеся в Сейм — і ви побачите в його водах білі відсвіти струнких колюмн²⁾)

Річка Сейм. На горі руїни гетьманської палати.

старого батуринського палацу³⁾): пливуть собі тихо, задумливо, сімно, минаючи зелені береги, золоті піскові коси, пливуть у Десну, у Дніпро, до Чорного Моря, Бог знає, куди вони пливуть — білі відсвіти колюмн старого батуринського палацу... Чого-чого ви не побачите в блискучих водах старого Сейму — вгланинтеся тільки в нього!

Показати на мапі річку Сейм, Десну і Дніпро! Показати місто Батурин і Путівель!

¹⁾ Княгиня Ярославна оплакувала колись на мурах Путівля свого чоловіка, князя Ігоря, що у боротьбі з Половцями дістався до неволі, з якої відтак утік. — ²⁾ Колюмни — стовпи камінні або мармурові. — ³⁾ Батурин був колись столицею українських гетьманів.

120. Олеся.

1.

Се булó давнó, ще тодí, як на нашу Україну нападáли Тýрки і Татáри.

Тодí на Волýні булó невеличке селó. Вокруг нього булý лісý. В селí жили прóсті люде, хліборóби. Як би не Татáри, то їм жýти булóб непогáно. А то чáсто ѹ гúсто набíгали Татáри, грабувáли, палíли ѹ руйнували сéла. Старýх та малýх убивали, а молодýх бráли в невóлю і продавáли рабáми на тяжкí робóти Тýркам. Инодí гнали Татáри з України тýсячí нещáсних людéй.

І сíй слобíдцí¹⁾ довелось зазнáти лýха, алé тíльки одýн раз. Вонá заховáлася в лíсáх і знайтý її булó не лéгко.

Край слобíдки стояла невеличка хátка. Кóло нéї пишáвся рясníй садóк. У садку гулý бджóли. Там булá пásіка.

У сíй хátцí жив старý дíд, Данýло. Колýсь він козакувáв, був у турéцькíй невóлі, алé вýзволився вíдти. Тепéр він жив дóма, пасíчникувáв. Жíнка ѹого давнó вмéрла. Він прийняв до сéбе двóє сирít: дíвчину — Олесяю і хлóпця — Михáйлика. Олеся булá невеличка дíвчина, рóків шíснáйця.

2.

Булá недíля. Олеся з Михáйликом пíшли в лíс по ягоди. Не увíйшли в лíс, а пíшли по узлíссю. З однóго бóку був височéзний, старý, тéмний лíс, а з другого простиáгáвся степ. Дíвчина ѹ хлóпець ішлý швýдко. Вíдійшли вже верстóв²⁾ на пять вíд дóму, колý Михáйлик скryкнув:

— Глянь, Олесяю, — що се такé?

Олеся глянула. Сéред степу їхали люде на кóнях. То булý не нашí люде. Островéрхі шапкí маячíли здалéка. Таких шапóк нашí не нóсять. Олеся богáто чúла дéчого вíд дíда. Вонá пíзнáла тих людéй: се були Татáри.

Татáри їхали прóсто на лíс, поводíли сюдí ѹ тудý головами. Се вонý шукáють, де слобodá. Ще якийсь час,

¹⁾ слобíдка — малé село. ²⁾ на одну милю припадає приблизно пíвтора верстви.

і воній знайдутъ ї... Що тоді буде... Як би воній тут за-
гаялись... Та як же те зробити? І відрозу Олеся надумала...

Вона вхопила Михайлика за плечі:

— Братьику, біжі лісом до дому, скажі дідусяви, що
ідуть Татари. Чуєш?

— А тиж? — спитав хлопець.

Олеся штовхнула його, щоби скоро біг, і каже:

— Я знаю сама, що зроблю, — біжі!

3.

Хлопець кинувся у ліс і побіг з усієї сили. Олеся лишилася сама. Постояла ще скілька хвиль. Вийшла зза куща так, мов не бачила Татар. Алé Татари її побачили. Кинулись до неї. Їх було чоловіка трійця. Воні зупинились і почали проміж сеbe балакати. Алé один високий прийшов до дівчини, забалакав по нашому:

— Хороша дівчина, хороша дівчина! Ми тобі нічого не зробимо, пустимо на волю, тільки ти нам покажі, де тут слобода.

Олеся каже:

— За лісом. Отсéй ліс перейти, слободá на тім бóці.

А Татарин до неї:

— То ти нас проведій сим лісом, бо ми дороги не знаєм.

Олеся каже:

— Проведу.

А Татарин знов:

— Та не одурй, не тікай. А то бачиш отсé?

І він віняв з піхви криву, гостру шаблюку і ліснув нею перед очима дівчини. Бачиш отсé. Голову зрубаю.

Олеї накинули на шию аркан¹⁾). Високий Татарин узяв той аркан у руки, пустив дівчину поперед свого коня і каже:

— Веді!

4.

Олеся повелá. Алé йшла зовсім не в той бік, куди Михайлик побіг. Де далі ліс густішав. Олеся велá ворогів

¹⁾ аркан — шнур, петля.

прόсто в середину ліса, де булó болото. За дέревами болота не булó відно. Вонá велá іх аж до краю твердої землі і зупинíлась. Навкруг булó тёмно і пúща такá, що тільки той, хто добре знат ліс, міг відсі вийти, не загрузши в болоті. Татáри ліса не знали.

Високий Татарин скрýкнув:

— Чого ж ти стáла? Веді!

Дівчина повернулася до ворогів. Вонá глянула ім в очі і тихо промовила:

— Я не поведú вас далі, хоч би ви й убíли менé. Я вас завелá у сей ліс, і ви пéвно не вілізете відсі.

В тій же хвілі ніж близнув у татáрській руці і вдáрив дівчину в грúди. Як биліна підрізана, впала вонá до долу. Алé ще не булá мертвá. Вонá підняла ще рóку і сказала:

— Кóждий повінен рідну країну боронítи, знáйте се ворогí!

Її голóвоњка схилíлась і чиста душá покінула тіло.

5.

А Михáйлик тимчáсом добіг до дому. Люде покíдали все і повтікали в ліс. Дід Даніло думав, що він там і Олесю знайдé.

День просіділи люде в лісі. Другого дня післали однóго пárубка подивитися, що в селі. Пárубок вернувсь і сказав, що в селі все ціlé. Люде зрозуміли, що Татáри іх обминули і вернулися до дому. Алéж Олесі там не булó. Дід Даніло попрохáв кількох чоловíків, і всі, узбрóївшися, гúртом пішли шукати її в лісі. Знайшлі татáрські слíді. По тих слíдах пройшлі в лісову пúщу. Дóвго йшли, аж поки не побачили скілька татáрських кóней, що позагрузáли в болоті. Татáр не булó. Маþуть вонí позлазíли з кóней та й потопíлись у багні.

Дід Даніло йшов поперéду. Він пérший побачив Олесю. Лежáла мертвá з ножем у грúдях. На шíї в нéї був татáрський аркáн. Тут тільки зрозумів дід Даніло і всі люде, що вонá своєю смéртю вратувáла рідне селó. Зробíли маþи з гильбóк і понéсли дорогé тіло до дому.

121. Тугá за рідним краéм.

Пісня.

Я в чужýні загибаю,
По чужýні блúджу,
За своéю родýною
Бíлим свítom нúджу.

Тут чужáя сторонóнька,
Ta лю́де чужíj,
Непристáнуть до сердéнька,
Хоч i не лихíj.

Хай би якí дóбрí бúли,
Все не своí rídní,
Я, чужáя чужenýця,
Méжи нýми, bídний!

Ой по сáду — винóграду
Сумníй похожáю,
Із чужýни до родýни,
Гадкý посилаю.

РОЗДІЛ XIII.

122. Líto.

Лíто, лíто! Прийшлá спéка,
Часом чúти грíм здалéка.
Бúря втýхне, сónце свítить,
Знов купáтися йдуть дíти.

Дозрівáютъ нýви на́ші,
Бýде пóвно хлíба й паши.
Лю́де бýдуть хлíб збирáти,
Дíти бýдуть помагáти.

123. Бúря.

Ще недáвно свítýло сónічко і по дворí бíгали дíти. Наráз зíрвáвся страшнýй вýхор. Нéбо заляглý чórní хmári. Почáло бlyскати й гремíти, а вréшті посыпалися на зéмлю велíкі káplí дощý. На дворí стáло якóсь círo. Корчí víd vítру gnútъся до дóлу, а квíti до зemlí popriлягáli. З de-rev летíть lístya й galúzzy. A vítter zaéдно шумíть, дощ стúкає в шíби і раз-по-раз грíм гремíть і blyskavka blyskaae.

Гáля й Зóня бояться бúрі. Тому позаплющували очі і позатикали вúха, щоб нічого не бачити й не чути. Тільки Івáсь сидить спокійно і приглядається крізь вікно, як шаліє бúря. Аж тут нараз як не бlysнє бlyскавка, як не загремить грім, мало всіх у хáті не осліпило й не заглушило. Дíвляться дíти, а то грім удаїв у вершок тополі і розбíв її на прах. Бúзькове гніздо повалілося на зéмлю. Івáсь аж здрігнувся з перестраху. Ще ніколи не бачив він грому з такої бlyзької віddalі.

За якийсь час почала бúря стихати. Бlyскавкі ужé не бlyskaють так зчаста, а грім гремить слáбше. Дéколи чути його далéко. Вíтру вже немá, а дощ улýвний перестáв ітý, тільки дрібний накrapáє, а на калюжах і в ровáх від тóго повстають булькі. Нарéшті вýглянуло зза хмар só-

нічко і нéбо вýпогодилося. Івáсь, Гáля й Зóня вýбігли бóсí на двíр і приглядаються чудóвій дузí на нéбі та любúються свíжим, чýстим повíтрям. Пóтім біжать до тополі. Скрíзь пíд ногáми болóто. Здовж дорóги пливé цíлýми струýми водá. А горóд вýглядáє страшно. Квíти пíдмýті. В садку пíд дéревами богáто недозрілих яблук і грушóк, котрі по-стрясáла бúря. А тополя до половíни злóмана. Бúзькове гніздо лежítъ на землі. З такої висóкості впáло і не розбýлося. А якé велике.

В однім місці знайшлý дíти неживу птáшку. Пíднéсли її з землі, ще булá téпла. Пéвно вýпала пíдчас бúрі з гніzда.

Діти побігли на дорóгу, бróдять по воді та болоті і пр. співують у гóлос:

„Не йди, не йди дóщику,
Зварю тобі бóрщику,
Та постáвлю в кúтику,
На зелéнім прýтику!

124. Пісня.

Кóло рíчки, кóло Бúгу лужóк процвітáє,
Там Ганúся дíвчинонька гусéй доглядаé.

Там Ганúся дíвчинонька гусéй доглядаé,
Рýсу кóсу розплítáє і так промовляé:

Ой пасíться, сíрі гúси, в зелéному лúзі,
А я пíдú, скупáюся у чýстому Бúзі.

Ой пасíться, гусенýта, я не забарюся,
Вмýю лýчко, вмýю бróви, сáду й заплетуся.

І скупáлася Ганúся у чýстому Бúзі,
Заплелáся й похожáє по рíвному лúзі.

125. Як я купа́вся.

Раз я з пастушкáми побіг до рíкї купа́тися. На дворі булó дúшно. Старші пастушкí покýнули мénших стерегтý ягњáта, а самí побігли зо мною до рíчки. Купа́лись ми, купа́лись, а пóтім вýскочили з водí та дава́й кача́тись по гарячому пíску.

Одн пастушóк наглядíв калюжу пíд вербáми. Ми побігли до тíєї калюжí, пообмáзувались чóрною грýзею. Так нам смíшно, що ми всí стáли такí чóрні.

При бéрезí стоя́в човéн. Хлóпцí повла́зили в човéн та дава́й стрýбати з човна в воду на бíк, де булó водí по пояс.

Я дивíвся, дивíвся та й дýмаю: „Ви скáчete в воду, як ма-леńkí, а от я так скóчу, як скáчуть парубкí з камíння, або з гáтки в воду“. Розíгнáвся я з бéрега, перебíг по човнú та плиг у воду з самíсенького нóса човна на глибиню! Хотíлось

менí почванýтись пéред хлóпцями, так я й не знаю, де та смíлівість узяла́ся.

Скóчив я в воду і дýмав, бúде менí по шíю, алé чýю, що ногáми дна не дíстаю та все потопаю гlíбше. Пláвати я ще не вмíв, та й нíхто з нас ще не вýвчився плáвати. Я пригадáв тодí вpérve, що люде тóпляться в воді, і в мéně в душí похолóло.

Черкнúвся я ногáми об дно. Чýю, несé менé водá в горý. Я вýринув, глянув на свíт, бýся рукáми й ногáми, та й крýкнув, що булó сýли. Алé чýю я, знóву потопаю, знов пíрнúв пíд воду. Тáгне менé на дно, ненáче рукáми. Вже менí дух водá запиraé, вже менí вáжко дýхати. Я роз-

з'явив рóта і хотів дихнúти, а вóда пішлá в рот і я йí пю. Я зрозумів, що тóплюся, що я тут сяду на дно та й не вýрину більше на верх. Вже мені вáжко дýхати. Я роззéвив рóта і почáv бóрсатись у воді. Чýю, вода менé знов вýнесла навéрх. Я глýпнув очýма, побáчив світ і знов крýкнув.

Мáбуть на моé щáстя сáме тодí нагодíвся якийсь чоловíк, прийшóв над рíкý рýбу ловýти. Кýнувся вíн у вóду, вхопíв менé за волóся та й вýніс на бéріг. Дивлюся я: пастушкí стóять нí живí, нí мертвí, тíльки очí повитрíщáли та ротí пороззвяляли.

Прибíг я до дóму, та вже й мámí níчóго не кажý про те. Алé той чоловíк швýдко пíслá тóго стрíнувся з мáмою та й усé розказáв. Да́ла менí мáма дóбріх кислýць і заборонíла зовсíм виходить з двóру та гуляти на вýгонí.

РОЗДІЛ XIV.

126. Загадкý.

1. Стоїть соснýна, на соснýні конóпля, на конóплі глýна, на глýні капúста, на капúсті свинá.
2. Не живий, а зéмлю рýє.
3. Пятьдесáть два орлý, однó яйце знéсли.
4. Летáть пташкí без крил, сíдають на дéрево без нíг; безнóга хóда зíдає їх без рóта.
5. Сýни пíдперéзанí, а бáтько без поýса.
6. Скíльки на нéбі зíроک, стíльки на землí дíрóк.
7. Хоч я без нíг, а бíжú прýдко, не сплю нí в день, нí в ночí, хоч нíкóли не встаю з лíжка.
8. Я вода й на водí плáваю.
9. В чому дíрý не вýвертиш.
10. Що тíй козí бýде, як їй сíм лíт минé.
11. Що наступáє по чáю.
12. Прийшлá шáйда-бáйда, взýла шtryki-bryki. Як почýли мякиники та скáзали жýтникам. Сíдаите на вíвсяники, доганяйте шáйду-бáйду, віднимáйте шtryki-bryki.
13. У наáших панночóк по сímcot сорочóк, а як вíтер повíйнé, то й тíло вýдно.

14. Які ноги заввишкій, такий ніс завдовжкій, хату на хаті має, жабам рахунок знáє.
15. Біла лátка, чóрна лátка по дéреву скáче.
16. Від чóго кáчка пливé.
17. Чому вовк бíжить до лíса.
18. Що пíднімé наймénша дитíна, а чéрез хату не перекýне і найдúжча людýна.
19. Що то за птах з шíстъмá ногáми. В вéчíр в лíті лíтáе над нáми, швýдко лíтáе, у сúрму він грáе, червóную кров висисáе.
20. Стоїть, колихáється, червóною головóю величáється, а торкнéш, то кусáється.
21. Що печé без вогнó.
22. Що стárше: ячmíнь, чи овéс.
23. В водí ростé, в водí кохáється, а кинь у воду — злякаáється.
24. Живé чóрне, а вмре червóне.
25. Які людé хотíлиb мати однó óko.
26. Два братí чéрез горú живúть, а в гóстí одýn до дру́гого нíкóли не хóдять.
27. Вíк у кутку вíkúe, усé лíто сумýe, а прýйде зíмá, весéла самá і хату звеселíть.
28. На що мука у мliní páдаe.
29. Довkóla ými стóять з кiyами.
30. В якому мórі немá ní kráplí водý.
31. Якóго камíння в водí найбíльше.
32. Ідé лíсом не шелестíть, іде водóю не плюскотíть.

Відгадкí.

1. Стоїть стíл, на столí обрúc, на обрúcі мýска, а в мý-сцí капúста з свинíною.
2. Плуг.
3. Пятьдесáть два тýжнí становíть одýn rík.
4. Сníg i теплó.
5. Снопí i стíжóк.
6. Стернá.
7. Вода.
8. Крýга.

9. У воді.
 10. Осьмий начнеться.
 11. По „чáю“ наступає „воскресéнія“.
 12. Прийшóв вовк, забráв баранá. Пси почúли й дáли знати людям. Люде всíли на кónі, здоганя́ли вóвка і відібрáли баранá.
 13. Пíря у курéй.
 14. Бúзько.
 15. Сорóка.
 16. Від бéрега.
 17. Бо ліс до вóвка не побіжить.
 18. Пíря.
 19. Комáр.
 20. Будýк.
 21. Кропíва.
 22. Ячmінь стárший, бо має вýса.
 23. Сíль.
 24. Рак.
 25. Слíпі.
 26. Очі.
 27. Пíч.
 28. На кўпу.
 29. Довкóла мýски юдять ложкáми люде.
 30. В мальóваному.
 31. Мóкного.
 32. Míсячne свítlo.
-

Відгадка зáгадки на стор. 12.

Чоловíк перевíв найpérше козý, а вóвка лишив з капúстою. Пóтім переніс на дру́гий бéріг ríчки капúсту, а козý забráв назáд. Нарéшті перевів вóвка, а пóтім козý.

ЗМІСТ:

РОЗДІЛ I.

Школа, наука, знання.	Стор.
1. Бабуся і внучок, Галі Матвійчукової	3
2. Перший день у школі, Амічіса	7
3. Співанка	9
4. Про науку, з читанки „Рідне Слово“. Б. Грінченка	10
5. Книги, І. Франка	10
6. Перший лист	11
7. Розумна дівчина	11
8. Загадка	12
9. Другого слухай, а свій розум май	13

РОЗДІЛ II.

Між рідними.

10. За що я люблю свою матір, з читанки „Веселка“	16
11. Бажання матері, з читанки „Веселка“	16
12. Люлю, люлю!... (народне)	17
13. Мамин синок, В. Стефаника	17
14. Телесик, (народне)	21
15. Самотне дівчатко, Б. Грінченка	25
16. Івасикова радість	25
17. Мачушин поділ	27
18. Шматок хліба	27
19. Два брати	28
20. Дідусь, з російської читанки	29
21. Дідусь і внучок, Т. Шевченка	30
22. Бабуся	30
23. Хорий учитель, Амічіса	31

РОЗДІЛ III.

Осінь.

24. Перелетні птиці, А. Курдицика	32
25. Вірш про осінь, М. Підгірянки	33
26. Осінь, Галі Матвійчукової	33
27. Бабине літо, Р. Купчинського	34
28. Осіння прогулка	35
29. Веселе життя	36

ІІ.

РОЗДІЛ IV.

Місто.

30. У місті, <i>Галі Матвійчукової</i>	Стор 36
--	------------

РОЗДІЛ V.

Праця.

31. Птички вчаться літати, <i>А. Лотоцького</i>	10
32. Баба Хуртовина, німецька казка	40
33. Два плуги, <i>Л. Бородюковського</i>	43
34. Пільний і лінівий	43
35. Пісня хлібороба, <i>Б. Грінченка</i>	43
36. Ледачий син, <i>Гр. Квітки</i>	44
37. Пільний коник і комаха, <i>П. Свого</i>	46

РОЗДІЛ VI.

Що погано, а що добре.

38. Біб і рибка	46
39. Вовки, <i>Ст. Руданського</i>	48
40. Відважний Євген	49
41. Чиж і голуб, <i>Л. Глібова</i>	51
42. Сестри	51
43. Правда та Неправда	53
44. Повінь, <i>А. Курдидика</i>	55
45. Соломяний бичок, народня казка	56

РОЗДІЛ VII.

Зима.

46. Зима іде, <i>О. Бабія</i>	60
47. Сніжинки	61
48. Сніжинки, <i>М. Вороного</i>	62
49. Як сніг упаде, <i>Дніпрової Чайки</i>	64
50. Дівчина з сірниками, <i>Хр. Андерзена</i>	65
51. Санчата, <i>А. Курдидика</i>	70
52. У святій Вечір, <i>П. Штокалка</i>	71

РОЗДІЛ VIII.

Сміховинки.

53. Співачка	71
54. Між рибаками	71
55. Циганська вимівка	72
56. Голодний	72
57. По воді піду, <i>Ст. Руданського</i>	72
58. Не мої ноги, <i>Ст. Руданського</i>	73

III.

Стор.

59. Гуска з одною ногою, <i>Промика</i>	73
60. Звірі і розбійники	74
61. Глогорожечка	76

РОЗДІЛ IX.

Серед природи.

62. Домашні та дики звірята і птахи	79
63. Господарство, народнє	80
64. Корова, з російської читанки	82
65. Віл, Б. <i>Гринченка</i>	84
66. Коник, з чеської читанки	85
67. Кицька	86
68. Пес ратує дитину, <i>Толстого</i>	87
69. Про нюх у звірят	89
70. Іжачок, <i>Бикової</i>	90
71. Козенята і вовк, <i>Гріма</i>	91
72. Заяць, з читанки „Веселка”	93
73. Як лисиця та вовк рибку ловили	96
74. Як зимують звірі	98
75. Хлопчина й воробець, <i>П. Штокалка</i>	99
76. Поворот бузьків, А. <i>Лотоцького</i>	100
77. Бузьки, М. <i>Фальського</i>	100
78. Як дики каченята свійськими поробилися	102
79. Журавель та чапля	102

РОЗДІЛ X.

Весна.

80. Веснянка, Б. <i>Гринченка</i>	104
81. Загадка	104
82. Весняна радість, П. <i>Гая</i>	105
83. Весняний дощ, з читанки М. <i>Левицького</i>	106
84. Пісня про дощ	106
85. Пасочка, з галицької читанки	106
86. Христос воскрес! Л. <i>Глібова</i>	108

РОЗДІЛ XI.

По широкім світі.

87. Про студені краї	109
88. Сосна, переклад з Гайногого	110
89. Про Ескімосів	111
90. Як Ескімоси їздять	113
91. Білий ведмідь, на підставі Вагнера	113
92. В горячих краях	115

IV.

	Стор.
93. Найбільші на світі дерева, з читанки „Рідне Слово“	115
94. Пустиня Сагара, Галі Матвійчукової	117
95. Малпи	119
96. Малпа та білка, Б. Грінченка	119
97. Слон	120
98. На волі і в неволі, з російської читанки	121
99. Лев, Миколи Матвійчука	122
100. Лев та собачка, Толстого	124
101. Найбільші і найменші птахи, з читанки „Рідне Слово“	125
102. Крокодиль	126
103. Ідовіті вужі, Галі Матвійчукової	127
104. Море	128
105. Чому в морі bogato води	129
106. Кит, Галі Матвійчукової	130
107. На дні моря, Галі Матвійчукової	130

РОЗДІЛ XII.

Україна.

108. Україна	133
109. Наша мати	135
110. Мій край, С. Черкасенка	136
111. Вечір на Україні, Т. Шевченка	137
112. Українські села	138
113. Українське село, Т. Шевченка	139
114. Захід сонця, Т. Шевченка	139
115. Пісня	140
116. Про міста на Україні	140
117. Дніпро, з читанки „Битий Шлях“	143
118. Дніпро, Т. Шевченка	144
119. Річка Сейм, Ф. Дудка	144
120. Олеся, Б. Грінченка	146
121. Туга за рідним краєм, Я. Головацького	150

РОЗДІЛ XIII.

Літо.

122. Літо, Богданка	150
123. Буря, М. Фальського	150
124. Пісня, Ст. Руданського	152
125. Як я купався, з читанки Черкасенка „Рідна Школа“	153

РОЗДІЛ XIV.

126. Загадки	154
------------------------	-----

